

S

LUCEAFĂRUL

Serie nouă

Iulie—August 1941

Anul I.

LUCEAFĂRUL

REVISTĂ LUNARĂ DE LITERATURĂ, ARTĂ ȘI CULTURĂ GENERALĂ

COMITETUL DE REDACȚIE:

VICTOR PAPILIAN, D. STĂNILOAE, OLIMPIU BOIȚOȘ, MIHAI BENIUC ȘI GRIGORE POPA

Colaboratorii revistei: Ion Agârbiceanu, Mircea Alexiu, Simion Anderco, Nicolae Balcă, Zevedei Barbu, V. Beneș, Lucian Blaşa, Lucian Bologa, Alexandru Ceușianu, Paul Constant, V. Copilu-Cheatră, Dimitrie Danciu, Al. Dima, Petru Drăghici, Ioan Fruma, Virgil Fulicea, Ion Gherghel, Gherghinescu Vania, Victor Iancu, Ștefan Manciușea, Grigorie T. Marcu, Aurel Marin, C. Munteanu, Teodor Murășanu, M. Nanu, Ionel Neamtzu, Al. Negură, Vasile Netea, Ionel Olteanu, Petre Pascu, Horia Petra-Petrescu, George A. Petre, Licu Pop, George Popa, Iulian Popa, O. F. Popa, I. Popescu-Sibiu, D. D. Roșca, M. Samarineanu, Constantin Sassu, I. V. Spiridon, Octav Șuluțiu, Horia Teculescu, Gabriel Țepelea.

Manuscrisele, cărțile și publicațiile periodice de recenzat
se vor trimite pe adresa redacției.

*

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

*

Cine reține un număr din revistă, se consideră abonată și este rugată
să trimită abonamentul prin mandat postal, pe adresa administrației.

*

Redacția și administrația: **Sibiu, Strada Oituz Nr. 4.**
(Ore de birou: zilnic de la 4—6 d. m.)

Abonamente: În țară, pentru particulari, anual Lei 300.—
pentru autorități și instituții „ 1000.—

În străinătate dublu.

Exemplarul Lei 30.—

Inscrisă în registrul de publicații periodice la Tribunalul Sibiu, Secția II-a, Nr. 1469/1941

Tiparul Tipografiei „Dacia Traiană”, S. A., Sibiu.

Secretar de redacție: Olimpiu Boițoș.

Oastea cea nebiruită

de

Gherghinescu Vania

*In noapte, sub luceafăr nou,
Inima îmi bate,
Ca un clopot în singurătate —
Din morminte răspunde ecou.*

*Învie Istoria...
Eroii trecutului, toți,
Ducând după ei copii, nepoți, strănepoți,
Pornesc.*

*Tremură stăvilarele zării;
Nu e pe lume zăgaz să-i oprească,
Nici putere dumnezească —
Fără numai dreptele hotare-ale Țării.*

*Ca un Crist, din nou condamnat,
Neamul cel viu, umilit,
Pe nevăzute cruci răstignit,
Se chinuește gemând sugrumat.*

*Și până ce va fi biruitoare,
A Neamului oaste,
Rănile sângera-vor în coaste
Și nu va fi viață sub soare.*

22. OCT. 2019

Tara

de

D. Stăniloae

Mentalitatea intelectualului din ultimele veacuri a fost robită de mirajul unui progres pe care îl vedea în direcția unei cât mai totale desfaceri de orice legătură, a unei complete eliberări a eului de orice rădăcină și țărnire. Realitățile și normele preexistente cugetării sale, verificate de veacuri în însemnătatea lor pentru viață, nu erau făcute obiectul reflexiunii în scopul de-a le vedea și personal valoarea, de-a și le însuși liber, ci doar în scopul de-a le disolva grăbit orice autoritate și valabilitate. Le declara pur și simplu „prejudecăți”, fără a avea răbdarea de-a stabili onest de nu cumva sunt „prejudecăți” numai în raport cu întârzierea cu care s'a ivit pe lume judecata sa, dar că privesc în ele inșiși sau în rostul lor conservator de viață omenească în curs de milenii, se dovedesc a fi conforme cu cea mai chibzuită și mai dreaptă judecată.

Școala secundară și universitatea, ca și viața orășenească în general, toate stând în ultimele veacuri sub semnul unui umanism și al unui raționalism cari credeau că fericesc pe om prin disolvarea tuturor autorităților, normelor și obligațiilor cari îi canalizau viața decând lumea, au transformat prea adesea copilul, plecat dela brazdă, într'o ființă desrădăcinată, multiplicând exemplarul jalnic și nefericit al unei biete viețuitoare purtate de vântul plăcerilor și ambițiilor egoiste spre nicăiri, incapabilă să se așeze sub autoritatea, sub stăpânirea statornică a unor rândueli și așezăminte cari să pătrundă adânc în ființa sa.

Fulgi rătăcitori în văzduh, baloane captive scăpate din legătura lor, aceste exemplare mizere ale omenirii, producătoare de tulburare și de primejdie în societatea omenească, plutesc rătăcitor, indiferente la ceea ce se cheamă Tață, familie, religie, lege morală, lege de viață superioară bunului plac. Familia este pentru ei proză, nașterea și creșterea de copii prostie, când se silesc și ei să asiste la o manifestare religioasă, nu pot înțelege bucuria tainică de care e cuprinsă mulțimea credincioasă, munca cinstită, înfrânarea și sobrietatea vieții, sunt lucruri fără rost. A fost o vreme când le și disprețuiau fățiș pe toate. Azi se jenează. Azi e moda să fie laudate în discursuri și gazete și te minunezi ce frumos știu să vorbească și ei despre ele. Dar numai să vorbească. Iar când se exprimă acoperit, în romane de pildă, proslăvesc adulterul și exaltă „deșteptăciunea” care reduce orice rânduială a vieții obștești la nimic. (Se înțelege, aceasta nu se referă la toți scriitorii de romane și de nuvele, ci numai la cei desrădăcinați, la aceia cari fac din scrisul lor simplu mijloc de exploatare a pornirilor inferioare din om.)

* * *

Așa nu mai poate merge. Lozinca vremii, crescută din multe desamăgiri și mari necesități, cere azi fiecărui intelectual să se reincadreze în țărniurile de totdeauna ai vieții omenești, cari prin faptul că sunt necesari acesteia, i se dovedesc constitutivi, se dovedesc a avea o autoritate apriorică nu numai existenței, ci și cugetării personale. Sunt realități date pe cari trebuie să le acceptăm, așa cum ne acceptăm existența. Voința și cugetarea trebuie să conteze cu ele și numai dela ele mai departe, sau numai în cadrul lor, pentru înțelegerea și promovarea lor, au să-și aplice funcțiunea lor personală.

Omul, ca ființă conștientă și voluntară, nu e la capătul lucrurilor, ci se trezește în fața unor date anterioare, puse de o autoritate și de o putere superioară. Cel mai firesc și mai frumos act pe care-l poate face, este să se închine în fața lor și să-și asume împlinirea misiunii la care este chemat în cadrul lor.

Kant a vorbit de un sistem aprioric de legi raționale, de sub cari nu se poate elibera omul prin bunul plac dacă vrea să cugete; cu mult mai impunător este însă sistemul aprioric derealității și rânduiei concrete ale vieții, de sub obligația cărora omenirea nu poate ieși dacă vrea să trăiască.

Una din aceste date și condiții apriorice, absolut necesare existenței colectivităților umane, este Țara. Deslușirii a ceva din înțelesul ei, îi dedicăm aceste rânduri.

În mod necesar, vrând să ne apropiem cu vederea și cu înțelegerea de normele și cadrele necesare ale vieții, trebuie să ne apropiem de sufletul țărănesc, singurul care a rămas legat de aceste temelii ale existenței, dovedindu-se astfel într-o anumită privință superior intelectualului și servindu-ne azi ca îndreptar pentru restaurarea societății umane într-o ordine care să facă posibilă continuarea istoriei.

Ce e Țara? În ce constă necesitatea ei?

Omul a fost făcut, după trup, din pământ, ne spune creștinismul, cu limpezimea lui într-adevăr dumnezeiască, și trăiește din pământ, ca să se întoarcă iarăși în el. Dumnezeu l-a așezat în această legătură primară, fundamentală, neanulabilă. Dar nu e o legătură directă a fiecărui om cu tot pământul. În faptul că, după căderea în păcat, se cere omului o muncă grea și stăruitoare pentru a storce pământului rodul său, e întemeiată necesitatea unei statorniciri într-o legătură specială cu un anumit colț de pământ. Nu numai pentru o vară. Ci, întru cât pământul trebuie cultivat în mod rațional pe o eșalonare de ani, legătura aceasta trebuie să țină cât viața omului. Într'un an se seamănă grâu în el, în anul următor trebuie puși cartofi ca să nu sărăcească. Apoi numai familiarizându-se omul cu ogorul lui în timp de ani, știe de ce-i bun în special, ce-i trebuie cu deosebire, la ce date să fie săvârșite diferite munci, după clima locului. Învățămintele acestea le dă și fiilor săi, cari se obișnuiesc, alături de părinte, cu firea pământului familiar.

Dar la motivele acestea utilitariste se adaugă altele, de ordin sufletesc, cari fac să se întărească legătura omului cu un anumit loc în cursul vieții individuale și a generațiilor din aceeași familie. Omul a vărsat „suduarea feții” pe brazda sa. Lucrul și locul la care ai muncit, ți-e drag ulterior. Cu fruntea plecată pe rândurile de porumb, pe firele de iarbă ce-și așteaptă rândul să cadă de tăișul coasei, omul și-a desfășurat viața lui de gânduri, de nădejdi, de bucurii. Holda lui înspicată promițător, livada cu arbori umbroși sub cari a odihnit la amiază, au intrat rând pe rând în sufletul lui, începând din copilăria visătoare, și s'au imbrăcat în haina de fantezii, de idei, de simțiri ale sufletului lui. Pământul lui s'a amestecat cu sufletul lui și cu sufletul părinților lui.

William Temple, filosoful episcop anglican, își întitulează, în cel mai autentic duh răsăritean, concepția sa despre lume: sacramentalism cosmic, întru cât tot universul îl vede străbătut de puteri spirituale și transcendente. Așa este pământul pentru plugar: realitate fizică îmbibată de spirit, de adâncurile existențiale ale sufletului.

În perspectiva acestui fapt, discuția între aderenții proprietății private și ai celei comune, se rezolvă pe un plan de înaltă transfigurare, în luminatul înțeles creștin: proprietate și proprietar nu există în sens propriu, dacă ne gândim că niciun om nu trăiește veșnic, nu-și poate ține etern bucata de pământ; toți sunt administratori ai pământului al cărui proprietar cu deplină putere și statornicie e numai Dumnezeu; dar administrația unui pământ trebuie să o aibă omul în tot cursul vieții, nu numai a lui, ci și a urmașilor. Aceasta o cere utilitatea lucrului și sufletul omenesc. Fiecare om își lucrează în ultima analiză pământul pentru societate, proprietatea lui e o funcție socială așa cum vrea Dumnezeu. Dacă nu și-l muncește pentru a da pâine la ai săi, spre a face schimburi cu alții, poate fi silit la aceasta. Dar să i se ia pământul din acest motiv, este o primejdie socială. Desfacerea de pământ e proletarizare, iar aceasta îl corupe definitiv pe om. Un regim de proprietate comună, când prin aceasta nu se înțelege o administrare a fiecărei bucăți de pământ de către o familie în neam de neam, însemnează o desrădăcinare universală, o pustiire de suflet și o prăbușire de rânduie și de statornicie; o migrațiune generală continuă și sălbatecă; o anulare a elementului sufletesc din raportul dintre om și lucru, dintre om și pământ, rămânând numai elementul utilitarist. Comunismul este un produs al sufletelor desrădăcinate, fără neam și fără țară.

Dar nu numai pământul se imbracă în sufletul omului, ci și sufletul se umple și se colorează de imaginea pământului său și al părinților săi. Se înțelege, nu pământul în icoana lui

simplă umple sufletul omului, ci învăluit în amintirile trecutului, în prezența părinților, în cuvintele care s'au rostit odinioară la fiecare pas din el, în faptele, în sentimentele, în învățămintele, în inchipuirile ce s'au arătat și s'au aninat de el în trecut. Sufletul propriu al omului și sufletul părinților și al tuturor celor dragi ai lui, sămănat și crescut în pământul propriu, se întoarce iar, împletit cu peisagiul, înlăuntrul său, pentru a-și pune acolo o pecete concretă. Astfel vieța sufletească a unui popor se influențează de peisajul lui, formând un întreg indisolubil cu el.

D-l Lucian Blaga a stăruit să evidențieze acest fapt prin teoria categoriei abisale a spațiului mioritic, a prezenței spațiului ondulat ca imagine în adâncul sufletului românesc și în toate manifestările lui de artă. Teoria indică ceva real și este o contribuție neperitoare la înțelegerea specificului românesc; dar, ca orice teorie, e prea schematică. Nu dealul și valea în generalitatea lor abstractă și frecventă în multe părți ale globului e ceea ce își pune pecetea pe modul de a fi al sufletului românesc, ci pământul concret al fiecărei familii — ca și satul pentru grupa de familie din el — cu peisajul și cu amintirile în care e îmbrăcat, are acest rol. Ceea ce se așează în suflet este nu o viziune schematică ondulată — sau nu numai atât — ci polenul întregii vieți de duioșie provocată și susținută de o parte concretă a pământului. Omul care nu e legat de o bucată de pământ din copilăria lui, e pustiu de laturea de duioșie a sufletului. Insul născut și crescut în orașul industrial modern n'are într-o măsură atât de accentuată această principală parte de umanitate în sufletul său. Duioșia e unul din elementele cele mai principale din ceea ce constituie lumea sufletească a doinelor. Viziunea ondulată ar putea fi doar ritmul, cadrul lor extern, deși o legătură, o întrepătrundere între cuprinsul de duioșie și între ritm e posibil să existe.

Frecvența duioșiei în sufletul țărănesc, ca legătură între el și pământ, explică de ce doine sau cântece asemănătoare cu doina prin duioșie, au mai ales popoarele la cari vieța agrară e dominantă, nefiind covârșită de duhul orășănesc. Aci se află și cauza pentru care frunza e cântată atât de mult în doină.

De sigur că nici ambele elemente amintite nu explică singure doina. În strânsă legătură cu duioșia, chiar ca o parte din ființa ei, se manifestă în doină dorul, nostalgia înstrăinării. Cu deosebită intensitate trăiește doina țăranul depărtat pentru câțeva vreme de locurile lui. Ea e proprie mai ales ciobanului, care vara întreagă stă cu gândul așintit la locurile lui depărtate. Dar chiar și plugarul care nu pleacă în depărtări e învăluit de dor, când, privindu-și livada, își amintește de părinții lui cari nu mai sunt. Trecutul e cu mult mai prezent în amintire, cu regretele și cu dorurile lui, în sufletul țăranului care vede continuu limpede peisajul în care se mișcau numai cei dispăruți ai lui, decât în al orășanului care trăiește în strada aglomerată și neincetat modificată. Dar și peste acest dor concret, în doină capătă glas unul mai profund, mai nelămurit: e nostalgia unei lumi primare, fericite, care nu mai este, a unei comuniuni depline cu Dumnezeu și cu semenii, de care s'a rupt omul, o nostalgie a paradisului pierdut, cum îi spune d-l Nichifor Crainic. (Este însă o rupere care nu s'a efectuat deplin în sufletul țărănesc și această legătură cu temelile primare, paradisiace ale existenței, dă atâtă putere tainică cântecului popular, cum atât de bine arată Georg Koch în minunata lui carte: „Die bäuerliche Seele“, Berlin, Furche Verlag, 1935).

Elementul sufletească al duioșiei, care nu e ceva de natură ușor sentimentală și periferică în vieța sufletească, ci o frăgezime, o stare de deschidere a sufletului, opusă învârtosării, un element principal al modului autentic, adânc și total, al modului existențial de-a fi al omului, se înalță atât de mult ca chiag între om și pământ, încât copleșește pe cel utilitarist și chiar când pământul nu e atât de productiv și năcazuri mari sunt împreunate cu rămânerea lângă el, omul nu-l părăsește. Pământul a devenit suflet, a devenit taina de vieță a omului. Maramureșanul sau moțul nu pleacă de pe locurile lui fie cât de sărace și vină peste capul lui toate năvălirile barbare. Mai bine moare acolo decât să-și ciuntească existența el și urmașii lui în neam și neam. Dacă ar pleca, sufletul lui și al urmașilor și-ar pierde fericirea, statornicia, românitatea, duioșia. Aci e puterea care face pe om împreună cu pământul zid în calea vrăjmașilor; aci e taina suferinței viteji a țăranului, care nu poate fi urnit de pe brazda lui.

Un om care se rupe de pământ e prins în vârtejul iremediabil al coruperii sufletești. Plugarul are rădăcini în pământul său, dar rădăcinile sunt de natură sufletească.

Prinși de fenomenul interesant al duioșiei, ca chiag de legătură sufletească între plugar și pământ, am privit lucrurile prea mult sub aspectul trecutului. Legătura omului cu pământul

este și una determinată de viitor. G. Koch în cartea citată descrie o discuție între un țaran sărac și unul bogat înaintat în bătrânețe. Discutau despre rostul unei sdroabe excesive. La un moment dat, țaranul sărac mai elocvent îi pune bătrânului întrebarea: „Dar D-neata la ce te mai chiniești atât cu munca? Ai ce-ți trebuie, Slavă Domnului, și azi mâine nu vei mai fi”. Ca dintr'un adânc, ca un argument de ultimă putere, bătrânul a răspuns punându-și tot sufletul în vorba lui: „pentru fiii mei”. Pe drept cuvânt G. Koch trage de aici concluzia că pământul în ultima analiză nu e prețuit pentru sine, ca lucru, ci pentru răspunderea ce o are omul față de cei pe care Dumnezeu i-a dat în seama lui: pentru comuniunea între om și om. Vor fi și țărani ca „Ion” al lui Rebreanu, care uită că pământul e mijloc, nu scop în sine, dar nu aceștia formează tipul. Departe de a fi egoist, cum îl acuză orășanul ce se pretinde idealist, plugarul este adevăratul idealist, căci nici la adânci bătrânețe nu-și permite răgazul de-a se preocupa de sine, de-a gusta fericit rodul strădanilor sale, cum se preocupă orășanul în mare măsură de plăcerile proprii. Pe cât de aproape, de concret, de covârșitor îi este trecutul, tot pe atât de viu, de obligator îi este plugarului și viitorul. El nu e omul orizontului mărginit la prezentul egoist, ci este servul temporal al poruncilor unei istorii și pentru servirea lui știe că va avea să răspundă cu soarta sa veșnică.

Dar în duioșia prin care leagă pe om trecutul de un loc și în răspunderea prin care îl leagă viitorul, în comuniunea care înalță pe om de om, însă prin mijlocirea concretă, vizuală a pământului și a spațiului, sunt date și trepte care îl ridică pe om la legătura cu Țara. Bucata proprie de pământ face parte dintr'un întreg vizual, neschimbat, dintr'un orizont. De câte ori se află pe ea și privește la ea, vede acel întreg. Gândurile lui se anină, se prilejuiesc și se întovărășesc de acest orizont întreg. Până la țarina lui omul trece prin peisagiile și aspectele aceluiași orizont. Satul trăiește vieța lui comună înconjurat și preocupat de el. Fiii și fiicele căsătorite schimbă o parte din pământul părintesc cu alții. În general legăturile de rudenie ce se creează necentenit în sat, fac ca pe la toate familiile să treacă toate bucățile de pământ ale hotarului. Proprietatea privată și proprietatea comună sunt două stări care se întregesc în unitatea economică și sufletească a satului. Membrul satului poate spune: „pământul meu, al părinților și al fiilor mei”, dar tot așa de just poate spune și: „pământul nostru, al părinților și fiilor noștri”. Fiecare e împreună proprietar cu tot satul al întregului hotar și solidar în grija de el. Amintirile sufletești ale fiecăruia în legătură cu pământul lui și cu orizontul de mișcare și de vedere al satului, se adună cu ale tuturor, dând vieța sufletească comună și unitară a satului. Dar împrejurimea satului nu este ceva închis, cel puțin în marea majoritate a cazurilor. Din satul propriu, aproape din fiecare punct al hotarului, se vede mai departe, până la o linie depărtată care se trage de jur împrejurul orizontului, mai largă sau mai strâmtă după cum e locul sau înălțimea de pe care se privește. Abia acesta este orizontul satului propriu zis, dacă se are în vedere nu numai latura utilitaristă, ci tot spațiul care stăruie permanent la fereastra ochilor oamenilor dintr'un sat, intrând ca parte constitutivă și determinantă a vieții lor sufletești, ca parte a intimității lor zilnice. Întinderea aceasta întreagă este trăită ca o unitate, din care hotarul satului și pământul familiei formează o parte. Întregul acesta este universul familiar al omului, este natura colorată cu duioșia amintirilor, cu intimitatea unui lucru cu care ești obișnuit și în preajma căruia te simți acasă și te miști liber. Se cunosc și oamenii satelor din acest întreg. Se fac târguri, se încheagă prietenii, își împrumută cântece și jocuri, se contractează căsătorii. Un sat ajută pe altul la vreme de necaz. Mai puțin strânsă, este însă și în acest orizont mai întins o comunitate și o solidaritate între oameni și aceasta, împreună cu unitatea spațiului vizual, face ca toți să simtă ca un bun comun această întindere unitară de pământ. Aceasta e „Țara” în graiul poporului. În Ardeal avem astfel câteva Țări. E Țara Oltului care cuprinde tot orizontul între munții Perșanilor la răsărit, dealurile Oltului la miez noapte și apus, Carpații la sud. E Țara Hațegului, a Oașului, etc.

Țara este astfel, în graiul românesc, o întindere de pământ cu caracter de întreg, o unitate spațială îndeplinind rostul statornic de necesitate economică și de imagine vizuală, un pământ rotunjit, îmbibat de suflet, socotit ca un bun al unei comunități de oameni. Aproape că nu ești ce să socoți pe primul plan: comuniunea și solidaritatea între oameni ca temei al interesului fiecăruia pentru tot pământul celor cu care se simte solidar, sau legătura personală cu un orizont rotunjit ca temei al comunității între toți cei ce trăiesc în sânul lui. În orice caz ambele

elemente intră în constituția Țării: legătura economic-sufletească cu un orizont spațial unitar și comuniunea profundă cu toți cei ce-l locuiesc. Țara e regiune unitară de pământ, suflet și neam, e universal direct, necesar al omului legat statornic de locul lui.

Realitatea aceasta e numită în românește nu pământ, căci cuvântul are un înțeles prea fizic, dar totuși cu un termen care dă toată importanța pământului, însă ca întindere, dar nu ca întindere peste tot globul pământesc, ci ca o unitate în cadrul acestuia, după latinescul *terra* care își arată acest sens în expresia „*orbis terrarum*”. În românește se înfățișează însă încărcat și de înțelesuri sufletești. Cuvintele *pământ* (*pays*), *patrie*, pe cari le întâlnim la unele popoare, au pornit sau dela o realitate fizică, fără orizont și deci nespirtualizată, sau dela un sentiment care pune în umbră pământul și spațiul.

Popoarele cari s'au mutat în cursul istoriei lor dintr'un loc în altul, nu puteau să lege atât de mult existența neamului de un orizont statornic, de „Țară”. Din tot ce spunem în acest articol, se poate vedea că acele popoare nu și-au putut limpezi și reliefa deplin nici caracterele naționale.

În Dacia au venit coloniști romani, dar faptul că noi întrebuițăm cuvântul Țară pentru tot ce ne este scump și necesar, arată că în conștiința lor și a urmașilor lor, s'a topit conștiința Dacilor, că sunt băștinași, că sunt de când lumea aci, că aceasta e Țara, e Universul lor prin excelență, de când lumea. Cuvântul Țară s'a impus ca o expresie justă a conștiinței Dacilor, care a fost preluată de urmașii lor și ai coloniștilor romani, că ei sunt din veac de aici din Țară, care avea în echivalentul latinesc și înțelesul de țărăni.

Dintr'o „Țară” din Ardeal plecând, Voivozii maramureșeni au botezat noul orizont în care s'au așezat Țara Moldovei, iar cei din Făgăraș, Țara Românească, dacă nu cumva acestea erau numite astfel și mai înainte de băștinași. Aci trebuie să luăm însă în considerare un nou element care a ajutat la lărgirea orizontului Țării, peste întinderea unui întreg vizual statornic cu aspecte și rosturi economice, sufletești și comunitare. Spre marginea diferitelor „Țări”, orizontul se lărgeste peste „Țara” proprie, în cealaltă. Oamenii se cunosc, se întâlnesc, constată că sunt la fel, își împrumută obiceiuri, fac schimburi, se înrudesc. Așa încât între aceste „Țări” nu e o despărțire, ci, cu toată unitatea pe care o reprezintă fiecare din ele, granițele aproape că nu se simt. Oamenii dintr'o „Țară” se simt una și cu cei din cealaltă „Țară”, solidari cu ei și deci și cu interesele lor și cu pământul lor. Sunt propriu zis o Țară cu toți. Până unde se întind cei de un neam, se întinde astfel Țara, fără ca să știe precis fiecare până unde se întinde.

Dar elementul nou ce trebuie luat în considerare este unul care se deosebește de cele amintite, cari cresc în sufletul țărănesc prin firea preocupărilor și a vieții sale. Acest element e strâns impletit cu funcția de conducător și cu psihologia lui. Primarul comunei vede mai clar hotarul întreg al satului și interesele lui, decât înșii singulari. Și orice membru al satului când e adus în situația să delibereze la primărie despre aceste interese, se simte responsabil nu numai de bunul lui și al familiei, ci de ale satului întreg. Aceasta se petrece pentru un orizont mai vast în sufletul Voivodului. Prin faptul că era, chiar mai mult decât reprezentantul, domnul și stăpânul Țării, el avea clar și continuu în ochii sufletului său imaginea ei întreagă. Direct și prin subalternii săi, el o transmitea și o întreținea apoi și în sufletul conducătorilor. Dar cine își vede limpede marginile moșiei, vede și dincolo de ea și nutrește o permanentă dorință de-a și-o extinde. Multe considerații de ordin politic au mânăat în această direcție pe Voivozi. Astfel Țara se întindea ne mai rămânând în cadrele unui orizont spațial statornic, dar continuând să fie o unitate, deși tot mai mare, de interese economice, de limbă și de suflet. La rotunjirea firească ajunge o Țară în înțelesul de Stat, numai când granițele ei ajung până la granițele Țării firești, ale pământului în care sunt implântate rădăcinile aceluiași neam și ale spațiului luminat de același suflet. În Statul care se acopere cu Țara firească ajunge neamul la conștiința statornică și limpede a întregului orizont spațial economic-sufletec în care trăiește și se află în stăpânirea deplină pe destinul lui în acest spațiu. Statul este întregirea naturală a Țării. Țara unui neam se poate întinde și în afara granițelor Statului, într'u cât acel neam însufletește un orizont spațial mai larg, dar acea parte de Țară, și deci însuși neamul, este atunci în suferință.

În lămurirea și întărirea conștiinței proprii unui neam în starea de Stat sau în tensiunea după el — deci când Statul preexistă cel puțin ca idee și ca dorință în cugete — un mare rol îl au în timpurile noastre intelectualii. Am scris câteva cuvinte aspre despre ei la începutul acestui articol.

Ele se referă însă numai la intelectualii de-o anumită factură sufletească: la cei desrădăcinați, la cei indiferenți în vorbă și mai ales în faptă față de realitatea Țară. Noi am avut însă intelectuali cu suflet mare, cărora se datorește aproape în întregime opera de înălțare a conștiinței de Stat în poporul nostru. Și am vrea ca în viitor toți intelectualii să se pătrundă în chip desăvârșit de datoria acestei misiuni. Ei sunt prin natura situației lor potriviți pentru această operă. Adunați în orașe din diferite regiuni ale pământului românesc, fiecare din ei poartă în suflet icoana unui loc, dar în același timp distanța care a pus-o între sine și acel loc, raza mai întinsă pe care se mișcă în cuprinsul aceluși pământ, ca și împreună viețuire cu prietenii care poartă în sufletul lor icoana altor locuri, îl fac să aibă în fața ochilor sufletești continuu imaginea întregului românesc. Intelectualul, ca și Domnul Țării, este reprezentantul și plenipotențiarul spiritual al întregii Țări. Fără să mai aibă în proprietate privată vreo bucată de pământ, el este proprietarul spiritual al întregului spațiu al Țării, cum spune atât de just d-l Nichifor Crainic. Ființa lui nu mai este atât de compact amestecată cu un orizont restrâns, rădăcinile lui nu mai sunt atât de dens implantate într'un singur loc, viața lui nu mai e absorbită atât de total și de definitiv în comuniunea cu o grupă de oameni și cu amintirea antecesorilor ei. Dar în schimb firele ființei lui se ancorează în tot cuprinsul românesc și în toată comunitatea națională, ca și în trecutul ei istoric întreg. Înradăcinarea aceasta, însă, în tot pământul și sufletul românesc — fie și mai diafană, mai puțin îmbibată de seva mustoasă a concretului — este posibilă numai dacă are oricum rădăcini adânci într'un loc, dacă are sau a avut experiența fericită a apartinerii existențiale, desăvârșite, unui loc, unui orizont mărginit spiritual și economic. Numai pe firele acestea se urcă în ființa lui seva care dă rădăcinilor ce și le implantă în tot spațiul românesc, puterea să se prindă în adâncurile lui. De aceea numai dacă în fiecare colț al spațiului românesc persistă înradăcinată, ca din veci și până în veci, câte o părticică de neam — aceeași în succesiunea generațiilor ei — e posibilă emisiunea continuă a unei păături intelectuale care să se simtă înradăcinată în întinderea spațială și spirituală a românismului. Numai dacă pe culmea pe care se află pătura intelectuală se urcă, prin amintiri, dar și prin legături actuale, aburii dela temelie neamului înradăcinată în pământ, e ținută și ea în atmosfera acestui pământ și acestui duh, — având totuși o vedere asupra întregului de pe înălțimea sa — și nu se pomenește răpită de vânturile cari bat cu mai multă putere pe culmi, smulgând pe cei ce nu se pot ținea bine locului.

Între popor și pătura intelectuală are loc un schimb reciproc. Din popor își absoarbe intelectualul și orașeanul vloga înradăcinării, ca la rândul lui să imprime în sufletul poporului conștiința întregimii sale spațiale și naționale și prin el se animă continuu această conștiință în viața poporului. Intelectualii sunt cei ce se află totdeauna pe primele poziții în lupta unui neam pentru crearea și susținerea Statului său, care este forma deplină de existență a Țării.

Misiunea aceasta formează o datorie covârșitor de actuală pentru intelectualii români din zilele noastre. Ei trebuie să promoveze în ființa lor și să propovăduiască în mijlocul neamului deopotrivă înradăcinarea pasionată în tot pământul strămoșesc, în Țară, și nădejdea că această Țară întregă își va găsi deslegarea și mântuirea în chipul desăvârșit după care oștează, în Statul adecvat și identic cu ființa ei.

Țara e spațiul transfigurat de duhul unui neam, iar neamul e colectivitatea umană colorată în spiritul ei de fața orizontului în care trăiește. Pământul neamului nostru e unitatea românică din spațiul cosmic, iar neamul românesc este colectivitatea al cărei suflet se oglindește, întipărirânduși-o, zi de zi în imaginea Carpaților Sud-Estici, a Dunării și a întregului pământ cuprins între Nistru, Câmpia Tisei și Istru.

Omul, după creștinism, e o ființă întreagă numai în trup. Dar tocmai de aceea în întregimea sa intră ca parte constitutivă un spațiu statornic. Ființa întreagă și ființă concretizată, precizată și colorată vizibil și spațial, este unul și același lucru. Așa este și cu neamul. De ființa lui concretă ține un spațiu statornic. Neamul și spațiul său fac una. Schimbarea de spațiu înseamnă criză acută și cel puțin schimbare de ființă sau tulburare prelungită a trăsăturilor sale, dacă nu corupere de moarte.

Iar Statul e Țara stăpână pe destinul ei, e condiția în care omul, păstrând toată culoarea de ființă concretă, poate implini porunca ce i-a dat-o Dumnezeu la creațiune: să stăpânească pământul în care a fost așezat.

Svon de primăvară

de

Iustin Salanțu

*Doamne-i primăvară
Și-i atâta floare!
Firea-i numai farmec,
Numai sărbătoare —
Și 'n noi plâng atâtea
Inșelări de-a-valma;
Tot norocul nostru
Ne-a pierit cu toamna...
Bucuria noastră
A murit pribeagă,
Nu ne-o mai învie
Svonul de talangă;
Nu ne-o mai învie
Zarea cu miresme,
Ci ne plâng în suflet
Proaspete blesteme,
Lagăre pe Crișuri,
Morți cu țărna arsă,
Frați fără de țară
Cu nădejdea ștearsă;
Și ne plâng credințe,
Vetrele lăsate,
Mame dela care
Nu ne vine-o carte...*

*Toamna ne-a fost soră,
Ne-a știut povara
Și norocul nostru
Ni l-a plâns cu țara.
Vânturi despletite
I-au rostit prohodul
Și plângea cu ele
De pustiu norodul;
Amintiri ca fulgii
Fără de prihană
Ne 'nflorau în suflet
Noptile de iarnă;*

*Steaguri tricolore
Sărutam la Cluj,
Vorba românească
Impleteam în rugi
Și 'n argint de lună,
Cu stropi grei sub geană,
Te visam stăpână,
Țara mea orfană!...*

*Și ca mâine,
Iși vor da podoaba
Codrii cu umbrare,
Răsărituri limpezi
Peste culmi de zare;
Ciocârlii vor spune
Rugă de lumină —
Și de tot streină
Ne va plânge jalea
Sfântului pământ...*

Svon de primăvară?

Tropar de comând!...

Mitologie

de

Ion Agârbiceanu

Memoriei lui N. Iorga

Cel vechiu de zile, tatăl zeilor și al oamenilor, îmbătrânise de milenii nenumărate. Nu înțepenisise în mădulare stâncoase; fruntea de cremene nu-i lumina a lună moartă din pricina vremilor rostogolite în hăul din care ieșise și el; genele nu-i crescuseră ca niște pari de vle din pricina anilor scurși dela actul imemorial al creației.

Nu anii îl îmbătrâniră, căci era nemuritor, ci durerea, suferința nepotolită, remușcarea cu care-l chinuia conștiința de-a fi creat pe om în lume.

Abia a dat drumul furnicarului de neamuri pe pământ și i-a părut rău că l-a zidit pe om. El nu a vrut să-i dea știința binelui și a răului, dar cel zidit s'a răzvrătit și a luat cu puterea cunoașterea cea înveninată, crezând că se îmbracă întru atotputernicie. De-atunci duhul omului a fost slăbiat în două, puterile luminii din el au început să se lupte cu puterile întunerecului, fiind mai des biruitoare cele din urmă. Ca și când nu omul s'ar fi împărțit, ci duhuri străine, potrivnice s'ar fi cuibărit în el.

Cel pentru veșnicie îndurerat că l-a zidit pe om nu mai știa, — după scurgerea atâtor fărâdelegi pe pământ — dacă pe dracii din om i-a zidit tot el prin voința slobodă dată muritorilor, ori celalalt, potrivit, principiul răului, care, cu cât îl trăznea mai des, cu atât se inversuna în mai mari fâlăiri de flăcări vinete.

Tatăl zeilor și al oamenilor se desfăcea totuși uneori din peștera înghețată a desamăgirilor lui și urca încet pe vârful innegurat al Olimpului. Se întâmpla așa rareori, la un veac ori două odată, când zei mărunți și buni, — creați în desperarea lui, să-i păzească pe oamenii cunoscători ai binelui și răului și să se lupte cu puzderia duhurilor rele ce-l inconjurau pe om, din sfatul și porunca celui Negru — veniau să-i aducă o veste bună.

Nemuritorul nu-i credea și atunci se urca pe piscul cel mai înalt al muntelui, de unde singur i se mai deschideau uneori porțile viitorului, prin cari vedea soarta noroadelor. În vechimi căzute în hău el hotăra soarta omului și a neamurilor; dar decând muritorii s'au otrăvit cu cunoașterea binelui și a răului, hăturile scăpară din mâna lui de piatră vie.

Și dacă se lumina în imensele zări fumurii și zărea semne bune, de mărire, de înălțare și de biruință curată pentru un norod, asculta de rugămintea zeităților bune, paznice ale muritorilor:

— Părinte și Stăpâne, e un neam de oameni care se luptă din răspuțeri cu răul: nu-i ucigaș, nu-i tâlhar, nu se închină la idoli bogăției, ai mândriei și ai lăcomiei, cu cari cel Negru a sămănat pământul. Dar se împotrivesc fiecare om numai cu puterea lui, că-i un neam risipit și nu cunoaște puterea împreunei lucrări. Stăpâne, ridică-le dintre ei un stâlp de foc ca să le arate drumul, un prooroc sau o căpetenie care să le adune puterile bune din ei într'un mănunchiu și vor birui răul.

Și Tatăl zeilor, dacă zărea în luminișul viitorului semnele bune ale sorții, le implinia rugămintea. Dacă nu descoperea niciun semn bun, îi alunga dela el. Invățase, în scurgerea tim-

pului, să nu-i mai creadă pe cuvânt. De câteori, în străfundul vremurilor, nu i-a ascultat, sculând câte-un prooroc călăuzitor în mijlocul unui neam lăudat de zeii cei mărunți și buni, iar neamul acela l-a ucis cu pietre ori l-a răstignit! Nu voia să-și mai crească în zadar amărăciunea părerii de rău că l-a zidit pe om. Cel vechiu de zile s'a cumișit și, înainte de-a trimite o căpetenie, cerceta sorțile pe cari i le smulse din mână cunoștința binelui și a răului în care se îmbrăcaseră oamenii.

Așa s'a scurs veac după veac, mileniu după mileniu, vârstă după vârstă în fărâdelegi și vărsări de sânge, și Cel de pe Olimp îmbătrânise tot mai mult de durerea că zidise pe om. Zadarnic încercau să-l mângâie celelalte zidiri ale lui din cer și de pe pământ. Zadarnic străluceau sorii și stelele sburdând ca mieii pe drumurile spațiului nemărginit, neabătându-se nici de-o palmă din cărările croite lor și neîntârziind cu o clipă să ajungă la punctele din cari au plecat, în termenul hotărît lor. Zadarnic se nășteau din nebuloase lumi nouă, din rânduiala lui, să-i inveselească prin tinerețea lor bătrânețele. Zadarnic se aprindeau în fiecare dimineată și seară auriile dimineților și apusurilor cosmice: frăgezimea culorilor nu-l mai putea însenina. Omul, cu blestemată lui cunoaștere a binelui și a răului, strica toată armonia lumii.

De aceea se mai trezea din impietire bătrânul Zeu numai când duhurile bune, crainicii lui din preajma oamenilor, îi aduceau vestea că cutare norod luptă din răspuțeri pentru biruința armoniei și în viața omenească: pentru adevăr, pentru cinste, pentru dreptate, pentru biruința duhului bun din el și din alții. Și la rugămintea lor, după ce confrunța soarta, le trimetea câte-un prooroc, zămislit din toate energiile bune ale aceluia norod, cu menirea să trezească și să adune toate forțele bune din fiecare suflet într'un mănunchiu, și să dea luptă, pe moarte-pe viață, cu răul din ei și cu diavoli de afară.

Pe întinsul pământului trăia un neam de oameni pentru care zeitățile cele mărunte și bune nu interveneau prea adeseori la scaunul Stăpânului. Nu pentru că ar fi fost un norod mai ticăloșit ca altele, dar duhurile rele se țineau puzderie în jurul lui, pe urmele lui și-l strămtorau cu dușmănie din toate părțile. Și duhurile bune nu cutezau să ia lupta cu ele.

Totuși, la două-trei veacuri odată, puneau un cuvânt și pentru acest neam uitat de Cel Luminat și urgisit de cel Negru. Când vedeau că a biruit răul în sufletul lui, cu toate aleșuirile dușmanului și că duhul pustiului îl dușmănește de moarte chiar pentru lupta lui cu răul, mai inverșunată ca a altor neamuri.

Așa ascultă Stăpânul rugămintea duhurilor protectoare și trimise, în vremurile de pe urmă, norodului aceluia un Mag, nu înainte de-a urca vârful muntelui și a pătrunde zodiile în cari erau scrise sorțile. Și zodiile arătau că între furtuni cum n'au mai fost de când se impietiră stihiele creației, e scris să ajungă la biruință și neamul acela, dacă o flacără mare va aprinde din bună vreme luminițele din fiecare suflet; dacă o furtunoasă energie va aduna într'un mănunchiu toate energiile nației aceleia, ducându-o la luptă fără frică de moarte.

Magul se născu din toate energiile bune acumulate în norod în cursul mileniilor și fu îmbrăcat cu puteri de supraom. Avea putere să schimbe întunerecul în lumină, bulgărul de gheață în bulgăr de jar. Avea putere să se schimbe el însuși în flacără, în potop, în uragan. Magul se ridică în mijlocul norodului luminând ca un stâlp de foc. Lumina lui ajunse până 'n fundul zărilor pământului pe care locuia împrăștiat neamul ce se afla în pragul unor vremuri mari, pe cari nu le știa că se apropie, ci le presimțea nedefinit, haotic. Magul se schimbă în flacără și la vâlvătaia ei se luminară și trecutul și viitorul. Înfiorat, norodul asculta propovedania Magului, vedea mișcându-se în zale de luptă strămoșii în trecut și oștiri biruitoare în viitor. Din viziunea lui văzură toți, din flacăra lui se aprinseră toate inimile. Sufletul norodului începu să bată în ritm puternic unitar. Milioane de inimi se întâlniră la lumina și căldura aceleiași flăcări, și se topiră în aceeași inimă, în aceeași voință, gata de-a birui răul cu puteri unite, gata de luptă. Și cum nu, când Magul ținea mereu ridicată o oglindă fermecată, în care se vedea același norod și în trecut și în viitor.

Zeitățile bune se bucurară și ajutau din răspuțeri pe Mag, unele dinafară indemnând sufletele, altele dinlăuntru. Căci Magul trezi toate calitățile bune din fiecare suflet și norodul se ridicase cu voință clocotitoare să birui pe cel Negru, cu toate puterile împărăției lui.

Dar puterile răului nu rămaseră cu brațele încrucișate: nici cele din sufletul oamenilor, nici cele trimise de duhul intunerecului. Toate se scuturară din nepăsare și se înfrățiră pentru a răpune pe Mag, pentru a zădărnici biruința norodului, care se apropia. Voiră să abată poporul dela Mag.

Se aprinseră pe dealuri alte flacări. Duhurile răului se schimbă și ele în stâlpi de foc. Dar Magul cu dogoarea focului din el le topea în cenușe. Duhul rău încercă să stingă flacăra unică schimbându-se în ploaie cu șiroaie, dar Magul pornea potop și sorbea ploaia. Când duhul rău se schimba în vânt, Magul era uragan și-l alunga până în peșterile incuietorei lui.

Lumina rămase biruitoare: intunerecul fu alungat și de pe trecut și de pe viitor. Căldura flăcării Magului topi bulgărul de ghiață din inimi și așeză în loc vetre de jăratec...

Și zodiile arătaseră bine soarta: între clătănări și prăbușiri înspăimântătoare ale lumii întregi, norodul biruise răul de veacuri, călcă în picioare nedreptatea și își ridică pentru întâia oară capul spre cerul slobod. Și ingenunchind între zeitățile bune mulțumi Ziditorului pentru biruință...

Dar puterile răului nu putură suferi înfrângerea lor. Și începură să aleșuiască sub alte forme norodul ce biruise răul. Știindu-l treaz la minte și grabnic la pricepere, hotărâră să-l imbecileze. Să-l imbecileze chiar cu vinul stors din strugurii biruinții. Și norodul acela se lăsă îmbătat. Cu anii nu s'a mai ridicat dela masa ospățului. Și vinurile erau bune și tari.

Zadarnic striga Magul împotriva băutorilor de vin și afurisea beția! Beția era dulce și adormitoare.

Totuși duhurile rele se temeau de strigătul lui, să nu trezească încăodată norodul; duhurile rele din suflete și de afară, duhuri casnice și streine.

Și se hotărâră să stingă flacăra în care se mai schimba și acum Magul, să o stingă cu orice preț. Dar știau că nu o pot, nici cu potop de apă, nici cu vifor de vânt.

Și noapte de noapte se răsuceau gândurile rele în capul oamenilor și diavolii în iad, să afle mijlocul. Zeul Pluto nu le descoperea nici un mijloc, cu toate rugămintele lor. Li înțepa cu furca și-i lua în pleasna biciului de foc, alungându-i în culcușuri, până nu vor birui.

Zeitățile răului căutară mijloace prin cari să micșoreze flacăra, pentru a o putea stinge mai ușor, pentru că de dogoreala ei nu se puteau apropia. Și, unindu-se cu cei îmbătați de vin, deschiseră iar zodiile rele pentru norodul acela.

Magul ardea și acum în flacăra. Dar nu mai era o flacăra albă ci una vântată, bolnavă. Trăznetul zodiilor rele căzu drept în inima Magului.

Văzând flacăra palidă, puterile iadului dădură iureș strigând:

— Să ne apropiem. Acum o putem stinge. Dar deși palidă, bolnavă, flacăra îi părjoli, umplându-i de arsuri rele. Dădură buzna în iad, chelălăind de durere.

Stăpânul intunerecului nu era acasă. Dar la temelii, osândită să rămână veșnic nemișcată, gema Talpa Iadului, muma principiului Răului.

Ea auzi urletele diavolilor și își uită pe o clipă de suferințele ei.

— Ce-i cu voi? Ce vi s'a întâmplat? Veniți mai aproape și-mi spuneți.

Se târâră pe cozi, că numai ele rămaseră fără arsuri, și-i povestiră.

— Nu mai urlați ca niște cățălandri neobișnuiți cu jupuiala, căci de v'aude de sub hrubele pământului Zăvodul cel mare, vine și vă linge rănile de vi le duce cu piele cu tot. Am eu leacul ce vă trebuie. E o otravă pe care o storc cu mare chin din inimile celor osândiți să gemă, putrezind și nemurind, sub mine.

— Dă-ne-o! Vai, dă-ne-o odată, Năpărcă Bătrână!

Talpa Iadului își duse ghiara innegrită, ca tăciunele, la urechea stângă, din care creșteau burueni mari și veninoase, și scoase din ea o sticlă plină cu un lichid gros și negru.

— E un extract scump. Numai el are putere să stingă flacăra binelui și a nobleții ce crește din inima omenească. Câțiva picuri sunt de ajuns. Sticlăța să mi-o aduceți înșoi.

— Din ce-i stoarsă otrava asta? întrebă apropiindu-se să ia sticlăța un diavol știrb, c'o arsură în piept de i se vedeau plămâni și inima.

— Din inconștiență și lașitate crudă.

Slujitorii întunerecului izbucniră din iad pe pământ cu grabă mare :

— La lucru tovarăși!

Palida flacăra fu stinsă de câțiva picuri. Magul muri și îngheță. Diavolii se îmbătară de bucurie, mai greu decât norodul acela din vinul biruinții. Bucătarii iadului se apucară, cu mâncile sufocate, cu cuțitele între dinți, să pregătească un mare ospăț în cinstea Năpârcei celei bătrâne. Iar ospățul era menit a fi și pomana norodului care izbuti pe-o clipă să iese din întunec la lumină, din legăturile răului și ale nedreptății, la dreptate.

Ci duhurile bune sburară înfricoșate la Zeul cel bătrân și-l treziră cu greu din toropeala lui multimilenară.

— Stăpâne, au stins flacăra și Magul a murit. Și e gata să se coboare peste norod o noapte mai grea ca cea din Tartar: toată puzderia dracilor iasă din iad pe pământ la ospățul ce se pregătește.

Zeul clătină din capul pietros, părând că se clătește însuși vârful muntelui Olimp.

— Nu va stăpâni întunerecul. Flacăra nu a putut fi stinsă. Priviți!

Puterile luminii priviră în lume, și iată că pe pământ, în țara aceluia norod, era ca o ploaie de luminițe ce pălăiau în noapte. Și ele crescuseră din inimile oamenilor.

— Dar sunt numai picuri, zise unul.

— Picuri, dar din flacăra, din același izvor aprinși. Luminițele se vor aprinde mereu unele dintr'altele și vor lumina în cursul veacurilor... De data asta Talpa Iadului s'a trezit prea târziu cu otrava ei.

Un zâmbet fugar trecu peste fața impietrită a Celui vechiu de zile. Și de zâmbetul lui se înveșmântă pe-o clipă în soare muntele Zeilor și se lumina puterile bune din sufletele muritorilor.

Apoi lumea intră din nou în ogașa veșnicei sale trude.

Coriolan Munteanu

de
Victor Papilian

Intre cei porniți cu noi la drum ca să reinvie, potrivit năzuințelor de față, care au fost și cele de ieri, tradiția de luptă și de dărză hotărîre de a învinge a intelectualității ardelenene, este și pictorul Coriolan Munteanu. Dacă toate provinciile țării ne sunt deopotrivă de iubite, există una care, datorită împrejurărilor istorice, a dominat, prin afinitatea dintre spiritul ei și totalitatea românismului, întreaga viață națională. Această provincie este Ardealul. Orice Ardelean trăiește istoric. Nu e o exagerare. Clipa trăită aici este un rezumat sufletesc al întregii noastre vieți istorice.

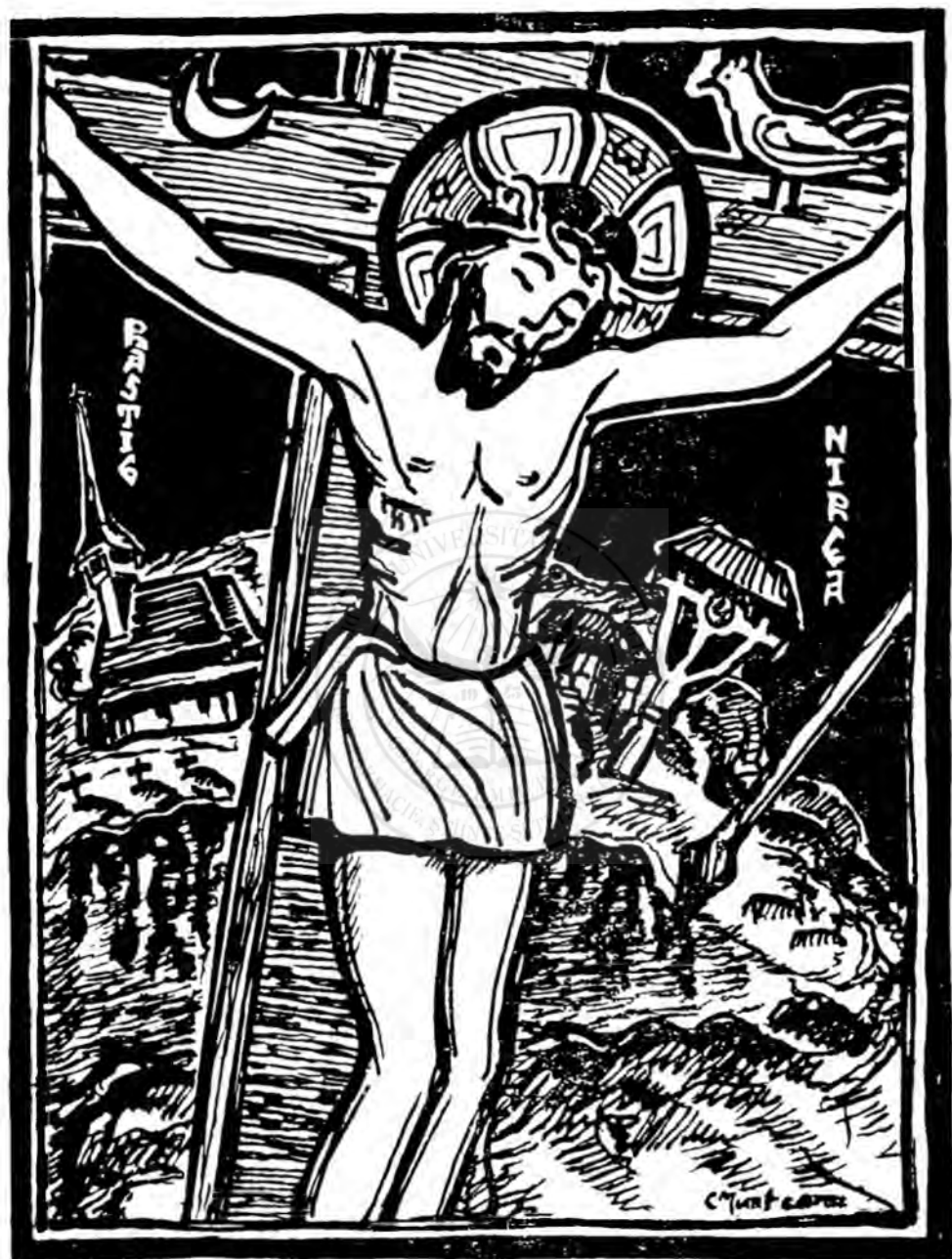
Coriolan Munteanu este Ardelean, este Moș și fiu de preot. Aceste detalii biografice se integrează tragic, după modelul azi bine cunoscut al persecuțiilor încercate de neamul nostru parcă niciodată destul de încercat. Așa că, dacă preocupările domniei-sale ca artist sunt din domeniul picturii pure, probleme de culoare, de compoziție, de tehnică, prin componenta românească a sufletului său artistul caută să surprindă viața Românului din munții lui dragi, sub toate aspectele ei, atât în clipa prezentă cât și în trecut.

Coriolan Munteanu a studiat mai întâi la Cluj, la Școala de Arte frumoase din acest oraș. Apoi, cu maestrul Ștefan Dumitrescu și, după moartea acestuia, cu maestrul N. N. Tonitza. Dela primul a învățat construcția arhitectonică, dela celalalt știința culorilor. A avut mai multe expoziții la Cluj și Oradea, a expus în mai multe rânduri la Salonul oficial. Noi, Clujenii, nu putem uita cele trei lucrări atât de modeste ca dimensiuni, dar atât de prețioase ca execuție, expuse la Colegiul Academic din Cluj cu ocazia serbării jubilară a Astei.

Domnul Coriolan Munteanu și-a luat asupra-și greaua însărcinare a ilustrației revistei noastre. Temeiurile sale sunt de inspirație națională și creștină: bisericuțe de lemn sub zăpadă, chipuri cucernice de călugărițe, vignete lucrate din stemele țării etc. . . . „Icoana” reprodusă în numărul de față ne face dovada însușirilor sale de artist: puterea execuției, întreg dramatismul crucii și tâlcuirea lui simbolică, totul redat viu și viguros, numai prin alb și negru.

D-I Coriolan Munteanu ne-a fost elev la acea iubită Școală de Arte frumoase din Cluj, unde se adunaseră parcă printr'un consens de entuziasm și voie bună tot ceea ce avea plastica românească mai ales, ca tineret.

Azi, profesorul și elevul se întâlnesc umăr le umăr, pe același drum; azi, profesorul și elevul sunt colaboratori și mai ales prieteni. Este și acest fapt, mărunț în aparență, un mare dar al neuitatului nostru Cluj.

ÇORIOLAN MUNTEANU: ICOANĂ

Civilizația și Cultura

de

Constantin Sudețeanu

Când e vorba de cultură și civilizație, indiferent de punctul de vedere ce-am adopta asupra acestor două noțiuni, e bine să lămurim mai întâi cum se prezintă omul față de propriile lui *achizițiuni*, adică ceea ce a realizat de-a-lungul vremurilor.

Despre primii pași făcuți de om în *preistorie* — recapitulați, în genere, ca vârste: a pietrii, bronzului și fierului — s'ar putea spune că, în epocile acelea depărtate, omul s'a *descoperit pe sine*, adică a scos la iveală natura sa umană *interioară*, prin activitățile lui corespunzătoare. Căci aceste activități, începând cu aceea de culegător de fructe, vânat și pescuit, l-au adus la vârsta muncii, adică prin creșterea vitelor la agricultură ca și la felurile meserii și arte.¹⁾ Însemna atunci că, prin cultivarea pământului și a vitelor, omul *se cultiva pe sine*, adaptându-se la împrejurările imediate ale vieții.²⁾ Dar vârstele sau epocile acestea ar fi fost epoce de *cultură*, spre deosebire de altele de *civilizație*, când omul n'a mai căutat în sine, ci s'a extins ca *umanitate*, descoperind în spațiu și în timp pe semenii și congenerii săi...

Dacă am putea face acum o distincție, sau o delimitare care să nu fie arbitrară — cum sunt mai toate în această materie, — am putea spune că evoluția omului și a omenirii s'ar despărți în două perioade³⁾ bine caracterizate: 1. Aceea în care omul — deci și omenirea — a avut nevoie să se *înzestreze cu un stoc de achiziții*, fără de care înrăurirea sa asupra lumii din afară nu avea sorți de a subsista, cum ar fi folosirea focului, domesticirea animalelor și agricultura cu primele ei unelte. Este vădit însă că toate aceste achiziții, până la un moment nedeterminat, erau un *minimum* necesar. 2. Altă perioadă, în care tot ce trecea *peste acest minimum* corespundea unor trebuințe mai elastice, la satisfacerea cărora avea să slujească *spiritul de invenție* propriu zis, al căruia joc avea o *scară mult mai întinsă* de desfășurare decât în prima perioadă.

În prima perioadă achizițiile erau aproape *strict dependente* de trebuințe organice, și-l puneau pe om pe *planul imediat al acțiunii*. E deajuns să amintim ce s'a zis despre unelte, că ele au fost originar niște prelungiri ale brațelor omenești. În a doua perioadă nu a fost tot așa, căci achizițiile erau acum într'o dependență largă — și oarecum *independente* — de trebuințele organice, punându-l pe om pe *planul gândirii*, desprins deci de acțiune.⁴⁾ Să mai remarcăm că, pe când prima perioadă a cerut o desfășurare *milenară incalculabilă*, nu tot așa s'au petrecut lucrurile cu a doua, care într'un interval de timp mult mai redus a desfășurat o *serie sau serii de achiziții* — tehnice și intelectuale, condiționându-se reciproc — incomparabil mai bogate, *intrinsec și mai ales prin consecințe*, decât acelea din prima perioadă.

Cum s'ar explica acest fapt? Cauzele pot fi multe, însă una se desprinde mai evident. Este vorba de caracterul *cumulativ* al achizițiilor, deci al invențiilor, din care ele ieșiau. Aceasta

¹⁾ Cf. Tönnies, *Einführung in die Soziologie*. (Enke, 1931).

²⁾ Asupra înțeleaului general al noțiunii de cultură, cf. și W. Sombart, *Vom Menschen* (Buchholz, Berlin, 1938).

³⁾ Aceste perioade, bineînțeles, nu s'ar delimita istoricește și cronologic, ci mai curând ca *sens de evoluție și în devenire*.

⁴⁾ Cf. și Sartiaux, *La Civilisation* (Armand Colin).

a permis să se deslăşoare o *incomparabilă* activitate într'o epocă foarte scurtă. Într'adevăr, acum — în epoca mai ales dela sfârşitul veacului al XVIII-lea până azi — invenţiunile decurgeau treptat una dintr'alta printrun fel de *desfăşurare logică*, câmpul de aplicare al spiritului de invenţie era nemăsurat mai larg. În prima perioadă trebuia să treacă un interval de timp considerabil *între o achiziţie şi alta*, deci până când o invenţiune să facă posibilă pe o alta. Să ne gândim numai la timpul neînchipuit cât a trebuit să treacă dela folosirea animalelor pentru transport până la imbinarea roţilor pentru tracţiunea animală, sau dela descoperirea focului la fierberea alimentelor.

Dacă trecem acum să considerăm raportul propriu zis între cei doi termeni: cultură şi civilizaţie, ar trebui să remarcăm că nu se poate fixa o *ordine invariabilă de succesiune* între ele: cultură-civilizaţie sau civilizaţie-cultură. E mai probabil că omul s'a realizat deopotrivă în ambele, sau pe *două planuri*, fiind oarecum un produs bivalent.¹⁾ Aceasta s'ar fi petrecut prin însumarea achiziţiilor în așa fel că cele două planuri *ajungeau să se condiţioneze reciproc*, cum arătăm şi mai sus.

Numai astfel — în sensul acesta — se poate afirma că o epocă de cultură a fost şi a slujit ca impuls de desfăşurare unei epoce de civilizaţie (care era latentă) şi invers, o epocă de civilizaţie a putut promova o epocă de cultură (tot latentă şi aceasta). De ex. epoca lui Pericle, ca o epocă de cultură, s'a ridicat pe un piedestal pregătit de epoca anterioară, care fusese una de civilizaţie; sau invers, civilizaţia veacului al XVIII-lea francez, cu vieaţa saloanelor, a fost ridicată pe o epocă de cultură, cum a fost aceea a lui Ludovic al XIV-lea.

De aceea putem afirma, cu oarecare dreptate, că de câte ori se face deosebirea hotărâtă între epoce de cultură şi epoce de civilizaţie, se uită faptul important şi evident că o epocă dată *îşi găseşte factorii determinanţi în epoca anterioară*.

Această observaţie ar infirma indirect teoria care vrea să determine existenţa unor epoce de cultură *propriu zise* şi a altora numai de civilizaţie, în felul lui Spengler, cu teoria sa a epocelor de cultură închise.²⁾ Ar fi să ne închipuim epocel diferite ca lipsite tocmai de un fundament de determinare, ceea ce este greu de admis.

Dacă, după aceste consideraţii prealabile, am căuta să ne oprim la o definiţie mai conformă cerinţelor logice, am fi înclinaţi să adoptăm pe aceea a sociologului Mac Iver. El interpretează deosebirea dintre civilizaţie şi cultură ca o formă a contrastului dintre *mijloace şi scopuri*. Într'adevăr, după acest sociolog, civilizaţia noastră este *ceea ce folosim*, pe când cultura noastră este *ceea ce suntem*.³⁾ Civilizaţia cuprinde întregul mecanism sau aparat folosit de om în sforţarea lui de a controla condiţiile vieţii sale, implicit întreaga maşinărie a organizaţiei sociale. Cultura, dimpotrivă, priveşte *valorile intrinsece*, lucrurile care sunt dorite pentru ele însele. Ea este expresia naturii noastre în modurile de traiu şi de gândire, pentru relaţiile zilnice din artă, literatură, religie, recreaţie etc.

Să vedem însă, mai departe, cum stă această definiţie succintă — *cultura noastră este ceea ce suntem, civilizaţia noastră este ceea ce folosim* — când e confruntată cu faptele şi ce observaţii ne poate ea sugera.

De sigur că, în linii mari şi la prima vedere, lucrurile se prezintă astfel cu privire la cultură: ea este ceea ce interiorizăm, adică facem *al nostru*, ne însuşim din bagajul de *achiziţii* sau complexul de elemente disparate, formând dezvoltarea omului pe toate laturile şi care ne stau la dispoziţie într'un moment dat. De aceea şi zicem despre un om că este cult — în toată accepţiunea cuvântului, — atunci când ceea ce punem sub eticheta de cultură (adică acel stoc anumit de achiziţii) i-a intrat în formaţia lui spirituală în așa fel ca o a doua natură, i-a intrat *în sânge*, așa zicând, sau a asimilat. Cultura ar fi deci numai *substanţă*, în sensul lui Iver, *ceea ce suntem*. Se şi zice de cineva că a asimilat atât de bine elementele din formaţia şi din structura lui sufletească, încât este oarecum *la el acasă* în ce priveşte valorile intrinsece — după definiţia lui Iver. Cu privire la celalalt termen, acela de civilizaţie, e mai greu să procedăm la o analiză în felul celei aplicate termenului de cultură, *când e vorba despre individ*, deoarece individul în

¹⁾ Cf. şi Rădulescu-Motru, *Vocaţia*, pag. 65 (Bucureşti, 1932).

²⁾ Spengler, *Der Untergang des Abendlandes*, 2 vol. (Beck, München).

³⁾ *The modern State* (Oxford, 1926). Cf. şi Guisberg, *Sociology* (Butterworth, 1934.)

general are civilizația, sau mai bine zis *gradul de civilizație* al mediului social, sau al societății din care face parte. Totuși s'ar putea găsi aici multe variații sau *interferențe* între cei doi termeni, după cum ne referim la cultură sau la civilizație în analiza noastră. Dăm un singur exemplu, un caz din cele mai caracteristice. Se zice, de pildă, că un om poate fi cult fără să fie și civilizat în același timp (înțelegem ca maniere, care sunt practicate în mediul său). Sunt multe alte cazuri de acestea când sau cultura sau civilizația poate fi luată ca o variabilă constantă.

Dar unde problema *criteriului*, spre a deosebi cultura și civilizația, se pune mai precis, este nu la indivizi, ci la *popoare și la societățile omenești*. Să vedem unele fapte. În ceea ce privește necesitatea de a nu confunda cultura și civilizația înțelegem ca civilizație superioară, sociologul italian Alfredo Niceforo¹⁾ amintește că ea a fost foarte bine semnalată de cunoscutul critic danez, Brandès. Acesta din urmă observa că Italia veacului XV-lea și al XVI-lea era mult *mai civilizată* decât Elveția de astăzi, deși toți Elvețienii știu să scrie și să citească, pe când majoritatea Toscanilor de atunci nu știau aceasta. Tot așa apoi, Franța dela 1840, având numai câteva școli comunale, era *mai civilizată* decât țările scandinave, care sunt totuși țările cele *mai cultivate* ale Europei.

Să apreciem însă faptele invocate aici în lumina criteriilor ce susținem ca valabile. E vădit că se urmărește, prin exemplele invocate, tocmai acest raport de diferențiere între cei doi termeni: cultură și civilizație.

Să analizăm însă puțin mai de aproape faptele, spre a vedea la ce rezultat ne pot duce ele singure. Să fie oare adevărat că Italienii Renașterii (în speță Toscanii) erau mai civilizați decât Elvețienii de astăzi, sau Franța dela 1840 era mai civilizată decât țările scandinave? Intr'adevăr, aceste țări mici, cum sunt Elveția și țările scandinave, rămân mereu obiect de admirație a tuturor străinilor pentru calitățile neobișnuite morale și civice ale locuitorilor, pentru răspândirea învățaturii sau culturii, uneori sută la sută, precum și pentru difuziunea mijloacelor tehnice chiar și la sate. Cu toate acestea, numai arareori li se acordă *rangul întâi* printre popoarele civilizate ori de cultură sau, cel puțin, să fie socotite ca *adevărate promotoare* de civilizație și de cultură. De unde vine atunci această apreciere? Cu aceasta tocmai începem a ne da seama de *procesul de diferențiere*, uneori subtilă, între cultură și civilizație. Se accentuează aici o complexitate a nuanțelor, — iar nuanța este totul, cum spunea Renan — chiar dacă pornim de la exemplele invocate adineaori. De sigur nu se poate spune despre Elveția că nu este o țară civilizată și că poporul ei nu este un popor civilizat. Dar la fel și despre țările scandinave sau Danemarca, care a fost luată model pentru instituțiile cooperative și altele. Totuși în aprecierea aproape generală ce se face despre ele nu li se acordă chiar rangul convenit în *tabla valorilor acceptată cu privire la cultură și civilizație*.

Aceasta nu s'ar putea explica decât într'un singur fel. Trebuie să admitem aici existența unui *proces de diferențiere sufletească, înlăuntrul căruia se manifestă și se petrec atât cultura cât și civilizația*. Urmează din aceasta atunci că e greșit poate să vorbim de civilizație și cultură ca despre *două entități sau două noțiuni făcute gata*, care s'ar aplica ici sau colo în bloc, — aici e civilizație, dincolo este cultură, iar între ele nu ar fi de loc treceri insensibile.

Dacă, într'adevăr, Elveția sau țările scandinave sunt civilizate sau chiar cele mai cultivate din Europa, trebuie să ținem seama și de felul *cum se manifestă* civilizația și cultura la majoritatea membrilor sau locuitorilor din aceste țări și ce *efecte produc în structura sufletească*.

Aceasta depinde foarte mult de *mediul social* însuși, deci intervine noțiunea de mediu social. Se va zice totuși că aceasta nu face nimic și nu ne înaintează deloc în deslegarea problemei, deoarece tocmai noi vedem că civilizația și cultura formează mediul social, de care vrem să le condiționăm. Iar atunci, dacă civilizația și cultura (sau una din ele) s'au răspândit ori au pătruns în Elveția și țările scandinave — așa cum toată lumea știe —, dela sine urmează că ele sunt civilizate într'un grad superior și posesoare ale unei culturi alese. Iată unde tocmai se arată *prejudecata* de care vorbiam mai sus, căci este o prejudecată să consideri cultura și civilizația ca două complexuri de valori, care se aplică oarecum *în bloc* din afară, fără nicio considerație la împrejurările sau la terenul în care ele se implantează, privit ca un mediu în continuă formație.

¹⁾ *Les Indices numériques de la civilisation et du progrès* (E. Flammarion, 1921)

Să punem, într'adevăr, o singură întrebare, spre a vedea toată întinderea problemei. De ce anume astăzi civilizația care, prin *achizițiile ei*, se propagă uniform aproape în toate țările civilizate ale Europei și Americii, ba chiar și în alte continente (căci toate țările sunt civilizate, *privite în bloc*), de ce totuși se resfrânge atât de deosebit — să zicem — după mediul social în care ea se implantează? De ce anume ea este *una* la Moscova și *alta* la Madrid, de ce este *una* la Berlin și *alta* la Paris, de ce încă este *una* la Roma și *alta* la Berna sau București? De sigur că sunt *grade de civilizație*, așa cum sunt grade de latitudine, fără însă să le urmeze pe acestea. Să invocăm fapte. Se vorbește foarte mult de progresele uimitoare ale tehnicii industriale, care a adus transformări considerabile în mediu și în modurile de viață ale omului actual, mai ales când e vorba de Statele Unite ale Americii, cum subliniază mai recent și Alexis Carrel.¹⁾

Cu toate acestea, s'ar putea întreba pe drept dacă civilizația epocii lui Ludovic al XIV-lea n'a fost *superioară*, în multe privințe, civilizației americane actuale, dezvoltată excesiv pe o singură latură și chiar realizând *confortul la maximum*?

Să ne întoarcem însă la exemplul nostru, al Elveției și al țărilor scandinave, care sunt civilizate și tot odată cultivate *aproape în aceeași măsură*. La ele tocmai se vedește că *procesul de diferențiere sufletească*, în care se manifestă cultura și civilizația, este deosebit dela popor la popor. Astfel, în aceste țări civilizația și cultura se opresc la un *standard*, accesibil tuturor și care ar face poate, într'o oarecare măsură, *mai rare originalitățile*. De aici urmează că vom găsi la aceste popoare *mai multă soliditate și mai puțină strălucire*. Așa dar, trebuie să admitem, date fiind aceste exemple, că civilizația cel puțin se răsfrânge deosebit după *mediul* prin care trece, întocmai ca și lumina soarelui, care *altfel străbate într'o casă modernă decât într'o catedrală gotică*. Pentru cultură aceasta e mai puțin vădit, din cauze speciale. Iar mediul are această particularitate, fiindcă a fost *deosebit elaborat și în împrejurări istorice altele, dela popor la popor*. De aceea chiar felul în care civilizația se manifestă la un popor dat — și într'o epocă dată — este *o rezultantă din atâția factori, a căror acțiune nu se poate desprinde decât dealungul istoriei*. Istoria, înțelegem procesul istoric, nu este ceva care *trece fără să lase urmă* asupra desfășurării succesive din viața fiecărui popor. Ar însemna să facem prea ușor abstracție de acele depozite adânci, lăsate în sufletele noastre de procesul istoric din care am ieșit și care sunt sau *devin actuale* în momentul istoric dat *de manifestare a civilizației*. De aceea putem spune că civilizația trebuie privită, sub acest unghi, ca o rezultantă a istoriei și deci *istoria face civilizația*.

În chipul acesta se poate explica un caz ca acela, dela care am pornit în verificarea criteriilor ce adoptăm pentru civilizație și cultură. Era vorba despre Elveția și țările scandinave ca niște popoare atât de civilizate și de cultivate, care *n'ar fi totuși promotoare tipice* ale valorilor de civilizație și cultură. Aceasta ar veni de-acolo că atât civilizația cât și cultura nu sunt niște *produse în bloc*, ci sunt niște *complexe de elemente variabile*. Iar în valorificarea uneia sau alteia, *nu decide imaginea globală* ce ne facem despre ele, ci *accentul deosebit* tocmai, relieful deosebit, în care sunt puse *unele elemente din complex față de altele*; aceasta *derivând din perspectiva diferențierii sufletești, înlăuntrul căreia se manifestă cultura și civilizația*. Această perspectivă însă nu poate fi prinsă decât în desfășurarea procesului istoric și e rezultată *din anumite determinante istorice*. Astfel, pe plan istoric, civilizația și cultura *interferează* neincetat. De aceea nici nu se poate afirma că una din ele *premerge în chip absolut* celeilalte, cu atât mai puțin că una din ele este *superioară* față de cealaltă. Ele sunt prinse, de fapt, în același determinism istoric, care pune în evidență mai mult pe una decât pe alta, într'un ritm de alternare indefinit.

¹⁾ L'Homme, cet inconnu (Plon. Paris, 1936).

Poeme

de

Al. Negură

Vrem vechile hotare 'n țară nouă

In ceasul greu de cumpănă amară,
Ce-a despicat în două-un trup de țară,
Ne-am fost legat cu aspru jurământ:
„Ori iarăși țara 'ntreagă, ori toți pământ!”

Și legământul nostru e o lege,
Dela Opincă până sus la Rege.
Și el azi crește 'n noi, ca o furtună,
Și 'n jurul unui steag pe toți ne-adună.

Să ne oprim în gură tot amarul
Și ochiul să-l înfigem în hotarul
Unde durerea țării geme azi,
Pe dealuri și 'n pădurile de brazi.

Și ochiul să ne fie aspru gând,
Și gândul să ne fie gând flămând
De vechi dreptăți ce fură ctitorite,
De-atâtea vieți, la temelii jertfite.

Și 'n gândul nostru dârz, mereu să crească
Marele vis de lege românească;
Și pentru jertfa mare primentă,
Să fâlfâie 'n Apus și 'n Răsărit:

„Vrem vechile hotare 'n țară nouă!...
Și dacă 'n brazda țării cineva
Să facă-o rană nouă-ar cuteza,
Un trăznet să-i despice țeasta 'n două!”

Cresc lumânare grea...

Aș vrea să cânt culoarea primăverii,
Și din lumina ei, eu aș mai vrea
S'aprind un curcubeu în fundul zării,
Pe care-aș vrea să Țes, cu slovă grea,

Un imn de slavă Tatălui ceresc ;
Și, cu genunchii 'nfiți în glia mută,
Să simt cum din pământ, pământ nou cresc
Și ochiul Lui, să-L simt cum mă sărută.

Aș vrea apoi s'adorm în vraja sfântă
A unei melodii, de vânt purtată,
În care să aud cum se frământă
Tristețea bucuriei de-altădată.

Dar gândul că în trupul țării mele
Stă un cuțit înfipt de mâini haine,
Mă 'mprăștie în mîle de stele.
Și când vreau să m'adun pe mine 'n mine,

Un uragan de glasuri mă străbate
Și 'nfiorat de strigătu-i prelung,
Mă simt gonit din frate în alt frate,
Dar eu pe mine, nu pot să m'ajung.

Și-așa împrăștiat pe-un trup de țară,
Cu răni adânci în vechile-i hotare,
Cresc lumânare grea de albă ceară
Și mă aprind în sfintele-i altare ;

Ca 'n ziua ispășirii toți să vină,
Cu gândul premenit de sărbătoare,
Și din lumina mea luând lumină,
Să facă să se scalde țara 'n soare.

Poveste de toamnă

de

Victor Papilian

(Urmare și sfârșit)

Când s'a văzut din nou în camera străbunicii, Anca a avut impresia că se găsește la locul ei.

— Eu n'o să lucrez niciodată mătăniei...

Dar atâta bucurie a făcut Tinculenei și lui Toader Pândarul, cât și întregului personal de serviciu, încât și-a dat seama că e de-a casei. La masă s'a interesat de toată lumea și mai ales de părintele Răzdrugă.

— Nu poate muri încă, conia... ti spuse Tinculeana. Mai are vreun păcat de ispășit. Înainte să se culce, Anca privi din nou toate obiectele și se opri la chipul călugăriței. Ce-o fi cu portretul ăsta?

Și își aminti de călugărița părintelui Răzdrugă.

A doua zi, după cafea, Anca se găsea cu Savel Comăneanu pe balconul din partea curții de serviciu și priveau cum plecau carele pline cu saci, la gară, sub controlul Tinculenei.

Privind, Anca judeca pe stăpân. Multă bogăție la omul ăsta, prea multă chiar și de tot felul. Cu atâta bogăție îți poți permite orice lux. Să fi trăit ca doctorul Alexa, pe pământ, între bolnavi, alături de colegi invidioși; sau chiar ca anostul de Haralamb, între profesori necăjiți, cu pasiuni mici, cu preocupări zilnice, atunci cu siguranță nu și-ar fi putut permite jocul de-a „temperamentul egal” și de a-și însuși acest rafinement în ținută și comportare... Anca se trezi în plină răzvrătire.

— Tinculeana are veleități de stăpână, răs Comăneanu, și eu abdic cu plăcere dela puterile mele aparente... și ăa lui fait plaisir...

— Lumea ar putea...

Anca se opri. Era cât pe-acți să vorbească într'o doară.

— Lumea n'ar greși. Tinculeana mi-a fost amantă.

Sufletul Ancăi se împiedecă parcă de un zăgaz, o clipă se opri și numaidecât se cutremură. N'ar fi putut localiza agitațiunea, dar spre propria ei surprindere o simți rezolvându-se într'un sentiment de largă mulțămire.

— Ți-a fost amantă?

— Asta n'ar fi nimic, dar după aceea, ca în toate casele cu adevărat boierești, mi-a devenit mijlocitoare.

Anca nu răspunse, dar sentimentul forte de mulțămire se preciza. În turburarea din sufletul ei dibuia neliniște, mișcări de luptă și de fugă. Voia să-l creadă cu orice preț și pentru asta voia să-l știe legat de cât mai mult păcat.

— Da, scumpă prietenă, în vieța mea sufletească sunt clipe oribile, pe care dintr'un legitim scrupul nu le mărturisesc. S'ar putea crede că din snobism literar îmi crez un tip...

— Eu te cred, făcu Anca. Spune-mi tot, trebuie să te cunosc... și nu din interes literar. Aș vrea să trăiesc o aventură, să zic așa, pur intelectuală și te asigur că am altă pricepere decât părintele Răzdrugă.

— Și ce ai vrea să afli?

Anca îl privi drept în față.

— Cine-i călugărița din camera mea?

Peste ochii verzi ai lui Savel Comăneanu trecu un surâs turbure.

— Ai dreptate să te interesezi. Nu știu dacă ai băgat de seamă, sunt întâmplări care pornesc din copilărie, se innoadă din când în când în timpul vieții și se rezolvă, nici nu știi când, târziu de tot, poate chiar la moarte... ca, de pildă, întâmplarea mea cu Răzdrugă.

— Așa e.

— Dar să mergem în parc. Aici mă tem. Vine Tinculeana cu trebile gospodăriei, vin vânătorii...

Scoborîră, și până în parc Comăneanu n'a mai scos o vorbă; părea adâncit în amintiri. Abia intrând pe alei el începu povestirea.

— Mă găseam la Odessa... Mai întâi imaginează-ți cadrul, ca să-mi înțelegi sufletul. Prizonier al bolșevicilor, ascuns într'un spital cu alți ofițeri români, fără nicio legătură cu țara, trăind între perspectiva de a muri de foame și cea de a fi aruncat în mare. În atari timpuri prietenii sunt rari și rudele uită de tine, se fac însă tovărășii cu care te ajuți de azi pe mâine. Așa am ajuns în tovărășie cu părintele Anatolie Berar din Bucovina, care de patru ani studia teologia în Odessa. Mult bine mi a făcut acest cucernic călugăr. Deși urmărit, poate mai mult ca noi, în fiecare zi venia în spitalul nostru înțeleptîndu-ne cu vorba și întărîndu-ne cu fapta, căci era în Odessa ca la el în Vodița și vorbea rusește fără greșală, de nu-l deosebeai de un Rus. Dar astea-s detalii.

— Povestește-mi tot, tot...

— Deci, într'o zi am aflat că mama murise aici în Comăneni.

— Parcă erai prizonier?

— Voia lui Dumnezeu a legat fapta de faptă ca să ducă vestea până 'n acele depărtări. Iată pe rând lanțul întâmplărilor. Anunțul mortuar publicat în ziarul „Lumina”... „Lumina” aruncată în tranșeele românești... un exemplar ajuns la marele cartier... aici, prietenul meu, inspectorul Sică Haralamb, află... și printr'un soldat rus, răzvrătit, care se întorcea la Odessa, îmi trimite știrea.

— Într'adevăr, ce lanț!...

— Acum inchipuiește-ți starea mea: suflet vid și trup inert. Murise tata, murise tanti Lelia, iubita lui, iată că murise acum și ultimul partener al unei mari tragedii de iubire. Puteam muri și eu... Aș fi vrut să plâng. Sunt sigur că numai lacrimile mi-ar fi umplut sufletul la loc și ar fi dat căldură trupului. Dar eram uscat cu desăvârșire... În starea asta de lingoare m'a găsit într'o dimineață părintele Anatolie. — „Dar la Dumnezeu te gândești?” m'a întrebat el. Pe Dumnezeu îl uitasem cu desăvârșire. Călătorisem mult, văzusem țări și ținuturi îndepărtate, cunoscușem tot felul de oameni, de gânduri, de fapte... Nu mai aveam timp de Dumnezeu. Dar după vorba părintelui Anatolie, dintr'odată toată ortodoxia mea, intrată în sânge și în suflet, a apărut parcă în minte și'n simțiri. Aș fi vrut să mă umilesc, aș fi vrut să ingenuchez la icoane, aș fi vrut să fiu din nou sub patrafirul părintelui Răzdrugă. — Părinte Anatolie, ce trebuie să fac? — Mai întâi, un parastas de sufletul răposatei. — Prea bine. — Măine în paraclisul mănăstirii sfânta Adormire... A doua zi eram parcă mai inviorat; iar după slujbă, un om complet refăcut.

Scumpă prietenă, sunt un artist rafinat, dar niciodată nu voi uita acel parastas. În micul locaș eram trei: părintele Anatolie care slujea, o călugăriță care da răspunsurile și eu... cel ce ascultam. Slujba era în românește. Părintele Anatolie oficia parcă numai pentru sufletul meu, cu vocea scăzută, iar călugărița răspundea în șoapte. Era o clipă de îndumnezeită reculegere. Deși dimineață, soarele cădea pieziș peste singura ferestruică a paraclisului, așa că totul era în umbră. Șoaptă, umbră și taină... Când slujba s'a terminat, am simțit lacrimi în ochi. Eram vindecat...

Atunci, cu recunoștință am sărutat mâna părintelui, ca pe vremuri pe cea a părintelui Iftodie. Pe urmă m'am dus la călugăriță: — Maică, îți mulțumesc. Iată pentru biserică... și i-am întins o hârtie de zece ruble. — La noi nu se primesc bani, boierule Savel... O clipă n'am înțeles nimic. „Boierule Savel“, mă numeau țărani din Comăneni. — Cine ești?... am întrebat-o cu spasm în glas, presimțind parcă un miracol. — Nu m'ai recunoscut, boierule Savel? — Nu... — Eu sunt Duda, Duda Năroada... azi maica Niconia... Trăznetul să fi căzut lângă mine și nu m'ar fi incremenit ca această vorbă. Eram treaz? Nu inebunisem subit? Se petrecea cu mine un fenomen de catalepsie în veghe? — Duda, Duda... repetam eu în neștire.

— Allo... allo...

Cei doi prieteni se întoarseră. Anca făcu un gest de nemulțămire. Era inspectorul Haralamb.

— V'am dibuit eu... Cum am aflat de plecarea dumitale și a doctorului din București, mi-am zis: sunt la Comăneni. Și expeditiv cum sunt, am luat trenul... Permis am, timp am... Mai trag un foc de pușcă... Dar ce vorbești atât de tainic?

— Domnul Comăneanu îmi povestea ciudata întâmplare a unei călugărițe.

Inspectorul făcu șiret cu ochiul.

— O aventură din tinerețe...

— Exact, Sică, o aventură.

Și adresându-se Ancăi:

— Inchipuiește-ți cât am căzut de jos... N'am ținut seama nici de miracolul întâlnirii noastre, n'am ținut, mai cu seamă, de miracolul acestei înălțări, care dintr'o idioată putuse face o călugăriță. La lumina zilei devenisem bestie. Am chemat-o la mine cu gândul ascuns al unei aventuri. Și ea, crezând că vreau să dau glas timpurilor de odinioară, a venit...

— Rezultatul?... il intrerupse inspectorul.

— Rezultatul e c'am fost umilit și înfrânt.

— A rezistat?

— Asta n'ar fi nimic, dar eu n'am îndrăznit, deși noul dor o înfrumusețase și o plinise ca femeie.

Sică Haralamb începu să fredoneze un tango. Il cam plictisea această caznă de conștiință în care nu credea. Intru târziu Anca întrebă:

— Oare ea să fi fost?

— Da. Căci purta la gât mătaniile, mătaniile iubirii fără de păcat și de ele agățată o suviță din părul arcușului meu, cu care făcuse vrăji pe vremuri.

Haralamb îl privi cu ochi curioși. Parcă nu-l recunoștea.

— Am înțeles, domnule Comăneanu, făcu Anca. Iată de unde înălțarea ei. Iubirea e singura virtute, iubirea a creat miracolul. Iubirea, când e fără de păcat, e singura putere care poate preface o idioată într'o călugăriță minunată.

Și luându-și rămas bun dela ei:

— Mă iertați, dar întâmplarea e prea frumoasă, merită să fie trecută în caietul meu de note.

— Numai să se creadă, completă cu răutate inspectorul. Știi cum învățăm pe copii la stil și compoziție? Verosimilul și nu adevărul...

— Boierule, boierule... hai degrabă, părintele Răzdrugă vrea să moară.

Comăneanu zămbi Ancăi. Parcă pentru vorba: vrea să moară...

— Hai, boierule, veniți. Zău, că vrea să moară.

Anca se ridică.

— Merg și eu cu dumneata.

Era în atitudinea ei o hotărîre firească. Se integrase atmosferei și împrejurărilor din Comăneni. Merseră în tăcere prin parc. Pândarul înainte.

— Nu-ți poți inchipui, începu Anca, în ce dulce tovărășie trăiesc eu cu maica Niconia de când îi cunosc vieța... Aleasa lui Dumnezeu pentru însemnarea căilor lui nepătrunse. Încă o întrebare. Cum va fi ajuns Duda năroada până la Odessa?

— Asta-i simplu... Dela părintele Răzdrugă a plecat la Orez la mănăstire. Mai întâi servitoare, apoi ucenică, pe urmă călugăriță. A învățat să scrie și să citească. Aci alt miracol. În mintea asta simplă, odată deslănțuit gândul perfecțiunii, nu s'a mai putut opri. Cine știe unde o fi azi...

— Nu știu de ce, dar parcă o simt cu sufletul prin preajma noastră.

Din parc ieșiră în câmp. Casa părintelui Răzdrugă era slab luminată cu un ochiu de lumânare ce părea că moare. Anca încercă o mișcare de oprire. De fapt, ce căuta aici? Nu comitea o indiscreție și mai mult chiar, o nedelicatețe? N'avea cu ea carnetul de note și gândul ei nu era corupt de niciun interes literar. În actul ultim al acestui nemernic popă stăruia o măreață mărturisire omenească și desnodământul pune-a față în față pe acești doi răzvrățiți, pe părintele Răzdrugă și pe boierul Comăneanu. Și în atmosfera asta de tragic și mister, ea simțea o voluptate de a trăi, un spor de viață... Da! nu comite nici un păcat. Era sigură că participă lângă creaturi eterne ale vieții și nu lângă un simplu popă de țară și un boier estet și diletant.

Curtea se umpluse de țărani. Fata preotului întâmpină pe cei doi oaspeți.

— Domnule Comăneanu, mereu strigă după Dumneavoastră...

Și intrând în casă:

— Tată, a venit.

Intrară cu băgare de seamă. O lampă de gaz dădea o lumină slabă galbenă. Capul preotului devenise ceros, barba îi stătea respirată ca firele de căl, găfăia și se văita. Asta era temutul popă, vajnicul revoluționar?

Fata se apropie de muribund.

— Tată, a venit boierul cel tânăr.

Răzdrugă agită buzele fără să spună nimic.

— Tată, boierul cel tânăr e aici, boierul Savel...

Muribundul făcu o strâmbătură și întinse capul, apoi deodată, ca într'un spasm, se răsuci la loc. Era infricoșător. Parc'ar fi vrut să blesteme. Dar ochii lui se fixară deodată asupra Ancăi și, pe măsură ce o privea, parcă prindea puteri de viață.

— Călugărița, călugărița... șopti el.

Fata explică boierului:

— Aiurează... vorbește mereu de o călugăriță.

— Lasă-l, domnișoară, lasă-l să-și verse chinul.

Dar preotul se ridicase într'un cot. Găfăia de parcă ar fi vrut să plângă.

— Călugărița... boierule, iartă... Iartă-mă, călugărițe... Du-te la Orez... Iertați-mă, iertați-mă. Boierule...

Spume îi apărură la gură. Capul i se clătina de câteva ori pe umeri, apoi se prăbuși în pernă. Fata se repezi la muribund:

— Tată, tată...

Dar preotul începuse să horcăie. Comăneanu făcu Ancăi semn de plecare. În curte, el porunci lui Toader:

— Rămâi, Toadere, poate ești de ajutor.

Apoi părăsiră curtea.

Să mergem încet, scumpă prietenă. Privește ce boltă minunată deasupra noastră. Ea singură ne permite să transcendem experiența omenească. În conflictul dintre memorie și emoțiune să ne dăm de partea acesteia.

— Ce adâncimi ascunde sufletul nostru, domnule Comăneanu! Iată pe acest nemernic, Dumnezeu să-l ierte! că pe patul morții și-a amintit de singura lui iubire, de iubirea fără de păcat...

— La ce te gândești?

— Nu știi? A iubit cândva și el. A iubit în pofida psaltirii și a codului penal, dar a iubit fără păcat...

— Da, da, așa e...

— Vezi ce relațiuni dramatice există între ins și sufletul lui...

Comăneanu răspunse alături:

— Când te-a văzut pe dumneata și-a amintit de ea.

— Nu, nu... Fata lui a spus că de mult timp se gândește la ea. Și pe urmă, chipul lui trăda desnădejdea mărturisirii. Ți-a înapoiat mărturisirea pe patul de moarte, ca măcar în lumea cealaltă să poată iubi.

Tăcură amândoi, parcă să mediteze la toată gravitatea și frumusețea acestei drame. Ur-măreau poate un drum neslărit. Frunzișul rărit atârna pe bolta cerului ca ghirlande de dantelă neagră, fixate în cuiele stelelor. Și nicio pasăre nu turbura liniștea pomilor și nicio șopărlă nu foșnea prin iarbă, doar licuricii se jucau de-a v'ași ascunsele pe stelele.

Deodată două focuri de armă cutremurară întreaga atmosferă. Anca închise ochii, să-și oprească lacrimile.

— Țtăi complotul George—Sică Haralamb.

— S'au ținut de cuvânt. N'au putut rezista ispitei.

Anca răspunse cu glas șoptit:

— Ce rău imi pare! Parcă ne strică feeria...

— Cine știe dacă n'o completează...

Vântul începuse să foșnească. Când să intre în parc, li ajunseră niște suspine atât de subțiri, de parcă ieșeau de pe ultima coardă a suferinței.

— Ascultă, făcu Savel. E durerea părintelui Răzdrugă.

— Nu... e plânsul maicii Fevronia.

Și deodată, din parc, o umbră țășni din tufișuri, se agită pe loc, apoi se prăbuși. Atunci recunoscură un căprior. Într'o mișcare spontană de ajutor, Anca se repezi asupra trupului căzut. Căpriorul întinse gâtul parcă să poată respira mai ușor.

— Sânge... țipă Anca.

Stătea aplecată asupra bietului trup ca o înfirmieră care vrea să ajute pe un rănit. Ii mângăia gâtul, capul. Deodată mâna i se împiedecă într'o ciudată împletitură pe capul animalului. Ce să fie oare? Cu gingășie de înfirmieră ea desfăcu lanțul, iar când li avu în mână dete un țipăt:

— Privește...

— Ce e?

— Sunt mătăniile.

Nu se mai îndoiu niciunul nici celălalt: erau mătăniile maicii Fevronia.

— Atunci, călugărița a fost cu adevărat?

— Da, a fost cu adevărat.

— Părintele Răzdrugă a văzut-o... a văzut-o și a tănuit. Ultima lui răzbunare.

— Și marea lui mărturisire... Oare cum s'o fi întâmplat?

— Maica Niconia a venit să meargă la Orez și mai întâi a trecut prin Comăneni. O li pierdut mătăniile...

— Nu... le-a aruncat pe jos sau în vreun tufiș. Lucrurile sfinte se fură sau se aruncă în voia soartei, pentru ca numai Dumnezeu...

— Dumnezeu mi le-a trimis.

Anca le ținea la piept cu amândouă mâinile.

— Lasă-mi-le, te rog, numai pentru noaptea asta.

Și cătând către animalul mort:

— Nu vezi... basmul și feeria ni le-au adus.

— Da, Anca...

Comăneanu îi luă brațul.

— Lasă-mi-le mie numai pentru noaptea asta de feerie. Măine ți le voi înapoi. Măine, cine știe, măine poate intru și eu în mănăstire. Dar în noaptea asta lasă-mi-le... să iubesc așa cum poruncește acest talisman, fără de păcat... Nu simți că vieța a rămas în urmă, departe, cu ziua, iar noi urcăm cu noaptea, parte către izvoarele visului... Împrumută-mi, te rog, mâna, privirea și șoapta. Din mână voi face cheie pentru lacătele umbrei, din privire sită pentru semnele cerului, iar din șoaptă cupă pentru lacrimile maicii Fevronia...

Și atunci, în toate tufișurile începură să strălucească globulețe mici de aur. Erau ochii căprioarelor, ciutelor și cerbilor, în care strălucea lumina de lacrimi. Și niciodată n'au putut țti dacă toate vietățile parcului veniseră să-și plângă tovarășul ucis sau le aduceau în lumina ochilor lacrimile maicii Fevronia, ca dar de nuntă.

Lăpuşului

de

Petre Paulescu

Măi drag Lăpuş, viteaz ca o săgeată,
Tu chiot haiducesc printre coline,
Când să te mai văd măcar odată
Şi când să pot să mă mai scald în tine ?!

M'a prins un dor de Ţibleş şi Ineu,
De valea ta, de brazii tăi voinici;
Când o să vrea prea bunul Dumnezeu
Ca să descarc pistoale 'n venetici ?!

Te-am căptuşit cu suflet de soldat,
La cotituri te-am strâns în baricadă,
Să nu te fure hojul blăstămat
Şi matca ta hainului să cadă.

Mi-i dor de Popa Todea din Stolceni,
De zvonul tău m'a prins un dor de şagă;
Mi-i dor, mi-i dor de vastele poeni
Unde-am dormit în cort o vară 'ntreagă.

De-aici îți trimit vestea cea mai mare,
Ne am pregătit şi 'n suflet sântem tari;
Şi când ne-om revărsa peste hotare,
Să te reverşi şi tu peste barbari.

Anii de student ai lui Ilarie Chendi

de

Vasile Netea

Intrând în toamna anului 1891 la „Seminarul Andreian” din Sibiu, Chendi se prezintă dela început ca un element activ, promițător, astfel încât la 14 Septembrie e ales membru în comitetul societății de lectură „Andrei Baron de Șaguna”, și-l vedem publicând în revista societății, *Muza*,¹⁾ — revistă poligrafiată — diferite încercări în versuri și proză. Director al Seminarului era *Ioan Hannia*, iar președinte al societății de lectură profesorul *dr. Daniil Barcianu*, căruia, pentru sufletul său ales și pentru distincția sa intelectuală, Ilarie Chendi îi va purta o vie simpatie.

Nu același lucru se poate spune și despre *Ioan Hannia*, „un preot dintre cei mai conservatori” (*Tara Noastră*, 1908, Nr. 42), căruia nu i-a putut ierta niciodată că l-a scos pe *Bogdan-Duică* cu băta din curtea seminarului sub cuvânt că e „ateu și fără de lege” (*Tribuna*, 1910, Nr. 257).

La 21 Octombrie 1891 are însă marea și ireparabila durere de a-l pierde pe tatăl său, rămânând astfel orfan și de al doilea părinte. *Marion*, autorul panegiricului din *Telegraful*, a văzut cu această ocazie pe „bravul fiu ce plânge pe al său tată, și varsă lacrimi în șiroi și fața-i e scaldată”.

Intreg viitorul său se va resimți de această lovitură.

În *Telegraful Român*, din 1893, începe publicarea unei serii de nuvele și portrete, dovadă reală însușiri de mânător al condeiului.

Se ocupă în deaproape încă din 1891²⁾ de organizarea bibliotecii societății de lectură, donând el însuși diferite cărți și dând o deosebită atenție manifestărilor extrașcolare ale societății, în special reprezentațiilor teatrale.

Al. Ciura își amintea încă și în anul 1934 cum „s'a remarcat într'un fragment din „Despot Vodă” în rolul principal”.³⁾

Colegii lui Ilarie Chendi la „Institutul seminarial teologic-pedagogic Andreian” erau următorii: *George Albu* (Geoagiul superior), *Valeriu Arseniu* (Gura Râului), *Ioan Bercan* (Cohalm), (*Dionisiu Bobei* (Petreni), *Vasilie Botcan* (Geoagiul inferior), *Ieronim Buzea* (Stena), *Mihail Candrea* (Neagra), *Iuliu Chifa* (Hida), *Laurențiu Ciorbea* (Ponor), *Ioan Grișa* (Rachita), *Aureliu Greblea Făurești*), *Iosif Hancheș* (Glod), *Ioan Iosof* (Tilișca), *Vasile Lăpuștean* (Banabic), *Maniu Lungu* (Rășinari), *Ioan Marin* (Boroșineul-mic), *Eliseu Mezei* (Poșaga superioară), *Ioan Moța* (Noșag), *Nicolau Oneț* (Arada), *Teodor Orlea* (Câmpeni), *Vasilie Popovici* (Dânc), *Aron Roman* (Luncoiul de sus), *Ioan Șchiopu* (Crisbav), *Seb. Stanca* (Băița), *Iacob Șteflea* (Săliște) și *Iustin Teglaru* (Cioagz).⁴⁾

Niciunul dintre ei, cu excepția lui *Ioan Moța*, mai apoi protopop la Orăștie și director al *Libertății* și al *Foii interesante*, n'a bătut la poarta posterității.

¹⁾ *Muza*, Nr. 12 din 1891 și 4, 11 și 12 din 1892.

²⁾ *Muza*, Nr. 12, 1891.

³⁾ *Gând Românesc*, 1934, Nr. 4, pag. 198.

⁴⁾ *Dr. E. Roșca, Monografia Institutului seminarial teologic-pedagogic „Andreian”, Sibiu, 1911, pag. 160.*

În 1894, terminând teologia, nu se preotește, nu pornește pe calea indicată de tatăl său — cale bătătorită de moșii și strămoșii săi — ci, frământat de alte idealuri, ispitit să încerce o cale nouă, ia drumul Buda-Pestei și se înscrie la Facultatea de Litere, urmând cursurile de limba și literatura germană, cu profesorul Gustav Heinrich și cel de limba și literatura română, cu Alexandru Roman.

De acum înainte Ilarie Chendi ne apare în armură de luptător, de luptător național mai întâi, dublat de un viguros luptător pentru cultură, armură pe care nu va mai părăsi-o decât în clipa, dureroasă dar eroică, în care își va pune capăt vieții.

Intrând în ritmul vieții studențești din capitala Ungariei, și constatând nefasta influență pe care civilizația și cultura maghiară puteau să o aibă asupra unor suflete tinere, rupte din masa românească și aruncate în sbuciumul plin de ispite al Buda-Pestei, lipsite de un contact mai strâns cu literatura și spiritualitatea românească, Ilarie Chendi începe o acțiune de strângere a rândurilor studențești, înființând *secția literară a societății Petru Maior*. Această secție, care a avut un atât de puternic ecou în rândurile studențimii române, a fost apoi prezidată de energeticul Chendi tot timpul cât acesta a urmat cursurile universitare. Pentru sporirea bibliotecii acestei societăți, face el în 1895, în calitate de vicepreședinte al societății *Petru Maior*, împreună cu președintele, doctorand în medicină *Florian Muntean* și cu secretarul, studentul în drept *V. Branisce*, un însuflețit apel către întreagă lumea românească pentru sprijinirea bibliotecii studențești¹⁾. În același timp, spre a creia interesul pentru literatura românească și pentru problemele naționale, face numeroase dări de seamă asupra cărților nou apărute și dezvoltă numeroase comunicări literare și culturale.

Unele din aceste lucrări au fost date și publicității, și astfel putem afla că la 14 Februarie 1895 dezvoltă o dare de seamă asupra cărții de nuvele *Moara din vale* de I. Rusu-Șirianu,²⁾ în Aprilie prezenta câteva *Momente din literatura mai nouă a Sașilor transilvăneni*,³⁾ iar în ședința din 2 Noembrie conferența despre *Clasicismul în școlile medii*.⁴⁾ Nici obiectivul politic nu lipsea din preocupările sale, în același an încercând, pe calea presei, să definească atitudinea politică ce trebuie să caracterizeze studențimea.⁵⁾ Se ocupă însă cu aceeași însuflețire și de activitatea culturală din mediul rural, funcționând în același an ca secretar al despărțământului Nr. XXIV al *Asociațiunii*, din Mediaș, având ca președinte pe Ioan Moldovan.

Indrăgostit de literatură și de cercurile literare, participă cu multă bucurie la ședințele tribunaștilor din Sibiu, în care partea științifică era reprezentată de Dr. Barcianu și de Bogdan-Duică, iar preocupările literare de scriitoarele Maria Cunțan și Lucreția Rusu-Șirianu.⁶⁾

Variatatea acestor preocupări e o anticipare prevestitoare a prodigioasei sale activități din anii maturității.

Vacanțele și le petrecea la Dârlos, printre holde și vii, sorbind cu nesaț mireasma pătrunzătoare a pământului. Nu erau însă niște vacanțe calme, liniștite, fiindcă pe lângă excursiile în mult doriții munți, pe care le organiza în fiecare vară și asupra cărora publica excelente impresii,⁷⁾ martore a neșărmuritei sale admirații față de frumusețile pădurii și în care culegea și poezii populare,⁸⁾ Ilarie Chendi socotea că mai are o datorie de îndeplinit, o datorie cutezătoare. Ne-o povestește d-l Crăciun: „Aduna pe țărani în jurul său și le vorbea cu patimă despre trecutul Românilor, despre Unguri, despre nedreptăți, despre un viitor mai bun... Când jandarmii cu pene de cocoș începură să-l suspecteze, rămânea, după slujbă, cu sătenii în biserică și le descoperia aci planurile diavolești ale stăpânilor de atunci...”

Încercarea de ademenire a unui deputat ungar, fost și vicepreședinte al Camerii dela Buda-Pesta, a dat greș. „Ilarie a popii” — cum îi zic și azi la Dârlos — era prea mândru de originea sa pentru a-și pleca capul în fața stăpânilor nelegiuși”.⁹⁾

1) *Tribuna*, Sibiu, 1895, 31 Octombrie.

2) *Telegraful Român*, Sibiu, 1895, Nr. 27—28.

3) *Telegraful Român*, 1895, Nr. 87—89.

4) *Telegraful Român*, 1895, Nr. 120—123.

5) *Tribuna*, 1895, Nr. 264.

6) *Tribuna Poporului*, 1900, Nr. 15.

7) *Telegraful Român*, 1892, 1893, 1896; *Familia*, 1899, Nr. 25.

8) *Telegraful Român* 1897, Nr. 90—91.

9) *Societatea de Măine*, 1926, pag. 774

Câtă vehemență și câtă dărzenie turna Ilarie Chendi în cuvântările sale dela Dârlos, unde deva într'un sat de pe Târnave, mai îndepărtat de ochii poliției și siguranței maghiare, ne putem închipui din relatarea de mai jos, povestită de un martor ocular, și petrecută la lumina zilei, în mijlocul capitalei ungurești, și care ne oferă o strălucită imagine a cutezanței lui Ilarie a popii: „Un profesor dela Academia orientală, un renegat de pesimă nuanță, se pregătea să țină lecția de românește, pentru a se strecura la Universitate. Iși adusese și elevii dela Academie ca să-i țină isonul; dar studențimea noastră aflând de acest lucru, s'a mobilizat la îndemnul lui Chendi. Au fost anunțați și studenții în teologie — erau în etajul de alături — și profitând de o oră de limba ebraică, ne-am strecurat într'un ungher. Chendi și alți patru-cinci studenți mai în vârstă se postaseră, cu bastoane, în fața catedrei. Intră comisia, decanul, doi profesori și — candidatul, galben ca un mort.

Decanul anunță, în tăcerea supra încărcată a camerei, că vom asista la lecția inaugurală a domnului candidat. Candidatul spuse în ungurește că va vorbi despre Codicele Voronețan.

A fost un tumult, cum nu mai auzisem. Toată lumea țipa: „s'auzim în românește", în vreme ce studenții de lângă catedră băteau tactul cu bastoanele.

Câteva proteste ale studenților dela Academie au fost suprimate, la repezeală, prin câteva perechi de palme. „Nația" era majoritară, de data asta, chiar la Universitatea din Budapesta. În zadar încerca decanul să ne convingă că lecția aceasta nu se poate ținea decât în ungurește, căci ei — cu tot regretul lor — nu înțeleg o boabă românește, în zadar, nu mai era chip să se stavilească lavina pornită. Candidatul a stat trei sferturi de oră cu filele necitite în mâna-i tremurătoare, până ce soneria s'a milostivit să-l salveze din situația penibilă. Manifestanții s'au dat atunci cuviințioși la o parte, aclamând pe decan și membrii comisiei, și huiduind pe candidatul fără noroc. Sub poartă, candidatul condus de membrii comisiei, pe semne ca să nu fie insultat (dar cine se gândea la așa ceva?) se descoperi în fața lui Chendi și-i spuse românește: — Apoi îți mulțumesc, frate Chendi, că mi-o făcuși și asta!

Chendi se plecă descoperindu-se, și spuse:

— „Să-ți fie rușine, ticălosule!"¹⁾

Care erau idealurile politice ale studentului Chendi, și ce gânduri și în ce tovarășie îl frământau în acești ani, ne-o mărturisește el însuși cu nestăpânită satisfacție în 1910, prin *Scrisoarea către noul Arhiepiscop*, adresată fostului său coleg *Miron Cristea*, ales episcop al Caransebeșului, și în care Ilarie Chendi vedea o mare speranță a bisericii și a neamului nostru: „Va să zică visurile noastre nu erau zadărnice! Ceea ce nădăjduiam ca tineri studenți și ceea ce plămădiam în lungile noastre plimbări dealungul Dunării albastre din capitală, nu rămâne o simplă himeră. Zâmbetul tău senin, privirea ta isteasă te-au dus mereu înainte spre ținta pe care o fixasem atunci: *Oameni noi la situații schimbate*".²⁾ Oamenii aceștia noi, noi prin cutezanța și prin dinamismul lor, prin spiritul creator și printr'o neînduplecată energie națională, oameni care să se împotrivesc cu dărzenie politice de maghiarizare, luptători care să frângă marasmul în care se complăcea vieța politică a Transilvaniei din epoca post memorandistă, l-au preocupat mereu pe Ilarie Chendi. Lipsa lor l-a durut adânc, iar atunci când, ca în cazul alegerii de episcop a lui Miron Cristea, zărea ivindu-se câte unul la orizont, isbucnea în manifestații de nemărginit entuziasm.

Oamenii aceștia nu puteau însă ieși din mediul în care se desvolta pe atunci tânăra generație, și cutezătorul dela Dârlos înțelegea să facă apel în primul rând la conștiința acestei tinerimi, la idealurile ei vitale, căutând să trezească în ea marile ambiții naționale, elanul de muncă și spiritul creator.

Creșterea unei noi generații, mai ferme și mai dinamice, reclama însă un special interes din partea opiniei publice românești, și astfel Chendi se simțea îndreptățit să publice în 1898 acel vibrant protest studențesc, *Victimile mizeriei*.³⁾ desvăluind toate neajunsurile și toate mizeriile îndurate de studenții români, tot așa după cum, pentru fortificarea suflatească a tinerimii, pentru

¹⁾ Al. Ciura în *Gând Românesc*, 1934, Nr. 4, pag. 198.

²⁾ *Tribuna*, 1910, Nr. 82.

³⁾ *Tribuna poporului*, 1898, Nr. 104.

Indemnarea ei la o concepție mai serioasă asupra vieții, nu șovăia să publice în același an acele usturătoare *Scrisori de carnaval*,¹⁾ care i-au creat însă și o atmosferă de vie ostilitate.

El era însă un luptător pe care nicio ostilitate, și mai cu seamă acestea, nu l-ar fi putut intimida și abate dela calea trasată. Țelurile sale se ridicau mult deasupra preocupărilor studențești.

În 12/24 August îl găsim redactor la *Tribuna poporului*, înclăștat într'o aprigă luptă cu șovinismul literaturii și politicii maghiare. Din această epocă datează vehementul său articol *Șovinismul în literatura maghiară*,²⁾ în care denunță pe „Hunfalvy, Moldovan, Rethy, Alexics, Jancsó care falsifică și intervertesc istoria și limba, Jókay, Mikszát, Werner ș. a., care batjocoresc caracterul și firea poporului nostru. În „tractate istorice”, în „studii” literare, în romane, nuvele și în drame à la „Nunta din Văleni” ne găsim caricaturizați și persiflați. Ear Ovreei, care cu punga lor joacă mare rol în literatura maghiară, se îngrijesc ca acest fel de mărgăritare literare să se răspândească în traduceri și ca popoarelor streine să le fim prezențați în asemenea oglinzi. E imposibil a nu observa în această activitate literară devenită sistem, reprezentat prin o droaie de condeie simbriașe; un surogat al politicii maghiare. E aceeași nefastă tendință, a lipsi aspirațiunile noastre de orice îndreptățire și a ne reduce cu orice preț însemnătatea noastră etnică, a ne prezenta ca un popor incult și incapabil... „Idealurile naționale au fost totdeauna și la toate popoarele isvor nesecat de inspirație și de creațiuni literare, dar șovinismul, această degenerare a sentimentului național, e un isvor de creare propriu Maghiarilor”.

În continuare, pentru a ilustra temeinicia alirmațiilor, arată apoi cuprinsul romanului *Még virrad meg valaha* de Werner Gyula, în care se batjocorea revoluția dela 1848, în frunte cu viteazul său exponent, Avram Iancu, terminând cu următoarea concluzie: „Maghiarii se folosesc în literatură de aceleași arme josnice ca și în politică, arme cu care lovesc în noi și vor să falsifice adevărul și să agite împotriva noastră. Sărmana literatură a unui popor care se întemeiază pe asemenea tendințe, vai de cultura ce emanează din o asemenea literatură, din produse ca ale lui Werner”.

Remarcă însă și partea romantică, sentimentală, a vieții studențești, pe care el a sorbit-o din plin, și de ale cărei nopți cu lună, iubiri și serenade, petreceri și hoinăreli, el nu se va putea despărți niciodată.

În diferite schițe și articole, publicate cu deosebire în *Familia*,³⁾ de cele mai multe ori în coloanele numite *salon*, un fel de carnet critic al zilelor noastre, în care se făcea însă loc unei proze duioase, sentimentale, el descrie, cu umor și simpatie, diferite scene și episoade din viața studențească. Un loc important îl ocupă în aceste note cafeneaua *Mitsch*, unde Ilarie Chendi, ca mai târziu la București la cârciuma *La cei șapte Șvabi*, sau la cafeneaua *Kubler*, își petrecea o bună parte din zi și din noapte. Paralel însă cu aceste creionări de natură lirică, el deslășoară o bogată activitate de cronicar, și are cutezanța, în 1898, să se ridice, el, tânărul student, împotriva judecăților literare⁴⁾ rostite de pontiful literelor române, Titu Maiorescu, ajuns în culmea gloriei sale. De altfel acesta este articolul prin care Ilarie Chendi își face intrarea în arena criticii literare românești, fiindcă, în urma lui, el s'a văzut nevoit să poarte o aprigă polemică cu d-l M. Dragomirescu, care intervenise pentru a explica și a apăra verdictele sacre ale marelui maestru.⁵⁾ În același an însă, la sfârșitul lui August, fără a termina Universitatea, din cauza obligației de a face serviciul militar în armata cesaro-crăiască, a unor procese ce se aveau în urma agitațiilor sale politice și în urma pierderii bursei, Ilarie Chendi se hotărăște să treacă munții, — munții pe care îi trecuse cam pentru pricină asemănătoare și Gh. Bogdan-Duică în 1896, stabilindu-se la București.

Plecarea aceasta, despărțirea de mediul transilvan, ruperea bruscă din mijlocul generației sale, l-a mișcat adânc, i-a stors lacrimi de adevărată durere. În două foiletoane⁶⁾, unele din cele

1) *Familia*, 1898, Nr. 12—13, 16—18

2) *Tribuna poporului*, 1898 Nr. 103

3) *Icoanele mele*, în 1876; *În parc* (impresii), 1897, Nr. 2; *După un an*, 1897, Nr. 7; *La Mitsch*, 1898, Nr. 1; *Răsunare*, 1898, Nr. 7 etc., etc.

4) *Familia*, 1898, Nr. 9: *D-l Titu Maiorescu despre noi. Tinerii noștri poeți.*

5) *Familia*, 1898, Nr. 27, 28: *Renaștere literară? — Răspuns d-lui M. Dragomirescu etc.*

6) *Tribuna poporului*, 1898, Nr. 171: *Despărțirea*, Nr. 177: *Prin vama cucului*

mai emoționante ce au ieșit de sub condeiuul său, descrie Ilarie Chendi tot sbuciumul sufletului său din acele momente, zugrăvind cu multă pătrundere ce însemna o trecere, sau mai precis spus o fugă peste Carpați, prin vama cucului.

„În actul despărțirii de patrie — scrie el în primul foileton — zace incontestabil multă poezie. O poezie jalnică despre visuri și speranțe îngropate... Ori cât ar fi de meschine împrejurările ce te silesc a părăsi patria, nu poți să nu simțеști poezia despărțirii... Când am plecat eu din patrie, mi-am propus că nu mă voi lăsa influențat de această poezie. A mă feri de orice sguđuire sufletească, a-mi feri inima de convulsii și ochii de durerea lacrimilor. N'am îmbrățișat pe nimeni la plecare. Prietenilor mei nici mâna nu le-am strâns. Nimeni nu m'a însoțit la gară. Singur, morocănos, așteptam trenul pe peron. Voiam să rămân nesimțitor, apatic. Voiam să trag o dungă peste întregul meu trecut, ca peste un vis urât și chinuitor și plin de înșelăciuni. Dar toate propunerile se sfarmă sub presiunea puterii transcendente a poeziei. Doina despărțirii începu să-mi cânte în urechi... De unde știi eu dacă voi găsi acea picătură de fericire pe care o caut?... Voi triumfa eu asupra sorții, sau mă va strivi ea pe mine?... Mi se părea că merg la înmormântarea mea și nimeni, nimeni nu era de față, ca să-i zic un „bun rămas"... Ochii mi se umplură de lacrimi. Vorba lui Carol Moor din *Hoții* lui Schiller: „Trebuie să fi Dumnezeu sau un dobitoc, ca să nu plângi, când ți se frânge inima”.

Cu inima frântă mă despărții de patrie...”

Iar în foiletonul al doilea: „De altă dată cutreieram munții noștri cu o plăcere vecinic nesaturată... Cunoșteam boncănitul cerbului, șueratul căprioarelor și strănutarea țapului... Florile, începând dela bujorul de munte până la imosanta feregă, le cunoșteam și le iubeam precum își iubește grădinarul toate floricelele. Mă simțeam în munte ca ciobanul, acel mic craiu al munților, care departe de masa tencuită de cultură își trăește traiul de o rară fericire. Astăzi însă nimic din toate acestea. Trec prin munte fără a avea senzația plăcerilor de până acum... Căci un lucru este a face excursii de plăcere prin munți, și altul este a trece munții — prin vama cucului... Ori cât de mare dragoste ai avea față de munți, o trecere de aceasta ți o suprimă. Atent și aproape mecanic urmezi pașii călăuzului. Inima ți se strânge purice... Conștiința de a umbla pe căi lăturalnice ți se mai tulbură prin faptul că treci noaptea prin o singurătate prăpăstioasă, de unde orice pas te poate rostogoli în vreo afunzime. Ești predominant de puterile nopții sinistre. Natura cu umbra pădurii, cu toiul nopții, cu singurătatea cea sombră nu mai are nimic din farmecele sale de zi... Clipele de teamă slărșesc însă și odată cu ivirea aurorii încrederea și avântul biruesc toate indoelile. „Inima începu să-mi palpiteze mai tare, imi făcu o sfântă cruce și sărutai cu evlavie pământul patriei... În depărtare răsăria soarele, și razele lui frumoase scâldau plaiurile României. Obosit căzui în genunchi și imi rostii rugăciunea mea de dimineață”...

Călăuzul care îi condusesese pașii în aceste momente penibile, era badea *Gheorghe Roșnoveanul*, cel care îl trecuse și pe Eugen Brote, și care „să fie două regimente de honvezi postați prin desiștea munților și Gheorghe totuși duce pe felelat”.

Chendi n'avea să mai revadă Transilvania decât abia peste un deceniu.¹⁾ Sufletește nu s'a despărțit însă niciodată de dânsa, și agerul său condei a stat neconținut în serviciul idealurilor ei.

¹⁾ *Țara noastră*. 1908, Nr. 25 „După zece ani”

TEXTE ȘI SCRISORI

Din istoria raporturilor lui Iosif Vulcan cu Andrei Bârseanu

de
Olimpiu Boitor

Fără îndoială, dintre toate activitățile cărora și-a dăruit Iosif Vulcan puterea de muncă remarcabilă, suport al unui spirit vioid, echilibrat, optimist, aceea care a deșteptat în sufletele contemporanilor cel mai puternic ecou, în stare să răzbată peste veac, este funcția lui de întemeietor și permanent redactor al revistei *Familia*. Timp de patru decenii încheiate, publicația aceasta fără mari pretenții a dus în casele Românilor, mai ales ale celor din fosta Monarhie habsburgică, cuvânt românesc ales, bătut în urzeală de poezie și proză literară, de evocări istorice scrise pe înțelesul tuturor, de cronici ale actualității, îmbrățișând aria mare a vieții istorice ca și întâmplările mărunte desprinse din viața așezărilor modeste ale acestui colț de țară, de anecdote sau jocuri sociale, toate sprijinite pe ilustrații, făcând legătură vie dela om la om, dela cămin la cămin, și servind astfel aceeași conștiință a solidarității și unității naționale ce se afla în luptă îndârjită cu puterile potrivnice ale vremii și care în cele din urmă a triumfat.

Rostul esențial al *Familiei* a fost unul cultural, nu artistic. De acest lucru a fost deplin conștient și cititorul ei și contemporanii săi, care cu toate acestea au apreciat mult meritul lui Iosif Vulcan și i-au făcut parte de toate onorurile la care putea râvni un mănuiitor al condeiului. Acest rol nu putea fi implinit fără o colaborare largă a scriitorilor vremii și fără o întinsă răspândire a revistei. Nici una nici alta dintre aceste condiții nu i-au lipsit *Familiei*. Pentru întinderea cercului colaborărilor stau dovadă corifeii poeziei românești din veacul XIX: Alecsandri și Eminescu, amândoi colaboratori ai revistei lui Vulcan, iar dovada răspândirii o avem în însăși dănuirea ei de patruzeci de ani, *Familia* susținându-se prin propriile mijloace, într-o țară care avea toată grija să innăbușe graiul și scrisul românesc, nu să-l încurajeze sau să-l ajute.

Astfel, în acest an al aniversării unei sute de ani dela nașterea lui Iosif Vulcan, meritul principal al vieții sale îl vom evoca și noi, spicuind în corespondența sa cu unul din numeroșii colaboratori ai *Familiei*, Andrei Bârseanu.

Întâia scrisoare a lui Vulcan către Andrei Bârseanu pe care am transcris-o, datează din anul 1883. Viitorul președinte al Asociațiunii, acum în vârstă de 25 de ani, era de două veri

profesor la Braşov. Incepuse mai de mult să scrie şi să publice, precum şi să strângă, în colaborare cu Ion Urban Jarnik, preţioasa colecţie de „doine şi strigături din Ardeal”. La *Familia* trimisese în anul precedent două poezii, întâia — *Sfătuire* — semnată cu numele întreg, iar a doua — o idilă intitulată *Murişul* — numai cu iniţialele A. B. Vulcan le-a publicat pe amândouă, fără să bănuiască pe autorul celei din urmă. L-a aliat exact după un an şi atunci s'a grăbit să-i trimită tânărului colaborator un destul de frumos onorar, împreună cu această scrisoare: ¹⁾

Oradeamare 26 august 1883.

Pré Stimatè Domnule!

Am primit în momentul acesta scrisoarea Dv. prin care me înştiinţaşi că autorul poeziei „Murişul” sunteţi Dv.

În urmarea acesteia v'am si assignat la moment prin mandat postal modestul onorar de 4 fl(orini) pentru acea poezie.

Ve mulţămesc pentru frumoşa baladă populară ce mi-aşi trimis cu asta ocaziune, şi care se va publica în nr. viitor. Regret că budgetul meu redacţional nu me iertă ca să pot da onorar colaboratorilor mei şi pentru poezii populare.

Cu asta ocaziune repet rugarea mea de an, de a ve pute numără între colaboratorii mei. Pentru lucrări beletristice originale ve voi da totdeauna cu plăcere un posibil onorar modest. Mult nu ve pot promite, căci n'am de unde; dar cât va fi cu putinţă, ve voiu trimite bucuos.

La revedere în Braşov, unde voi merge şi eu la adunarea Asociaţiunii. Usez de acêsta ocaziune spre a ve ruga să binevoii a me înştiinşa şi pe mine la comitetul de primire, care îngrijesce de cvartire. Eu voiu sosi mercuri dimineaţa cu trenul de 9 ore.

Salutare!

Iosif Vulcan

Îată-l, prin urmare, pe Iosif Vulcan întreg, în deplinătatea atributelor sale de animator al vieţii culturale româneşti din Ardeal. Ca director de revistă, caută să sporească numărul colaboratorilor, solicitând scrisul unui condei lănar şi promiţător şi răsplătind cuviincios acest scris. Publică bucuos şi literatură populară, chiar dacă nu poate răsplăti şi osteneala culegătorului. Apoi se îngrijeşte de adunarea generală anuală a Asociaţiunii, instituţia centrală a vieţii noastre culturale de odinioară, căreia de asemenea i-a dat o parte din munca şi priceperea sa.

În 1890 Andrei Bărganu trimite *Familiei* o poezie cu substrat politic. Concepută ca „răspuns la scrisoarea unui prieten”, ea explica amorfirea vieţii spirituale româneşti din acel moment prin presiunea politică, asemănând viaţa naţiunii cu viaţa naturii, retrasă şi ea în clipa când se deslănţue o furtună. Andrei Bărganu nu era însă omul care să se mulţumească cu simple comparaţii şi de aceea poezia lui se încheia cu un energic indemn la acţiune. Acest final poate să-l fi determinat pe Vulcan să nu publice versurile atât de expresive al profesorului dela Braşov. Hotărîrea nu va fi luat-o dela început. Pe colţul manuscrisului a indicat cu un scris subţire de creion litera de tipar: *polit*, dar în revistă poezia n'a apărut, nici în anul 1890 şi nici în următorul.

Nu putem şti dacă ea a rămas până azi nepublicată, dar pentru semnificaţia ei istorică o reproducem aici în întregime. ²⁾

Răspuns

la scrisoarea unui prieten

*Pe câmpul neted, învelit
Cu holde aurite
Viaţa se strecură lin
În clipe fericite.*

*O mândră horă s'a întins
La mijloc de câmpie,
Cântări voişse se 'mpreun'
Cu glas de ciocărlie.*

¹⁾ Astăzi în colecţia de manuscrise dela Biblioteca Universităţii din Cluj „Regele Ferdinand I” la Sibiu.

²⁾ Din colecţia de manuscrise dela Biblioteca Asociaţiunii din Sibiu.

Flăcăi și fete prinși de mână
Ca florile 'n cunună
Pășesc domol ș'apoi cu foc,
Cum fluerul le sună.

Și de pe tron-u-i de safir
Blând sôrele privesce
Și raze scumpe el cu drag
Prin lume împărțesce.

Dar ătă colo la apus
Nori negri se arată;
Ei cresc mereu și fața lor
De fulgere-i brăzdată.

Văzduhu 'ncepe-a clocoti
Ș'un muget surd el scôte...
Pământ și ceruri, munți și văi
Se îngrozesc cu tôte.

Și ori ce joc și ori ce cânt
De-odată incetéză,

Brașov, Maiu 1890

Și om și pasări spăimântați
Spre cuiburi se 'ndreptéză.

Intrebi, amice, de ce azi
Pe ardelene plaiuri
Nu se aud ca alte dăți
Cântări cu mândre graiuri?

Cum vechia liră dintr'odat'
A încetat să sune?
Ôre nepoții nu mai sciu
Acum s'o mai instrune?...

Pe-a nôstre plaiuri s'a pornit
O cruntă vijelie
Și peste tot au amușit
Cântări de bucurie.

Un singur glas străbate azi
Moșia strămoșescă:
Săriți, Români, ca să proptim
Coliba părintescă!

Andrieu Bârseanu.

Ultimele scrisori pe care le vom mai publica sunt din anul jubilar al *Familiei*: 1904.

Intâia,¹⁾ a lui Vulcan către Andrei Bârseanu, este din primăvara anului. Vulcan se afla la București, luând parte, în calitate de membru activ, la lucrările sesiunii ordinare a Academiei Române. Îndată după ședința în care s'au proclamat premiile anuale, el se grăbește să-i comunice „colegului” dela Brașov, pe hârtie cu antetul Academiei, că lucrarea lui „Istoria școalelor centrale române gr.-ort. din Brașov” a fost și ea premiată, dându-i și oarecari amănunte intime în această privință. Apoi vorbește din nou despre Asociațiune, precum și despre Societatea pentru fond de teatru român, al cărei inițiator și președinte mulți ani de-a-rândul a fost.

Academia Română

București 22 martie 1904.

Iubite coleg,

Cu cea mai mare bucurie te înștiințez că Academia Română în ședința sa de astăzi (a votat cu 22 voturi contra 4, pentru lucrarea d-tale: „Istoria școalelor centrale române gr.-ort. din Brașov”, din premiul Adamachi 2000 lei, adică doue mii lei.

Făcându-ți asta cunoscut, primește sincerile mele felicitări la acest frumos succes, despre care te avisează tot astă-zi, precum mi-a spus, și dl Istrati, care a cetit în ședință un raport necombătut de nimeni și primit de toți foarte simpatic. Meritul succesului obținut este dar al colegului nostru Istrati, care te-a recomandat cu atâta dragoste.

Precum se vede, sesiunea generală se va încheie mercuri; astfel vom pleca de aici joi dimineața și vom sosi la Brașov după amiazi la 2.

În cazul dacă am sosi mercuri, ț-oiu telegrafia.

Te rog avisează pe colegul nostru Onițiu ca să ia mesuri ca dela 2 până la 8 seara să putem ținea ședința comitetului teatral și a secțiunii literare a Asociațiunii.

Și până la revedere îți strâng mâna frățesce.

La mulți ani!

Salutări cordiale!
Iosif Vulcan.

¹⁾ Din colecția de manuscrise dela Biblioteca Universității, Sibiu.

În vara anului, apoi, au fost serbările jubilar ale *Familiei*, pentru cei patruzeci de ani de neîntreruptă apariție. Revista a apărut în număr jubilar, cu bogate colaborări, printre care a reginei scriitoare Carmen Sylva, a lui Titu Maiorescu și atâtor frunțași ai scrisului românesc, bătrâni și tineri deopotrivă, din țara liberă și Ardealul subjugat. Andrei Bârseanu nu putea lipsi și el trimite un catren cu „versuri ocazionale”.

Răvașul are acest scurt cuprins: ¹⁾

Mult Stimate D-le Vulcan!

Vă rog să primiți, împreună cu căldurosele mele urări pentru „Familia” și pentru mult meritatul ei redactor, următoarele versuri ocazionale:

La situație

In zadar încercă valuri, neamul nostru să-l sdrobească;

In zadar pornesc potoape, graiul să ni-l nimicească!...

Dunărea cu-a sa urgie adunată la Cazan

N'a putut din loc să mute stâncă marelui Traian!

Brașov, 18 Maiu v. 1904.

Andrei Bârseanu.

După două zile însă Bârseanu modifică versul al doilea al catrenului și îi trimite lui Vulcan noua versiune, într'o scrisoare la fel de laconică. Primind noua scrisoare, sărbătoritul director a tăiat pe manuscrisul ei textul introductiv, a pus în locul formulei de salut data scrisorii precedente, când fusese concepută poezia, a mai întregit și pronumele autorului, indicat în scrisoare numai cu inițiala, a indicat litera de tipar: *cicero* și a dat-o la cules. Poezia a apărut deci în numărul jubilar al *Familiei* (21—22) în această formă definitivă:

La situație

In zadar încercă valuri, neamul nostru să-l sdrobească;

In zadar pornesc furtune, graiul să ni-l amușească!...

Dunărea cu-a sa urgie adunată la Cazan

N'a putut din loc să mute stâncă marelui Traian!

Brașov, 18 maiu v. 1904.

Andrei Bârseanu.

¹⁾ Se află în aceeași colecție dela Biblioteca Asociațiunii.

GÂND ȘI FAPTĂ

Bucovina pământ românesc

Se 'mplinește anul de când, cu inimele strânse și fără graiu, asistam la marea durere națională: noua răzluire a Bucovinei — odată cu pierderea mânoasei Basarabii — înghițită de nesățiosul puhoi dela răsărit, durere cu atât mai mare și mai neînțeleasă, căci, dacă puteam admite pentru răpirea de acu 170 și ceva de ani un fel de scuză și o așa zisă mângâiere, că ni s'a luat acest pământ datorită unei cunoscute înșelăciuni diplomatice, în care tabacherile, briliantele și peșcheșurile au jucat un rol hotărîtor, întrucât civilizații răpitori au plăsmuit o hartă falsă, iar „inculșii” de Turci nu și au ce dădeau, azi nici măcar de o asemenea scuză nu poate fi vorba, căci situația nu mai era identică, popoarele nu mai erau aceleași, iar românitatea ținutului prea evidentă.

Și dacă pentru mica regiune din nordul Bucovinei, cuprinsă între Prul, Nistru și Ceremuș, regiune considerată de mulți necunosători ca pământ ucrainean, am admis uneori discuții, tocmai pentru a dovedi românitatea acestui pământ, în care se vorbește azi, ce-i drept, limba ucraineană, dar de o populație rutenizată nu ucraineană, căci familii de țărani ca: *Frunză, Zola, Cracalia, Spănu, Țântă* (uneori ajuns Zenta) și de atâtea altele, victime ale nefastei propagande ucrainene, oricât și-ar suci limba cu ucraineasca lor, numai ucraineni nu pot fi, zic, dacă pentru acest pământ admitem discuții în scopul amînării, niciodată nu ne vom coborî până acolo, să căutăm a-i convinge pe stăpînitorii de azi de românitatea ținutului de dincoace de Prut, răpit de curând. Chestiunea se poate rezolva numai pe altă cale.

Când Europa a 'nceput să ardă, era cu neputință să nu ne frîgem și noi. Dar când călîtul suflet român din Bucovina a rezistat timp de 150 de ani atîtor sisteme de distrugere și desnaționalizare, nu va mai rezista încă până la clarificarea definitivă a situației? Vom trece și peste aceasta, cu ajutorul lui Dumnezeu.

S'a pus vina în tendeașioasa informare a străinătății, din partea dușmanilor noștri. Dar să nu ne mirăm că românitatea Bucovinei, cu chestiunea ei ucraineană, e atât de puțin și mai ales atât de fals cunoscută dincolo de hotare, încât s'a întâmplat ceea ce s'a întâmplat, când în lăuntru hotarelor noastre valoarea Bucovinei aproape că nu contează, iar problemele ei, uneori vitale, n'au prezentat în

trecut deseori nici un interes, din motive prea bine cunoscute.

Tragicele evenimente ne-au trezit la realitate. Ca un om ce cade din copac și începe să-și pipăie corpul, să-și întindă oasele ca să vadă ce-i întreg și ce-i lipsește, așa și noi, după s'gduitură, ne-am uitat spre Nord și ne-am pomenit cu Bucovina ciuntită, ne-am uitat spre Vest și ne-am cutremurat de mutilarea Ardealului și am privit spre răsărit, ca să constatăm că ne lipsește Basarabia Acum și-au adus mulți din nou aminte că Bucovina-i frumoasă, că Bucovina-i bogată. Și întocmai ca omul care prețuiește sănătatea numai atunci când n'o mai are, am ajuns din nou să prețuim Bucovina. Dar problemele în legătură cu ea nu se pot expune într-o lucrare ocazională. Se pot înfățișa doar câteva aspecte, și asta încercăm.

Istoria Bucovinei nu e veche; 150 și ceva de ani. Ea începe la 1 Octomvrie 1774, când „catanele imperiale” austriace, în frunte cu generalul Spleny, intră liniștite, întocmai ca alții în 1940, pe pământul Moldovei de Sus, pentru a trasa faimosul cordon sanitar, sau *cordun* cum i se zicea, cu scopul de a izola această regiune de pretina epidemie de holeră care băntuia în Moldova, și cu care ocazie Austria o ia în stăpînirea ei. Din acest moment, viața moldovenească de pe acest pământ moldovenesc are altă soartă.

Mai întâi de toate, ca orice lucru nou, trebuia botezată. Și cum în această regiune erau foarte multe păduri de fag sau „bucovene”, i s'a zis Bucovina și așa a rămas până în ziua de azi. Dar această instrăinare a nomenclaturii n'a putut instrăina și sufletele. De aceea, când, la 12 Octomvrie 1777, administrația austriacă aranja festivitățile jurămîntului de credință, căruia trebuia să i se supuie toți locuitorii provinciei, dela Vlădică la opincă, numai puțini boieri au luat parte, căci cei mai mulți, împreună cu o mulțime de popor și cu acel popă Andrei din Uidești și-au părăsit moșiile, pământurile și altarul, de-au trecut — cum ne spun mărturiile vremii — în Moldova neocupată. „Este această răzvrătire spontană, simbolul pilduitor al conștiinței naționale jignite, conștiință care n'a încetat niciodată să existe în Bucovina.”¹⁾

¹⁾ v. C. Loghin, *Istoria literaturii române din Bucovina*, Cernăuți, 1926, p. 2.

Dar calvarul abia incepea și pentru a ne feri delă început cu ceva, a slîpît Bucovina, ba din motive politice, ba din motive economice și administrative, niciodată însă din motive reale și logice, la Galiția. Rostul acestor acte, al acestor orientări a spiritelor spre Liov, era evident. Și, deși acte oficiale, precum cel din 27 Septembrie 1790. recunoșteau că „unirea făcută numai cu intenția de a simplifica administrația publică nu mai poate dăinui, pentru că experiența a evidențiat că deosebiri de obiceiuri și de credință nu pot permite un acord deplin”, totuși această unire a dăinuit mult. Rezultatul practic a fost că tendințelor de germanizare ale administrației austriece li s'au adăugat acum și tendințele de polonizare, regizate delă Lemberg. Boerimea moldoveană continua să părăsească moșiile și funcțiile, mai ales de când a fost încadrată, împreună cu cea polonă, în același „Forum nobilium”; funcționarii români cedeză locurile, „de voie sau de nevoie”, celor trimiși de Viena și o nouă nobilime e crescută de stăpânirea străină — mazilii și răzeșii. Numai că pe urma lor noii stăpâni nu vor culege roadele așteptate, intrucât au rămas buni români. Situația creată era dintre cele mai mizerabile, astfel încât un trimis delă Liov — desigur în misiune oficială — magistratul chezarocrăiesc Ion Budai-Deleanu, poate constata că: „Bucovina pare a avea soarta de a vedea în fruntea sa tot ce-i incapabil, imoral și egoist în monarhia întreagă. Persoane fără valoare, vagabonzi de nimic, calfe de bărbieri, ba chiar și lachei au fost trimiși în Bucovina ca șefi, asemeni, canceliești etc. Funcționarii, după ce se îmbogățesc rapid, batjocoresc acest popor sărman și legile servesc mai mult la generala prăpădie și apăsare a locuitorilor”. Și autorul *Țiganiadei* continuă: „Funcționarii judecătorești îi fac pe judecătorii, execută pe țărani în mod arbitrar și-i sărăcesc Toată țara murmură, dar nime nu denunță, de teamă de a nu fi luată drept calomnie și chestiunea curge în obișnuitul său curs”.¹⁾

Acțiunea de izolare a noii provincii de restul Moldovei și aspirarea elementului românesc continuă. Cum această operă era dintre cele mai grele, stăpânirea străină s'a folosit de un nou element, anume de populația ucraineană, care începe să devie din ce în ce mai numeroasă în aceste părți, și căreia îi acordă anumite beneficii, în detrimentul populației băștinașe. În luptele care se angajau pe teren național, politic și economic, autoritățile austriece opreau sau stăpîneau în mod sistematic acțiunile românelor și sprijineau aproape fără să știe pe Ucraineni, numai și numai pentru a le crea o importanță și a-i opune popoului român. Acești Ucraineni, cărora cancelariile austriece le-au creat un ideal politic, idealul marelui Ucraini, nu erau decât un instrument politic austriac, îndreptat contra Rusiei și României, pe de-o parte manifestând dorința de a deslîpi Ucraina de colosalul rusec, pe de alta de a slîpi viitoarei lor împărății regiunea Bucovinei. Așa dar pe acest mic pământ al Bucovinei se încrocișau tendințele de stăpînire ale Austriei, de revendicare neîntemeiată a Ucrainenilor și de afirmare a Românilor, care reprezentau tradiția istorică a stăpînirii de veacuri.

Dar se vor întreba mulți — și cu drept cuvînt — care e problema ucraineană și de unde atîrnia Ucrainenii în nordul Bucovinei? Vom răspunde cu ajutorul documentelor, nu numai românești, ci mai ales străine. Problema-i următoare :

Ucrainenii din Bucovina pretind drepturi asupra ei, deoarece e pământ rutean și pentru că în Bucovina (nevoind să precizeze nordul ei) populația ar fi ruteană. Și aduc în sprijinul tezei lor diferite plămuri istorice, interpretări false ale documentelor și altele, a căror nelemnime e azi îndeobște cunoscută de istorici. Așa e chestiunea elementului „Imperiului de Chiev” și al „Principatului de Halici”, care s'ar fi întins — zic ei — până în părțile noastre și ar fi înglobat regiunea Bucovinei alături de Galiția.

Granițele fostului Imperiu și al Principatului însă nu s'au fost azi, în baza documentelor, definitiv fixate, dîcolo de Nistru și de Ceremuș. Și nu mai mult, dar chiar sub Alexandru cel Bun, granițele Moldovei — cuprinzând evident și Bucovina de azi — erau cele din 1918. Totuși, pentru a arăta loialitatea și metoda de lucru a multora dintre istoricii ucraineni, voi cita doar un exemplu, pentru a ne edifica.

Unii istorici Ucraineni, și după ei toți ucrainomanii bucovineni²⁾, pretind Bucovina până la Siret, în baza „documentelor vechi”. Și aduc chiar citate din istoricii lor. Într'adevăr, în cronica lui Nestor e un pasaj unde se vorbește despre o cucerire din Galiția, unde trăia „o populație lehitică, până la Sirete”. Dar ucrainomanii noștri uită cu intenție să citeze și restul frazei din cronică, în care același Nestor precizează, în continuare, că: „... Sirete, un râu care trece pe lângă Tarnopol și se varsă în Nistru, lângă Zalescichi”, iar Ucrainenii de azi cer, pe baza „documentelor vechi istorice”, pământul românesc de dincoace de Nistru, până la Siretele românesc care se varsă în Dunăre lângă Galați. La fel suot „documentele” și „citatele” ucrainene, care, fie din neștiință, fie cu intenție, identifică *Ruscia* cu *Rusia* (adică Rusia roșie, sau Galiția) când se știe bine că *Ruscia* e *Rusciorul* sau *Sebeșul* de jos; confundă pe *Sassar* cu *Salmar*, când *Sassarul* e vechiul nume pentru *Orăștia* de azi etc. De astfel de documente se folosesc istoricii ucraineni, ca alde Corduba ș. a., în argumentările lor.³⁾ Dar cea mai bună replică o vom da-o cercetînd care era situația Bucovinei, în ce privește populația, în momentul răpirii ei.

Se știe din istorie că mențiunea elementului ucrainean în Bucovina începe abia cu mijlocul veacului XVIII. Până atunci se pomenește — și aceea nu prea demult — numai de *Huzari* sau *Hupari*, o populație rezultată din amestecul Românilor băștinași cu un element polono-rutean, și care populație, foarte puțin numeroasă, locuiește în munți, în imediata apropiere a graniței româno-polone.

Dar la 1774, imediat după anexare, conducerea austriacă face un recensămînt al populației Bucovinei. Statistica oficială fixează numărul familiilor la 3743, sau înmulțind numărul familiilor cu media 5 vom avea 18.715 suflete. Cinci ani mai târziu, la 1780, statistica oficială ne prezintă, pentru aceeași regiune din Nord, 9192 familii, sau înmulțind cu 5 = 45.960 suflete. Prin urmare, în decurs de cinci ani populația crește cu 5449 familii sau 27.245 suflete, adică cu 150%. Ne nărebăm, este posibil acest lucru? Evident că nu. Explicarea lui însă e foarte simplă. Dispărînd prin anexare granița dintre Bucovina și Galiția, populația ruteană din fosta Polonie a năvălit în binecuvîntatul pământ românesc răpît. Și motive erau destule. Întîi scăpau de

1) v. J. Nistor, *Problema ucraineană în lumina istoriei*, Cernaui, 1936.

2) v. Dr. Viteacu, *Cînd dai noi lui Ioan*, Cernaui, 1934.

3) v. M. Halasa, *Prăvăniile ucrainene asupra Bucovinei și jumătății lor*, Bucușeni, 1936 („Grand Românesc”).

1) v. I. Budai-Deleanu, *Scrisorile observări asupra Bucovinei*, în traducere rom. de G. Bogdan-Duică, publ. în „Gazeta Bucovinei”, 1894.

robie, de munca silită de pe moștile boierilor și ale arendașilor exploatați, devenind liberi, după obiceiul de aici, apoi zilele de clacă erau numai de 6-12 pe an, față de 150 de zile din Galiția, triaul mai bun etc.

Aceste migrațiuni atât de mari și dese însă, au înspăimântat pe boierii poloni, pe de o parte, și autoritățile din aceste părți, pe de alta. Căci dacă până la răpirea ele erau numai sporadice și foarte reduse, după anexarea Bucovinei au luat proporții îngrijorătoare. Mărturii contemporane ne arată acest lucru. Astfel ispravnicul de Cernăuți, într'un raport al său către Guvernul din Iași, spune că: „oamenii bejenari din Țara Leșească, din lipsa pâinii, ies din țară tot mai vărtos”.¹⁾ Iar un hatman polon, de pe la mijlocul veacului al XVIII-lea, ne lămurește mai de aproape cine sunt acești bejenari, când îi scrie lui C-tin Mavrocordat despre „bejenarii sau tâlharii din partea Țării Leșești, care au fugit în Moldova”.²⁾

Astăzi locuiesc în acele părți, pe lângă celelalte naționalități, cam 15 000 Români nedesnaționalizați și cam 50.000 desnaționalizați după graiu, deci aproximativ 65 000 suflete. Și știind că, în mod normal, o populație se înmulțește în 150 de ani de 5 ori, ne dăm seama că acest spor corespunde exact numărului de familii românești găsite la anexarea Bucovinei. Dar ceilalți? Restul sunt Ucrainenii imigrați. Astfel, aproape 6000 de familii slave vin, în cinci ani numai, peste cele 3000 de familii românești. Iată moartea națională a Moldovenilor ce era decretată de guvernul austriac, chiar din timpul acela. Și ca să ne dăm seama de situația echivocă în care se afla conducerea, sprijinind pe de-o parte din toate puterile elementul ucrainean, dar recunoscând pe de alta, fără voia ei, prezența și superioritatea numerică a elementului român, vom cita câteva exemple.

Imediat după anexare, Generalul Spleny, guvernatorul Bucovinei, după ce se informează temeinic asupra situației provinciei, institue o conducere civilo-militară, sub președinția sa, care se va compune — zice ordinul — „din persoane care aparțin armatei și din naționaliști, adică persoane care aparțin națiunii germane și române”. Deci „națiunii germane și române”, iar de Ucrainenii nu pomenește. Aceasta cu atât mai mult, cu cât tot Spleny spune despre Bucovina, într'alt loc „... această parte românească, ce se mărginește cu ținutul turcesc”. Numărul membrilor civili germani din comisie era egal cu cel al Românilor, iar instanța din imediata subordine, care venea deci în contact cu poporul, avea un membru german și doi români. Și tot Spleny se pronunță definitiv asupra stării de fapt, când, vorbind de grija lui pentru poporul de aici, spune: „...grija pentru băștinașii teritoriului ocupat, din sânul națiunii române”.

Dar lucrurile vor fi și mai clare, și valoarea elementului românesc, în raport cu cel ucrainean, va fi și mai evidentă, dacă vom trece în domeniul școlii.

În 1780 sunt aici 8 învățători, dintre cari 7 români și 1 german. În ce privește școlile, istoricul Polek ne spune că erau cinci, anume pa'ru românești și una greacă, deci nimic ucrainean. Scurt după aceasta, se înființează mai multe școli, și în 1792 erau deocum 32. Dar ridicându-se

obligativitatea învățământului, nu rămân decât 15, și anume: 1 româno-germană la Cernăuți, 9 româno-germane în provincie, 3 românești, 1 ungurească și 1 armenască. Deci cei câțiva Unguri și Armenii își aveau școlile lor, iar Ucrainenii nici una. Și suntem în anul 1792, deci aproape 20 de ani dela anexare. Bejenarii, așa dar, încă nu contau ca națiune.

Președintele consiliului aulic de războiu, „Graf von Hadik”, cere într'un raport ca învățătorii „care vor veni să predea în Bucovina să știe, afară de limba germană și latină, și limba comună (ubiqvuită) în țara aceasta, anume limba română”. Același lucru îl afirmă apoi și Generalul Enzenberg, care, atunci când prevede ca învățământul să se predea în limba germană, dispune să fie luată în considerare și „limba țării, anume cea română”. Dar deosebit de interesant este următorul fapt relatat de istoricul german Polek ¹⁾

În anul 1784 erau în Bucovina doi învățători (aduși din Ardeal), Anton de Marki și Franz Thalinger, cari, fiind de naționalitate germană, nu cunoșteau limba română. Consiliul aulic de războiu aflând aceasta, își exprimă regretul pentru acest fapt, prin raportul Nr. 1978 din 13 Iul 1784, ceea ce-i sili pe ambii învățători să învețe imediat limba română. Și spune Polek: „... ei își dădură însă toată silința să înlăture cât mai repede posibil acest neajuns”. Dar sârguința lor a fost atât de mare, încât de Marki ajunge să scrie, după un an numai, chiar manuale în limba română, „pentru națiunea moldovenească de aici”.

Și în sfârșit o dovadă concludentă. Răspunzând unei necesități imperioase, guvernul, după ample ședințe, hotărăște să aducă un mare număr de cărți pentru școlile primare. Ele sunt aduse în două rânduri: prima dată 1000 cărți de celire, 1000 aritmetici și 1000 catehisme, acestea toate jumătate nemțești, jumătate românești, iar a doua oară, după câteva luni, 1000 exemplare din „manualul pentru directori și învățători”, tradus în românește, 275 catehisme româno-germane și 25 catehisme germano-rusești. Deci la o cantitate de 4300 de manuale românești și româno-germane, la o populație atât de puțin numeroasă, sunt numai 25 catehisme pentru ruteni și acelea germano-rusești. Știind apoi că stăpânirea austriacă numai binevoitoare față de Români n'a fost, de vom da seama că aceste măsuri corespundeau unor reale necesități. Dar asemenea citate și dovezi am tot putea aduce.

Azi partea de nord a Bucovinei este aproape complet rutenizată. Doar bătrânii, când se roagă lui Dumnezeu — fapt foarte interesant și elocvent — își mai spun rugăciunile în limba română. Încolo au uitat tot.

Și că această populație nu e ruteană, ci doar rutenizată, ne vom convinge dacă vom vedea cine-o compune. Numele lor, care n'au putut fi șterse și schimbate în măsura în care ar fi dorit, cum s'a întâmplat uneori la orașe, e o mărturie vie. Căci din cine se compune acea masă de „ucraineni”? Ea se compune din țărani care au, pe lângă numiri terminate în -luc, precum: Prodanluc pentru Prodan, Paladiuc pt. Palade, Costiuc pt. Costea etc., din altele frumoase ca: Pădure, Lazăr, Drăgan, Leca, Bogdan, Tăutu, Chindrat, Brănzan, Totoescu etc. etc.

MANOIL HAIYAS

1) v. N. Iorga, *Studii și documente*, VI, 2, pag. 300

2) *Ibidem*, *ibidem*, pag. 286.

1) v. Polek, *Die Anfänge des Volksschulwesens in der Bukowina*.

Nostalgia Paradisului

309

Atitudinea teologiei ortodoxe față de criza culturii contemporane

Ceea ce caracterizează veacul nostru este desorientarea care a cuprins în vârtejurile ei toate domeniile de creație ale spiritului uman. Și acela care cunosc bine situația în care se află spiritualitatea contemporană, știu că punctul culminant al acestei crize îl reprezintă, fără îndoială, lupta începută în jurul problemei sensului și a însemnătății culturii pentru viață și destinul omului. Este vorba aici de polemica vehementă între filosofia idealistă și neo-idealistă pe de-o parte și teologia dialectică pe de altă parte.¹⁾ Și motivul acestei polemici îl constituie faptul că filosofia idealistă este reprezentanta unei viziuni metafizice care face din cultură scopul suprem al tuturor osârdiilor vieții omenești. Teologia dialectică – reprezentată de K. Barth, Gogarten, Brunner și Bultman – este din contră cea mai pasionată detestatoare și osânditoare a culturii.

Pentru ca să ne putem orienta asupra acestei polemici și a stadiului în care ea se găsește, va trebui să ne oprim mai mult la motivul care a produs-o.

Sub filosofie idealistă noi înțelegem filosofia clasică germană, care începe cu sistemul kantian. Își ajunge apogeul în monumentalul sistem hegelian și se continuă și astăzi în sistemele filosofilor neo-kantieni. De sigur aceste sisteme sunt foarte diferite – ca, filosofie transcendentă la Kant, filosofie a identității, filosofie a spiritului absolut la Hegel, sau filosofie a valorilor la Rickert – dar cu toate acestea toate au același temeliu metafizic, pentru că toate sunt născute din nemăsurata credință a omului în idee și în puterile rațiunii sale. Toate sistemele idealiste pleacă dela lumea gândirii, dela posibilitățile creatoare ale Eului omeneșc, puțința de a produce din adâncurile sale ideea și cu aceasta de a încerca să deslege din acest punct de vedere marile probleme ca Dumnezeu, lume și om.

Ideea fundamentală a tuturor sistemelor idealiste este aceea că Veșnicul, Absolutul, Dumnezeu este un postulat ideal, sau o idee, care este immanentă lumii, ca ființă a acestuia, și că de aceea între lume și Dumnezeu, lume și idee n'ar fi nicio prăpastie, ci o legătură existențială ca între fenomen și noumen. El este, cum zice Fichte, „posibilitatea lumii reale și lumea este realizarea posibilității lui Dumnezeu”, sau cum se exprimă Hegel, El este „lumea ca raționalitate, iar lumea este realitatea posibilității lui Dumnezeu”. Iar pentru neo-kantieni lumea este „das Heraustraten der Idee aus sich selbst”. Și, dacă în loc de idee zicem rațiune, spirit, atunci în tot ceea ce există nu este adevărat decât rațiunea. De aceea, zic filosofilor idealști, același Absolut se află în tot ceea ce este relativ, aceeași nemărginire în tot ceea ce este mărginit.

Aceeași legătură existențială se află și între om și Dumnezeu. Pentru că Ideea, Absolutul se revelează în chipul cel mai desăvârșit în rațiunea omenească. Este vorba aici de acea atitudine a „inferiorității nemărginite” conform căreia Eul omului nu este decât un moment al revelației sau al devenirii dialectice veșnice a Spiritului ab-

solut spre sine însuși.²⁾ Căci o idee cardinală a filosofiei idealiste și neo-idealiste este aceea că Absolutul, ca idee, nu „este”, ci El devine. Și această devenire a lui Dumnezeu spre sine însuși se face prin spiritul omului, ceea ce înseamnă că Dumnezeu nu poate să fie decât prin om, iar omul prin Dumnezeu.³⁾ Mărginitul are un rost numai întru cât el realizează și cuprinde în sine Nemărginitul, Ideea. Și mijlocul prin care omul reușește să devină unealtă și vas ales al Ideii este cultivarea, ca un proces prin care omul realizează în ființa sa valori eterne, pentru a deveni purtător de valori sau o personalitate autonomă. Toți pedagogii idealști humaniști sunt de acord că a fi purtător de valori înseamnă a fi un colaborator la devenirea lui Dumnezeu, pentru că „wer an sich arbeitet, verhilft der Gottheit zum durchbruch”, zice Spranger, sau cum zice Hegel, el contribuie „la reprezentarea procesului absolut al spiritului lui Dumnezeu în forma lui cea mai înaltă”.⁴⁾ Și dacă Dumnezeu este Ideea immanentă rațiunii omenești, așa dar sistemul valorilor veșnice al binelui, al frumosului, al adevărului și al sfințeniei, atunci această idee, realizată în ființa omului, silește pe om la faptă sau la formarea lumii și a vieții după pretențiile și imperativele ei, omul devenind prin aceasta purtător și realizator de valori în lume, așa dar creator de cultură. Semnul cel mai vădit că omul își îndeplinește menirea și cel mai înalt destin al vieții lui – de a colabora la devenirea lui Dumnezeu – este osârda cu care el crează în domeniul culturii.⁵⁾ Cu aceasta cultura devine scopul suprem al vieții omenești și drumul prin care omul își afirmă nemărginita importanță și putere creatoare a spiritului său, care nu produce din sine numai lumea, ci și pe Dumnezeu. Geniul uman creator de cultură devine revelația și intruparea lui Dumnezeu în lume.

Noi nu urmărind mai departe această metafizică idealistă a culturii, am făcut acest lucru în altă parte,⁶⁾ ci vom să arătăm numai felul în care ea determină raportul dintre cultură și religie. Dacă Dumnezeu este o idee immanentă lumii și spiritului omeneșc și dacă această idee se revelează într'un chip absolut în valorile ideale care determină pe om la realizări în domeniul culturii, atunci religia nu mai este revelația supranaturală a unui Transcendent în lume, așa dar o faptă a lui Dumnezeu, ci ea este fundamentată pe descoperirea rațiunii omenești și ca atare ea este o faptă a omului. În această privință avem măr-

1) Hegel zice, căutând să exprime acest gând, că istoria spiritului omeneșc este „unealta de care se arvește Dumnezeu ca să revină la sine”.

2) Fichte afirmă „Es ist in Dir, Du bringst ihn ewig hervor”. Filosofilor idealști li'oselează aici pe o temă dragă marilor mistici germani Angelus Silesius și Meister Eckhart.

3) Hegel, *Philosophie der Geschichte*; Einleitung, II.

4) Spranger zice: „Der Mensch hat die Kulturarbeit auf sich zu nehmen, um sich selbst für Gott fähig zu machen”. Iar Bruno Bauch afirmă aceeași idee: „Pentru că omul este personalitate, de aceea el poate fi purtătorul veșniciei în timp”. (*Die ersaherische Bedeutung der Kulturgüter*, 1930, p. 62). Vezi și carte lui Fr. Alfred Beck, *Schöpernache Philosophie*, (München 1933), în care acesta reprezintă ideea că prin actul creator original și spiritual al personalității, această personalitate devine „absolută”, ridicându-se la „Veșnicia supratemporală”.

5) Dr. Nic. Balca, *Die Bedeutung Gogartens und seines Kreises für die Pädagogik der Gegenwart*, Böblaus-Nachfolger, Weimar 1934.

1) Despre această polemică ne informază Spranger, *Der Kampf gegen den Idealismus* Berlin, 1931.

turla neo-kantianului Paul Natorp, a cărui concepție despre religie, ca o „religie înăuntrul umanității”¹⁾ sintetizează și reprezintă într'un chip pregnant aceea ce filosofii idealiști știu să spună despre religie. Pentru că, dacă imperiul rațiunii formează umanitatea, atunci religia nu este posibilă decât ca avându-și obârșia „înăuntrul granițelor umanității”. Umanitatea este însă „cultură omenească ca posibilitate” ceea ce înseamnă că și religia trebuie să stea în slujba culturii, așa dar a devenirii ideii.²⁾ Cu aceasta religia își primește sensul ei adânc și valoarea ei ultimă deia cultură, cultura devenind supremul scop al oricărei religii.

Din aceste considerații sumare nu este greu să se vadă care sunt urmările acestui luciferism cultural idealist. Deosebirea între om și Dumnezeu dispare și credința în Dumnezeu se transformă în credința omului în sine însuși. Realizările în domeniul culturii îi împrumută omului o grandoare și o autoritate absolută, căci ideile și noțiunile pe care el le produce din sine, cu ajutorul spiritului său creator, și prin care el creează cultura, reprezintă singura și cea mai adevărată realitate. Și acest pathos titanice al idealismului reprezintă temeiul întregii vieți spirituale a omului contemporan, care și-a făcut din lucrul mâinilor sale un ideal tiranic.

Teologia dialectică ridică un protest vehement împotriva imanentismului acesta idealist. Sprînjindu-se pe Luther și mai ales pe Kierkegaard, ea vorbește despre un Dumnezeu ca „das ganz Andere” și care este despărțit de lume și de om printr'o deosebire calitativă absolută. „Dumnezeu este în cer și omul pe pământ” zice K. Barth.³⁾ Ideii imanente lumii și spiritului omenească teologia dialectică îi opune un Dumnezeu transcendent și radical despărțit de lume și om. „Deosebirea radicală trebuie dusă până la temelie, până la rădăcină; aici creatura acolo Creatorul, aici omul acolo Dumnezeu” (Gogarten). Orice posibilitate de unire a omului cu Dumnezeu este exclusă. Există numai un vizavi între Dumnezeu și om, iar la mijloc o prăpastie adâncă cât toate veacurile. Și, în focul luptei pe care teologii dialecticiei o duc împotriva filosofiei idealiste, aceștia au accentuat atât de mult transcendența lui Dumnezeu încât au sfârșit prin a considera pe om ca fiind total căzut în păcat.⁴⁾ De aceea orice posibilitate a omului de a se mișca spre Dumnezeu este complet negată. „Die Allwirksamkeit Gottes” este camuflată cu „Alleinwirkung Gottes”.

Și cu această radicală devalorizare a omului, teologia dialectică afirmă că tot ceea ce este omenească, întregul lucrul cultural, etica, filosofia, trăirea religioasă, rămân dincoace, înăuntrul nimicniciei și al nonsensului, iar dincolo se află Dumnezeu singur. Barth vorbește despre o „contrazicere de neîmpăcat a creștinismului cu toată cultura omenească”.⁵⁾ Pentru că, zice Barth, întrucât Dumnezeu își face lucrul său, El ne aruncă în toate cazurile lucrul nostru din mână.⁶⁾ Așa dar nu există nimic omenească ceea ce ar putea avea o valoare în ochii lui Dumnezeu. Osândă lui Dumnezeu lovește deopotrivă cultura și incultura, credința

și necredința, Biserica și religia.¹⁾ Determinării existențiale a lui Dumnezeu prin om, teologia dialectică îi opune o totală negare a omeneșului. „Dumnezeu n'are niciun loc în lume atâta timp cât omul nu se distruge complet”.²⁾

Pathosul acesta antidealist și anticultural este mai accentuat la Fr. Gogarten. „Întregul spirit creator omenească nu este altceva decât păcat”, zice acest teolog. Și de aceea cultura trebuie combătută fără nicio rezervă și mai ales acolo „unde cultura devine o viziune despre lume și viață, unde începe teologia și metafizica, unde se caută după valoarea creatoare a culturii și se zărește această valoare în sufletul omenească”.³⁾ Aici, zice Gogarten, începe religia omului modern - credința omului în sine însuși, credința în suflet și în „formarea” lumii. Aici ateismul omului modern a îmbrăcat o haină cucernică, cultura. Aici conduc orbii pe orbi. Aici se confundă împărăția omului cu împărăția lui Dumnezeu.⁴⁾ Așa că este o pretenție absurdă a omului de a năzui să creadă că în formele temporale ale culturii sunt prinse conținuturi veșnice.⁵⁾ Credința în cultură este o idolatrie crasă.

Dacă idealismul făcea greșala mare de a accentua puterile creatoare ale omului până la absolut, teologia dialectică săvârșește o greșală tot așa de mare negând și devalorizând radical orice posibilitate creatoare a spiritului omenească. Și greșala aceasta este cu atât mai mare, cu cât teologii dialecticiei susțin sus și tare că ei osândesc cultura în numele creștinismului.

De sigur că expunerea noastră de până aici n'a avut decât rostul să fixeze și delimiteze o problemă, la soluționarea căreia și-a spus cuvântul și teologia ortodoxă, prin pana unuia din cei mai străluciți reprezentanți ai ei. Este vorba de dl. Nichifor Crainic și de lucrarea acestuia „Nostalgia Paradisului”.⁶⁾

Nostalgia Paradisului are trei părți, unite între ele printr'o năzuință comună care tinde la soluționarea aceleiași probleme arzătoare: cultură și ortodoxie. Partea întâia tratează, în șase eseuri, despre „Religie și cultură”, partea a doua, în douăsprezece eseuri, despre „Teologie și estetică”, iar partea a treia despre „Nostalgia Paradisului”, de unde și titlul întregii lucrări. Lucrarea aceasta, deși s'a născut dintr'un curs de apologetică - ținut de dl. Crainic la Facultatea de Teologie din București - cuprinde totuși adevărurile dogmatice, metafizice, apologetice și mistice ale ortodoxiei cu privire la problema culturii și a esteticii.

Punctul de plecare al lucrului teolog îl formează afirmația de temelie că „Creștinismul este a doua creație a lumii, adică refacerea ei în har, prin jertfa pe cruce a Mântuitorului”. Și, fiindcă dl. Crainic are privi din acest punct de vedere cultura, era necesar ca el să înceapă prin a lămurii esența religiei creștine. Pentru ortodoxie „există o revelație naturală și o revelație supranaturală, care implică deopotrivă o colaborare a lui Dumnezeu cu omul”. (p. 17). Și colaborarea aceasta este posibilă în virtutea principiului teandric-teandria fiind uniunea intimă dintre om și Dumnezeu în Isus Hristos - așa dar prin aceea că

1) Paul Natorp, *Religion innerhalb der Grenzen der Humanität*, 2. Aufl. 1908.

2) Vezi Spranger, *Lebensformen*, p. 496.

3) Vezi K. Barth, *Der Römerbrief*, München 1933, p. XIII; Gogarten, *Illusionen*, Iena, 1930.

4) Face excepție E. Brunner, care, în monumentală sa lucrare „Der Mensch in Wiederspruch”, accentuează restul de bunățate rămas în om după căderea în păcat.

5) K. Barth, *Der Römerbrief*, p. 433. 6) Pag. 331.

1) Pentru Gogarten religia este „Menschenwerk”, sau „die Auswaschung eines absoluten Gegensatzes, den zwischen Schöpfer und Geschöpf von Geschöpfen zu überucken”.

2) Gogarten, *Die religiöse Entscheidung*, p. 40.

3) Gogarten, *Illusionen*, p. 1.

4) *Idem*, p. 2.

5) *Idem*, p. 35. Vezi și Dr. Nic. Balca, *op. cit.*

6) București, Ed. Cugetarea, 1940.

omul este chipul real și asemănarea posibilă a lui Dumnezeu. Chipul lui Dumnezeu în om este un dar al Creatorului, asemănarea cu Dumnezeu însă este o urmare a năzuințelor omului pe urmele lui Hristos. Omul este așa dar o creatură a lui Dumnezeu, care, deși căzut în păcat, mai păstrează chipul lui Dumnezeu și posibilitatea de a se ridica la asemănarea cu Acesta. Deosebirea antropologiei ortodoxe față de aceea a idealismului și teologiei dialectice e evidentă. De aici concluzia de o importanță hotărâtoare pentru problema culturii: „Gradul culminant al chipului lui Dumnezeu în om este geniul, care poate să fie sau nu creștin, gradul culminant al asemănării este sfântul care nu poate să fie decât creștin”. (p. 1). În lumina acestui adevăr va privi autorul Nostalgiei Paradisului cultura, „care va trebui să aibă în sine un sens profetic, convergent cu doctrina creștină despre finalitatea vieții în ordinea eternă”.

Călăuzit de acest gând adânc, d-l Crainic definește cultura ca fiind „tot ceea ce creează omul cu elemente din natură, dar în afară de natură, în vederea necesităților practice sau a scopurilor ideale, potrivite cu firea ființei” (p. 27). Ca un atribut al spiritului omenesc, năzuința de a domina natura în vederea necesităților practice se numește civilizație, iar urmarea năzuințelor prin care spiritul omului depășește țarcurile naturii se numește cultură. „Cultura nu este altceva decât suma cuceririlor omenești, care sunt tot atâtea trepte suitoare către perfecțiune”, zice d-l Crainic (p. 31). Ca atare cultura este o faptă a omului și își are obârșia în revelația naturală, în chipul lui Dumnezeu în om. De aceea Geniul, care este prin excelență chipul lui Dumnezeu în această lume a păcatului și a morții, „îndeplinește parcă o solicitare de a ne aminti, prin plâsmuirile pe care le împinge către perfecțiune, culmile pierdute cândva de om și a ne aprinde în inimă nostalgia lor” (p. 41).

Ca o manifestare spirituală pură, cultura are deci un sens mărginit, căci ea nu-și primește valoarea ei deplină decât în clipa în care ea este investită de către religia creștină cu o funcțiune escatologică. Ceea ce înseamnă că nu cultura este aceea care îndreptățește existența religiei – cum credeau filosofil idealști – ci marele teolog ortodox vorbește despre cultură sub aspectul Evangheliei. Evanghelia pune ultima problemă a vieții, problema „existențială”, și ca atare ea pune toată opera omenească în fața ultimei realități care hotărăște asupra vieții și a morții, ea descoperă poziția omului în fața lui Dumnezeu. Dar nu a unui Dumnezeu ca „das ganz Andere” și nici ca „unmittelbare Innerlichkeit”, ci a unui Dumnezeu care se face creatură „pentru a ridica pe om și odată cu el cosmosul la destinația divină din planul veșnic al creației” (p. 9).

În lumina acestui concepții ortodoxe creatorii de cultură devin colaboratorii și continuatorii creației divine, în ordinea finalității, pe care Dumnezeu a încredințat-o acestei lumi” (p. 55). De aceea, desăcătă de focul aprins al creștiniei, cultura devine o apariție desfigurată de puterile păcatului. Exemple clasice în această privință sunt divinizarea culturii în religia greacă, secularizarea totală a culturii în filosofia idealistă, cât și anarhizarea culturii prin cea nesăbuită pretenție de autonomie a acesteia (p. 57–114). Împotriva acestora d-l Crainic scrie un magistral rechizitoriu filosofic, care la fiecare pas este străbătut de duhul întăritor al ortodoxiei, pentru ca la sfârșit să airme hotărât că „cauza crizei în cultura modernă trebuie căutată în

adânc, în pierderea centrului de gravitate spiritual, transpus de dincolo de lume” (p. 118).

După ce a fixat termenii temei sale, autorul atacă, în partea doua a cărții, problema raportului dintre teologie și estetică. D-l Crainic duce aici o luptă impresionantă, încălzită de dogoarea năzuinței de a reda artei și ideii de frumos înțelesul lor originar (p. 139). Esteticienii idealști au declarat arta autonomă și izolată de religie, iar protestantismul osândește frumosul sub orice formă s-ar prezenta acesta. „Biserica ortodoxă – zice d-l Crainic – nu ne aduce numai cea mai largă concepție despre cultură, dar și o doctrină despre frumos, despre frumusețea artei și despre semnificația ei”. D-l Crainic opune conceptului abstract, impersonal și vag al metafizicului idealiste despre frumos, frumusețea transcendentă, fondată în personalitatea lui Dumnezeu” (p. 146); frumosul dumnezeesc ca „izvorul transcendent al tuturor frumuseților din ordinea văzută, fie frumusețile naturale, fie frumusețile artistice, fie frumusețile morale” (p. 147). Și, pentru a-și întemeia teza sa, d-l Nichifor Crainic aduce mărturia marilor teologi ortodocși Dionisie Areopagitul, Grigore Paloma, Maxim Mărturisitorul și Damaschin, ale căror subtile demonstrații teologice române le completează cu concepția despre „Sofia” ca expresia frumuseții divine în Univers, despre care vorbesc un Bulgakov și un Florensky.

În viziunea strălucitului teolog ortodox, arta este o faptură a omului „născută din mizeria și veștețirea căderii, ca floarea de nufăr din adâncul mlaștinii; ea este născută din natură, dar depășind natura în spre lumina spirituală a cerului”. Ca atare „arta nu este perfecțiunea însăși, ci numai o imagine a perfecțiunii”, un simbol care indică perfecțiunea, sau și mai corect spus, ea este un fulger ce sparge țarcurile mărginirii, pentru a lumina o regiune care ne naște în suflet certitudinile credinței (p. 192). „Scopul artei este revelația în forme sensibile a tainelor de sus”. Din mărturisirile marilor creatori de artă reiese clar că „între primirea frumuseții de sus și dăruirea ei pentru a fi admirată de oameni se mistue... viețea tragică a geniului” (p. 209). De aceea și răspunderea grea ca și destinul, pe care o simt aceia care sunt investiți de Dumnezeu cu darul extraordinar de a-i reproduce chipul creator în ordinea naturală a lumii” (p. 224).

Arta este făptura omului de geniu, și prin această faptă genul amintește de procesul prin care Dumnezeu a creat lumea. Căci genul este inspirat de sus și ca atare el este un organ prin care Dumnezeu își realizează voința sa în lume (p. 242). Astfel d-l Nichifor Crainic atacă problema locului și a i voarelor inspirației, combătând atât interpretările greșite ale esteticii pozitivistice cât și aberațiile psihanalizei, care așează obârșile inspirației fie în inconștient, fie în subconștient sau instinctul sexual, fie în subconștientul colectiv. Față de aceste aberații grosolane, d-l Crainic reprezintă punctul de vedere ortodox, după care inspirația este de ordin transcendent, ea fiind rodul celei mai luminoase părți a conștiinței (p. 262) și nu al funcțiilor animale din noi, tocmai în clipa când suntem mai aproape de Jărmul Transcendenței (p. 265). La fel vorbește și când este vorba să se ocupe de Izvoarele inspirației. Disprețul față de creștinism, zice d-l Crainic, a făcut pe artiștii și scriitorii moderni să preaslăvească „Elada lubrifică a tuturor instinctelor deviate”, care în realitate nu este altceva decât „un truc literar și o mască fastuoasă a descompunerii morale a debilității sufletului modern” (p. 277). Marele teolog ortodox face responsabilă de haosul în care

se găsește arta și cultura contemporană, îndrăgostirea de clasicism, care a „imitat fără corectivul creștin” și a culbărit în sufletul omului modern „germenele descompunerii și al morții”. Și genul păgânismului purtat de spiritul francez a slujit și la noi ca un îndemn la trivializarea artei și a frumosului. Impotriva acestei răătăcirii luptă din toate puterile cercul gândirist, al cărui șef și întemeietor este d-l Crainic.

După ce aduce o contribuție măreață la clarificarea înțelesului adânc al sublimului (p. 300-303), d-l Crainic arată în capitolul următor care este poziția genului față de sfânt. Pentru ortodoxie „genul este mărirea maximă a vieții naturale, sfântul este mărirea maximă a vieții spirituale” sau a vieții în duh. De aceea genul nu poate fi confundat cu sfântul, cum face Nic. Berdiaev (p. 30). Schopenhauer a văzut mult mai corect lucrurile, atunci când a arătat că genul este un vizionar și un contemplativ îndrăgostit de lumea fictivă a unor idei eterne. De aceea renunțarea la lume a genului nu este de ordin moral, ci estetic. „Genul este străin de lume prin natura viziunii lui, adică într'un chip firesc, ce nu reprezintă nicio strădanie de ordin moral” (p. 313). Sfântul este, dimpotrivă, o intrupare reală a virtuții, a moralității și a sfințeniei. Sfântul este străin de lume prin lupta împotriva păcatului, pentru a se oferi curat cu trupul și sufletul lui Dumnezeu, care-l sfințește cu harul său. De aceea „genialitatea este un dar natural, iar sfințenia este o încununare supranaturală” a colaborării dintre om și Dumnezeu (p. 322).

În cele patru capitole grupate sub titlul „Nostalgia Paradisului”, care formează ultima parte a lucrării, d-l Nichifor Crainic sintetizează într'un chip genial tot ceea ce indică gândul de temelie al acestei cărți, după care obârșia sbuciumului care a dus la creațiile culturale se află în nostalgia după starea edenică anterioară căderii în păcat. „Întreaga creație omenească se naște din nostalgia paradisului”, zice d-l Crainic. Și ce este această nostalgie? Ea este „sentimentul că suntem din această lume și totuși nu-i aparținem; că lumea din spiritul nostru nu este identică cu lumea care ne înconjoară” și că de aceea noi ne simțim în mod tainic împliniți „la depășirea modului actual de existență și la cucerirea unui mod superior și desăvârșit” (p. 346). Torturat de această antinomie a existenței, omul este cuprins de dorul după paradisul pierdut prin păcat. Și cultura își are impulsul primar „în aspirația către paradisul ceresc” (p. 358). De aceea pentru ortodoxie sensul ultim al culturii nu poate fi decât un sens religios. Cultura și arta nu sunt ținte supreme ale vieții omenești – cum credeau filozofii idealști – și nici negația religiei – cum învață teologii dialecticienii – ci ele sunt revelații ale

chinului nostalgic care-l mână pe om înspre imaginea unui rai din care a fost îsgonit. Genul omenească n'a găsit altă cale prin care să-și astâmpere această năzuință nostalgică decât plâsmuirile în domeniul civilizației și al culturii. „Genul adevărat se cunoaște după forța gigantică cu care sparge tavanele și podelele închisorii unde se sbate mizeria umană, și proiectează pe om între lumina paradisului și besna iadului, cele două dimensiuni extreme ale veșniciei” (p. 399).

Dar pentru ca această nostalgie după paradisul ceresc să-și capete o satisfacție absolută, ea trebuie să se lase rodită de credința creștină. Căci devenit creștin, genul nu se mai trudește să inventeze imaginea paradisului pierdut „ca în păgânism, căci ea este dată în revelația credinței, ca un triumf final al vieții în nemurire”. Și cu aceasta arta și cultura, ca făpturi ale spiritului uman creștin, se umplu de duh și har și devin drumuri ce duc spre înșoritul liman al mântuirii, iar genul se transformă în „prolocul umanității de dincolo de moarte” (p. 412). Căci ce sunt minunatele opere ale genului, dacă nu semnul sau revelația unei lumi care nu este de aici. Acesta este motivul pentru care Biserica ortodoxă socotește cultura „ca un vehicul al revelației”, zice d-l N. Crainic. Pîsurile lumii spirituale umane vestesc despre obârșile supranaturale ale acestuia și despre posibilitățile pe care le are omul de a colabora cu Dumnezeu la lucrul mântuirii.

Acesta este răspunsul pe care biserica ortodoxă îl dă, prin pana unuia dintre cei mai geniali teologi ai ei, la arzătoarea întrebare după sensul și valoarea culturii omenești. Filosofia idealistă idolatriza cultura, genul fiind considerat ca o culme a identității dintre om și Dumnezeu, iar teologia dialectică neagă și osândește orice cultură, învâțând, într'un chip eronat, că omul ar fi total căzut în păcat și că de aceea tot ce este cuprins înăuntrul granițelor omeneșcului înseamnă cea mai radicală negație a lui Dumnezeu. Amândouă concepțiile acestea sunt greșite, pentru că prin radicalismul lor ele se îndepărtează de creștinism și cu acestea ele adâncesc și mai mult desnădăjduita situație în care se găsește omul contemporan. Misiunea ortodoxiei este să restabilească și să impună iarăși omului acestui veac adevărul originar creștin, că scopul suprem al tuturor osârdțiilor omenești trebuie să fie restabilirea asemănării omului cu Dumnezeu. În acest sens cultura devine și ea un vehicul spre transfigurarea omului și îndumnezeirea acestuia. Și de aceea, credem noi, lucrarea d-lui Nichifor Crainic ar trebui tradusă într'un grai european pentru ca Apusul să cunoască concepția așa de fecundă și așa de salvatoare a creștinismului ortodox.

NICOLAE BALCA

CRONICI

Cronica literară

Esența poeziei lui Mihai Beniuc

A scrie despre un poet tânăr astăzi, când poezia română e în plină căutare a unor noi perspective, e mai greu decât pare. Cercetătorul critic al poeziei tinere are de suferit de pe urma lipsei de contur a domeniului de studiu, devenit dintr'odată ingrat. Era fatal ca generației atât de strălucit reprezentate prin mănunchiul „celor 5” creatori de mare poezie, Tudor Arghezi, Lucian Blaga, Ion Barbu, Adrian Maniu și Bacovia, alături de care ar fi și cei doi opuși: Nichifor Crainic și Ion Vinea, acelei generații să-i urmeze o altă, în derută. Marile platforme spirituale, în realizare de unghiuri pe deplin saturate, nu pot fi rodnice în sensul lor, ci numai pentru deviații sau abitudini revoluționare, pe cari ele le provoacă. Ori literatura română e azi prea occidentalizată, pentru a mai suporta imitații sterile și lamentabile, chiar dacă odată numele lui Vlahuță a impresionat publicul cititor și arena literară. Epigonia nu trece în artă decât în stilizări prin ele înșile majore, precum ar fi cazul lui Paul Valéry, în literatura franceză.

Pleiada de poeți mai sus amintită a ridicat nivelul poeziei românești atât de sus și așa de tranșant, că întreaga manifestare de artă literară, ce i-a urmat, se resimte. Tânărul scriitor de azi are perspectiva firească a înaltei metafore, deschisă de o seamă de condeie care, tocmai prin numărul lor impresionant, definesc cea mai fecundă epocă de poezie românească. Fenomenul are contur atât de precis, că nicio manifestare de poezie nu-l poate declina. E un stadiu mai jos de care nu mai poate fi vorba de poezie românească, în viitor. Eminescu a fost un mare solitar, fășnit că o minune din solul agrest și încă de loc semnificativ al artei naționale culte, încât generația poetică, atât cea contemporană cât și cea care i-a urmat imediat, au rămas eclipsate de aura sa ireductibilă și supremă. Numai golul penibil dimprejurul său poate fi explicat.

Peisajul modern al literaturii noastre e foarte complex și multiplu, încât poetul tânăr e pe o treaptă de unde zările se scrutează fără efort. Poetului tânăr îi converg multiple perspective ale înaintașilor de dată prea recentă și de aici provine deruta sa, căci înălțimea bruscă îi dă orgoliu și nu i permite pur și simplu de a naviga în imitație, oricât de sublimă ar fi ea în acest moment. Și

apoi poezia română e ea însăși atât de tânără, de însetată de viață, încât nu poate cunoaște epigonia de tip Paul Valéry, precum am amintit. Ea e deajuns de compusă, însă, pentru a nu mai cunoaște nici degradări de tip Vlahuță.

Poetul tânăr a e impulsul unor moduri noi, în timp ce spațiul pare secătuit oricărui noi explorări.

Iată de ce producția poeziei tinere e în general minoră în dimensiunile sale de mod, deși timpul ei e la fel de alambicat precum al unui Bacovia sau Adrian Maniu. Ca exemple, luate la întâmplare, am putea aminti pe Olga Caba, Vladimir Cavarnali, Zaharia Stancu, Ion Pogănuș, Radu Gyr sau Emil Giurgiuca.

De sigur că va trebui să existe un unghi de evaziune în planuri proaspete, cu isvoare altele decât cele de care s'a uzat până acum. Din acest punct de vedere, poezia lui Beniuc, după ce a trecut printr'o fază de contopiri primare și mulaje după un blestem poetic ce tinde a fi depășit, e pe linia de unde își trag rădăcinile noile lumini. Și dacă încă acel stadiu primar, de răscruce de vânturi, a fost colorat foarte precis de personalitatea poetului, apoi poezia mai recentă a lui Mihai Beniuc s'a deslegat de primele întrebări, pentru a păși în cele mari.

Alte două unghiuri de evaziune am cunoscut, pentru a da un exemplu, în frăgezimea din păcate prea curând desmișnită a lui Ștefan Baciu, sau suprarealismul cu accente pline de electric, grotesc și uneori macabru humor, al lui Emil Botta (*Intunecatul April*).

Să revenim însă cu o constatare ce îl privește pe Mihai Beniuc. Cele două plachete intitulate *Cântece de pierzanie* și *Cântece noi* constituiesc o singură platformă personală pentru saltul în poezia de viziune majoră. Chiar dacă în *Cântece noi* unele scăderi din prima plachetă cunosc accentuări grotești, dar unele certitudinile de înaltă funcție poetică se sublimează, pentru a da cristale pure.

E interesant însă că faimoasele „inegalități” ale poeziei lui Beniuc, de care critica s'a ocupat în unanimitate, acele „inegalități” mult discutate și care se referă la anume vicii de expresie sau clare influențe, sunt de fapt o colorație cu totul caracteristică acestui poet de tânără formație ardeleană.

Expresia cunoaște un sgrunțuros viabil, chiar plin de farmec, care frânge perspectivele în multiple variații ale spectrului solar.

Poezia lui Mihai Beniuc se impune prin protuberanțe care frizează vulgarul, însă cu precauțiune de artist. Poetul are chiar clipe de donchihotism lucid, șarjat, foarte natural totuși pentru temperamental său de vastă revoluție interioară, unde stringențele se topesc în marele tot al edificiului poetic. Cele mai banale aspecte ale vieții, fenomene în care spiritul pare degradat, anulat, se subsumează unui firesc travaliu poetic, plin de foc. Aerul se aprinde în acest joc al poeziei și arde cu vreascuri certe, umplute de voluptatea energetică a sănătății.

Insular sau izolat pe marginea obscurului ocean citadin, poetul soarbe otrava împură a burgului cu mult patos, conștient de poezia actului burghez, infamă în origine dar sublimată în artist. Nostalgiea câmpului și a clopotului ceresc ce acoperă satul natal, se revarsă în unde moi și pure, ca de fum albastru. Suvenirul e de aur și de aceea otrava crește în spiritul său în proporții de plantă exotică, viguroasă și creatoare de înaltă temperatură poetică. Marele parcurg spații fragede, în care inrump ramurile unei virilități tinerești, de poezie fierbinte.

În ce privește otrava spiritului, atât de plină de melodie la Beniuc, ar putea să fie pentru unii un rest de lectură din Baudelaire. Există totuși zări rupte în două pentru aceste temperamente poetice. Fenomenul artistic francez, la Baudelaire e comparabil unui fruct sublim părguit în amurg și perspectivele spiritului se deschid pentru aurora infernului, unde modul artistic e un stârv sau un lupanar. Nimic de crepuscul, însă, la Beniuc. Dimpotrivă, e o aurora a spiritului care inundă prin spațiu, prin sânge, prin seva arborilor. Otrava nu e aici închisă în cupa Răului, ci amarul unui prim contact cu lumina. E o prospețime spirituală care doare prin frăgezimea ei. Dacă bucuria biologică umple trupul de undele dulcelui cosmic, bucuria artistică umple spiritul de amarul cosmic, ce poate fi de aurora sau crepuscul. Poezia lui Beniuc nu are nicăieri accente de tragic, chiar dacă peste tot se poate urmări linia diafană sau agrestă a durerii.

Iată acest poem, în care viziunea durerii îmbracă hainele simple ale unei naturi văzută prin ea însăși, iar nu prin prizme preconcept artistice:

ULTIMELE GAROAFE

Am adus în cameră garoafe
Din căzute ale toamnei straturi,
Uite-aici pe masa mea un vraf e,
Să privești mereu să nu te sature

la pe cea mai roșie, mi-o pune
Înimei deasupra ca o rană,
Râsul tău sonor apoi să sune
Cum ai râs și altă dată, Ană.

N'astepta să răd și eu la fel,
Eu surd ca soarele tomatic
Care-și varsă vechiul Ottonel
Peste parcul trist și singuratic.

Adă mâna să plecăm în parc
Pe alei cu amintiri căzute
Cine știe? Cupidon din arc
Va avârlă săgețile-i știute.

Va porni fântâna lășnitoare
Poate iar în joc de curcubee,
Iar vor ciripi amețitoare
Dorurile tale de femeie.

Și cum luna va pluti pe lac,
Vom porni cu luntrea ei pe valuri
Către țara dincolo de veac,
Către alte, alte idealuri!

Dacă pentru Baudelaire o eșarfă sau un trandafir au dintr'odată, ba chiar aprioric, funcții artistice, încât eșarfa devine în chip fatal o prelungire a spiritului însășăgerat și trandafirul va străluci de negru, pentru Beniuc, poet tânăr de viziune aproape primară, lucrurile vor apare în propria lor lumină naturală și numai când trec în cercul spiritului se preschimbă în valori de artă. Artistul de crepuscul nu mai poate trăi realul natural ci numai pe cel artistic, comunicat prin simțuri sublimite.

Lirismul lui Mihai Beniuc e de o puritate sălbatică, manifestat în săgețile foarte directe, ce nu cunosc nici piedica elementară a unui arabesc de stil. Metafora rămâne pe un plan secund, de unde luminile ei strălucesc uneori ca o materială și dureroasă auroră. Prin metalară se deschid porțile durerii spirituale, ale păcatului poetic, ale rănilor metafizice, ale consumului interior, ale mistuitoarei însingurări, în care condeiu și motiv pentru jocul înălțimilor. Anotimpul poetului nu are lipsă de a se revela în iris de gând sau humă diafană lucrată, ci se comunică înafară de orice mijlocire, pe această cale de frumusețe lapidară:

Nimenea să nu mă 'nvinuiască:
M'am iubit mai mult decât pe altul
Ori pe alta, martur Preainaltul.
Nici ei n'au știut să mă iubească.

Pentru alte moduri poetice această mărturisire ar fi fost de concluzie narcisică. Așadar un tânăr poet francez scrie aceste rânduri, din care ultimul rezumă tocmai ceea ce lipsește poeziei lui Beniuc:

Tous les pays qui n'ont plus de légende
Seront condamnés à mourir de froid...
Loin dans l'âme les solitudes s'étendent
Sous le soleil mort de l'amour de soi...

Aici e însă un lucru foarte diferit, o scrutare bărbătească și lipsită de echivoc a propriilor oglinzi, care au limpezimea ghețurilor alpine. Deși metafora a fost în totul exclusă din versurile reproduse mai sus, așa precum în o mare parte a poeziei lui Beniuc, seva poetică nu-și sclipește absențele de cavernă, cum ar fi cazul cu poezia unui Mihai Codreanu sau Camil Baltazar, ci are intensă seva poetică — proprie trăirilor de aur — circulă subteran, ca lavă roșie arzătoare și intuită prin claritățile atât de simple ale versurilor. Nu e nevoie de efort, ca în cazul poeziei lui Grigore Alexandrescu sau Lucian Blaga, pentru a da aceste exemple polare. Nici chiar frumusețile agreste, în suavități de stâncă, ale poeziei lui Aron Cotruș, nu au ce căuta aici. În acest mozaic de rodnice comparații și eliminări, am putea apropia pe Mihai Beniuc de un Octavian Goga (ceea ce au remarcat și alți cercetători critici) sau, mai precis, de un Majakowski. Vana poeziei e simplu revoluționară. Strălucеște ca aurul brut, a cărui frumusețe în sine nu poate fi negată. Și totuși ar fi grotesc să vorbim de virtualitățile diamantului în cărbune! E și acesta un fel

de a privi lumea fenomenală. Alambicul bijuteriilor e pentru timpuri de incantații zenitale sau crepusculară. Țâsnirea, însă, a marilor începuturi de istorie, mai mult proaspătă decât primitivă, e ca apa unui izvor de munte. Citind poezia lui Eminescu sau Tudor Arghezi se cere un efort resimțit de grabă în cercurile intelectului. E un efort reconfortant pentru spirit, dar care epuizează repede resorturile intelectuale. Când ai un contact prelungit cu arta lui Arghezi, te simți nimicuit sub aceeași dureroasă povară precum în contactul cu Van Gogh sau Strawinsky sau Delacroix. Ce împede încântare totuși în comunicările deloc secrete și cu misterul, fruct foarte sensibil, în muzica lui Bach!

Fără a angaja încă nivelul de artă, gradul de valoare, deși se pot presimți marile viziuni ce vor să vie, am compara poezia lui Mihai Beniuc, cu muzica lui Bach. Și credem că, cel puțin în literatura română, cazul acesta e unic.

Pentru a ilustra cu mai multă evidentă această apropiere, vom aminti stridența unei apropieri a lui Bach de poezia lui Francis Jammes, Charles Péguy, Paul Claudel sau recentul Patrice de la Tour du Pin. Niciuna din aceste poezii alambicate, din aceste minunate ideeași fumurii, nu pot accepta asocierea cu gravitatea împede și calmă, aeriană, iar nu eterizată, a lui Bach.

De sigur că nu ar putea fi o comparație a lui Majakowsky cu Bach, deși am avut una a lui Bach cu Beniuc și alta a lui Beniuc cu Majakowsky... Dar e în poezia lui Beniuc un anume accent intim, dincolo de cel revoluționar, care prelungește în geografia ardeleană ritmul concertelor brandenburgheze.

Iată câteva fragmente de un realism străbătut de aer de o poezie care se scurge direct din sursă:

LA DRUM

Câte lupte am pierdut în viață,
Câte vieți am doborât în luptă,
Mărturie inima-mi de ghiță
Și această veche lance ruptă.

Dar cu toate cele petrecute,
Sunt în stare iarăși să încep.
Vârf de lance, cine mi te-ascute
Și-mi aprinde vâlvății în piept?

E un cerc fatal al bucuriei de creație, cu melodia nu fără durere, dar lipsită de tragicul marilor rupturi. Modele și aurore se absorb cu același avânt proaspăt în incantațiile brute ale setei de forme. Între formele, ca expresie imuabilă a naturii cu antenele cerești, și lumina amăruie a geniului artistic, sensul e osmotic. Înafara oglinzilor, cântecul ciocărliei e încă un mod de bucurie artistică, nemijlocită însă gravă și tocmai prin aceasta în alt plan decât un Rameau.

Când am comparat pe Mihai Beniuc cu Bach ne-am sprijinit, în afirmarea acestei comparații, pe o viziune ideală în amor, la poet. Amorul văzut ca un joc de dimensiuni cosmice, prin care forțele tainice ale naturii își ascute setea de nadir, de cufundare în lăuntrica viață, și care totuși rămâne un simplu și mare joc. Această viziune învăluie luminos toată poezia amorului, la Beniuc, și — departe de a fi un optimism de ideeași, — rămâne o trăire foarte profundă și reală a tristelor geometrii naturale. Aceste tristeți sunt mereu prezente, ca un sine qua non al poeziei, cercuri de bucurie cosmică, unghiuri de lumină străpungând

carnea cosmică, sau izvor de incantații cosmice sau flux de jar cosmic

Dragostea mea a crescut
Ca trestia pe lacul singuratic
Auzi cum șueră prin ea
Vântul tristeții?
Undeva, legată de țarm,
Ca o luntre goală
Iuima mea așteaptă.

În zadar mi-am ridicat în zare vulturii,
Nu te zăresc,
Himera mea, sub cortul azurii.

Iată această „întâlnire de toamnă”, de acel calm metafizic, netulburat de prezența stilizantă a omului, calm metafizic, în care cântecul ierbei și al iubirii nu e nici oprit și nici trecut prin sita ochiului descompus la lună

În toamna cu miros de primăvară
Brândușile sfios au răăsrît
Și soarele ardea întinerit
Salcâmii înfloriți a doua oară

Au întâmplarea să fi fost aceea
Ce 'n drumul meu rătăcitor a scos,
Nălucă albă 'n parcul răcoros,
De-am tresărit ca dintr'un vis, femeea?

Sunt încă amețit ca de-o beție.
S'a dus și totuși e aici pe-aproape,
Îmi sună ca un ropot calm de ape
În asfințirea caldă, purpurie.

Am s'o revăd? N'am s'o revăd? O, gânduri,
Lăsați-mă și nu 'ntrebați nimic.
Brândușile 'nfloresc și răd un pic
Prin frunze scuturate rânduri — rânduri.

Sau din poemul „Ultima scrisoare”, iată aceste versuri:

Sfârșitul a venit fără de veste.
Ești fericită? Văd că porți inel.
Am înțeles. Voi trage dungă peste
Nădejdea inutilă. Fă la fel.

De sigur că acest timp al naturii, care ucide senzații și sentimente pentru ca din cenușa lor să nască altele, cu sensul la fel de deplin, cu cromatica la fel de melioasă, nu răspunde poezia lui Mihai Beniuc, la o simplă ecuație artistică de ordin pur tehnic, ci deschide perspectiva largă a unui foarte complicat temperament poetic

În Beniuc nu numai că s'au topit și sublimat, suferind puternicul său impuls creator, varii influențe livrești, care au corespons în chip de numitor comun lui și altora, ci perspectivele, ca atare, multiple și foarte pronunțate, caracterizează pe acest tânăr poet ardelean

Suma perspectivelor oferă un complex cu laturi uneori obscure, deși fiecare perspectivă în parte e caracterizată tocmai prin simplitate. Dar în sumă ca și în perspectivele cu aspect unic, alambicul de artă nu are nicidecum ce căuta printre modurile expresiei sau trăirii poetice a lui Beniuc.

Viziunea apelor citadine e tot atât de simplă, de clară, de realistă, în contrast cu alte viziuni, în care plumbul obscurilor burguri trage spre nadir cerebral sau arabesc al spiritului. Pentru mulți, sentimentele ca și expresia acestor poeme izvorite din apele citadine, au fost gustate

fals, ca ceva aproape amorf, spălăcit, murdar, ca anumite picturi foarte moderne dar de proastă calitate, în care culoarea murdăra vrea să fie expresie a înaltelor moduri.

Poezia lăuntrică, ascunsă în forme cu sensul mat, nu e mai puțin de preț, ci reprezintă un alt fel de a lucra, prin atât de vastul câmp al creației artistice. Critica a văzut aici așa numitele „inegalități” ale poeziei lui Beniuc, dar nu e vorba de inegalități de valoare, ci de acelea de expresie. Temperamentul atât de viu al lui Mihai Beniuc, precum am văzut, ardelean cu melodia în reminiscențe de Bach, cu revolta tânără și dărză, cu otrava cosmică scursă bucurios prin sânge, cu spiritul fraged și adeseori pe culmi agreste înfruntând albastrul, acest temperament asemenea argintului viu nu putea fi închis în formule egale, în greutăți pure ce nu se mai schimbă, frizând eternitatea de pe aceleași trepte. La Beniuc nu e o incoerență de evoluție, ci imanența unor marea de poezie care se succed într'un chip semnificativ.

Iată câteva versuri din poeme diferite, unde putem urmări acest proces de schimb periodic al formelor:

Cocoșul zilei scoate creșna
De după spatele colinei
Și sună cântecul luminei
Pe lanurile întinse razna.

Imaginile, de funcție metafizică, lustruite în arabesc plastic, au scos poezia din expresia grea de culoare și lumină. Sau

La orizont un vas ce vine fumegă.
Ne facem mâna streșină, iar tu
Mă 'ntrebi de-mi bate inima mai tare
Când se arată câte-un vas în zare.
— Nu.
Și marea spumegă, spumegă.

A fost ușor de observat că poezia își trage rădăcinile, în aceste versuri de mai sus, din largile perspective sonore ale spiritului și imaginilor, foarte precizate în contur, le-a lipsit totuși mustul luminos din cele de mai înainte.

Apoi

Luna 'ntinde laba ca pisica
Prin frunzișul teilor în floare.
Nu știu ce am, poate n'am nimica,
Totuși ceva ne 'nțeles mă doare.

A fost bucuria otrăvii scursă unui mod artistic. Poezia și-a limpezit unghiul în chiar sămburele lăuntric, cu noaptea condensată în sfere obscure. Imaginile, deși prezente, nu ocupă loc decât într'un plan secund.

Dar să revenim încă odată la plinul imaginii, pentru a face deosebirea și mai evidentă:

Se tescuește ziua — poamă stoarsă —
Dă glas Octomvrie 'n viile naturii.
Ca mustul tânăr soarele se varsă
Pe buza tremurată a pădurii.

S'ar părea că această strofă e mult mai grea de poezie decât cele citate până acum și deci însăși valoarea ei artistică ar fi mai mare. Noi credem totuși că nu poate fi vorba decât de deplasarea viziunilor poetice după moduri de trăire artistică diferită, însă de intensitate lăuntrică indiferentă.

Și pentru a reveni la aspectele citadine ale poeziei lui Beniuc, să dăm câteva exemple, în care arta a lucrat subteran, foarte sensibil dar și în tangențe ce pot să scape unor antene nu îndeauns de chemate receptării artistice. E, într'un fel, precum acuarea engleză la mijlocul veacului trecut.

JURNAL

Cofetăria mică modestă ne primea.
Era o zi tăcută sub cerul alb ca sarea.
Ploua domol... mai tare... și iar nu mai ploua...
Ușor plutea pe lucruri tristețea, nepăsarea

și se continuă în poemul „După un an”:

Era o zi tăcută în luna Mai la Cluj,
Acum un an. Alături, aci 'n cofetărie,
Stăteam cu ea la masă. Ah ce melancolie
M'a fost cuprins. Dar fata-și punea pe buze ruj

sau această strofă, străbătută de un lirism modern, dar totuși și de lumina care calmează spiritul și nu are reflux decât în actul fizic:

Carne pătimașă
Prinsă 'n friguri dulci,
Tremuri în cămașă,
Haide să te culci!

Aceste versuri pot fi socotite ca încheierea foarte firească a oricăror experiențe amoroase. Cadrul nu e mediocr ci pur și simplu pe linia care refuză tragediile intelectuale. Poetul rămâne însă virtual capabil și de amorul ce slărește în moarte, dar totul s'ar produce departe de cercurile sublimale ale spiritului, în lumea naturii ce nu cunoaște decât un scop unic.

La Mihai Beniuc trebuie să subliniem încă odată calmul metafizic din viziunea luminii. De sigur că e un calm cosmic, care se traduce nu în negarea naturii, ci în trăirea deplină a ei.

IOAN NEGOIȚESCU

Iulian Popa: Femeia vinovată*)

O piesă de teatru, spre deosebire de alte creații literare, se bucură de-o anumită eteronomie artistică. Ea poate fi apreciată după valoarea ei tehnică și în același timp și ca o realizare literară. Între cele două părți poate exista uneori o armonie deosebită, care în acest caz adaugă un farmec în plus, dar poate și prevala un element în detrimentul celuilalt. Privită de ochiul spectatorului din loje, stal sau galerie, opera dramatică poate ține încordată atenția,

poate amuza și chiar emoționa, fără ca acestei incantații să-i corespundă un conținut valoros prin analiză psihologică, mlădiere ideologică sau podoabe verbale. Un Labiche, Scribe sau, mai apropiat, marii regisori mondiali ai teatrelor de avant-gardă, Pitoëff spre ex. la Vieux Colombine, au ridicat aspectul farsei la un nivel de artă cu totul superior

Înțeleg prin farsă tot ce impresionează în teatru direct prin simțuri, fără de elaborarea mai complicată a inteli-

*) Dramă în 4 acte. Colecția „Gând românesc”. Brașov, 1941.

genței emotive, deși faisa are mult din acrobațiile unei matematici superioare.

Pe cealaltă parte se situează analizele psihologice, mai ales erotice, ale teatrului francez de totdeauna, atât clasic — Corneille, Racine etc. — cât și modern — Becque, Bernstein Bataille — ca și teatrul ideologic faustian, sau gen Ibsen — Strindberg. Aceste opere se citesc cu plăcere, unele pretându-se chiar în chip specific la lectură. Marele artist al vieții transpuse pe scenă, Shakespeare, rămâne modelul neegalat până azi.

Continuăm în actualitate printr'o problematică tulbură, unde se întănesc misticismul cu psihanaliza și unanimismul cu psihologia pubertății și adolescenței. Din teatrul unui Maeterlinck, P. Claudel, Wedekind, Jules Romains sau, Pirandello se răspândește multă poezie, multă subtilitate dar și exhibiționism morbid și-o prea ingenioasă și spectaculoasă interpretare în paguba fineții.

Unde am putea situa drama d-lui Popa? Cadrul este de sigur mult prea vast și face mai nesigură plasarea. Reprezentată piesa ar obține — credem — un anumit succes. Cuprinde scene bine prinse, intrigi și peripeții abile și mai ales personajii îndejuns de ciudate și cu expresii destul de savuroase și neaște, ca să stărnească interesul (v. dialogul între cei doi deoșaji act IV, sc. II) Dar la lectură nu rezistă.

Eroii sunt Dina și Sandu, două epave sociale, pe cari răutatea și meschinăria oamenilor reușesc să-i împreune. Tema ar fi interesantă, dar ea nu este dezvoltată destul de limpede și mai ales se observă o oscilare între intențiile primordiale și posibilitatea de-a le executa Sandu Orjan, care sosește dintr'un sanatoriu din străinătate, unde fusese trimis la sfatul și stăruința — lumea șoptește și cu banii — doctorului Vlad, se înapoiază însănătoșit și găsește acasă, pe lângă ai săi și prietenii lor, și pe dansatoarea Dina. Ea fusese introdusă în familie de tatăl lui Sandu, fostul profesor de matematici Euripide și de prietenul acestuia, căpitanul Paul Major, doi declasați. El revede și pe Radu, fiica doctorului Vlad, pentru care simte o iubire puternică. Doctorul împiedecă însă căsătoria, de unde rezultă un *prim conflict* între el și Sandi, care, bolnăvicios de sensibil, contrariat în iubirea și planul lui de fericire, încearcă să-l împuște. Acest conflict se lichidează în urma atenta-

tului neizbutit, cu iertare din partea doctorului și cu renunțarea lui Sandu. Dar rămâne înafară de conflict eroina concepută principală, adecă *femeia vinovată*, Dina. Același inger păzitor, care este doctorul Vlad, o readuce și pe ea la idei mai bune, de penitență, dupăce încercase, pusă la cale de patronii săi, Euripide și Căpitanul, tot un fel de atentat, însă la pudoarea și cinstea doctorului, oferindu-i-se ca amantă. Desgustată de viața ei de până atunci, Dina trece printr'o criză morală, în urma căreia se reface sufletește, rupe cu vechile legături murdare și reușește nu numai să-și creeze un nou cerc de prieteni, ci să-l câștige chiar și pe Sandi, care avea la început un desgust pentru ființa și rostul ei. Cei doi invinși ai societății pășesc astfel împreună spre o nouă viață. *Al doilea conflict*, de natură interață, se pune și se rezolvă în sufletul Dinei.

Sunt deci în piesă filoane care ne duc spre „Strigoii” lui Ibsen (infirmitatea lui Sandu, păcatele părinților), sunt și încercări de interpretare psihanalitică, sunt mai ales *reticențe*, care nu acopere nimic. S'ar părea un moment că Sandu este fiul natural al doctorului și că autorul ar încerca o paralelă morală între mama aparent-virtuoasă și Dina, dansatoarea decăzută. În felul acesta ar fi fost motivat și conflictul dintre doctor și Sandu, pentru evitarea incestului.

O altă pistă duce spre probleme psihanalitice: terapia doctorului Vlad, aplicată Dinei (de-a nu trăi „porțiuni de viață”, ci de-a se realiza integral, fie 'n bine, fie 'n rău); aluziile la efectul de însănătoșire al actului de curaj, l'berator, al infirmului contra doctorului Vlad (v. „Fapta” de Lucian Blaga); în sfârșit mărturisirile reciproce ale lui Sandi și Dina, cu care se termină piesa.

Ni se pare că autorul a încărcat prea mult drama. Este defectul debutanților, fie în materie de erudiție, fie în creații originale. Adevărat, viața este complexă, planurile ei sunt multiple, cu întretăieri, surprize, ruperi de echilibru și întâlniri armonioase, dar alta este și dialectica lor. Arta în genere — și poate arta dramatică în măsură și mai mare — cere pe lângă transpueră spirituală și-o harnică muncă de epurație, atunci mai ales când ea nu clădește pe *realități*, ci combină fantome străvezii, provenite din lectura unor ideologii și doctrine contemporane, chiar și teoretic destul de discutabile.

P. DRĂGHICI

Nicolae Mărgineanu: Psihologia persoanei

Studiul persoanei a constituit obiectul de preocupare nu numai al oamenilor de știință, ci mai ales al artiștilor, creatorilor, filosofilor. În plasmuirile lor, aceștia au căutat să prindă manifestările atât de multiple ale persoanei, să prezinte caractere, să motiveze acțiuni, să sondeze adâncurile eului. Determinarea persoanei s'a făcut pe acest teren pe bază de intuiție și observație, fără urmărirea unui scop științific. Au fost prezentate o mulțime de persoane reale sau imaginate, pescuite din mediul cotidian sau produse ale combinațiilor fanteziei. Unele dintre acestea au anticipat cercetarea științifică. Literatura și-a dat concursul ei, transmitând științei un ogor fertil pe care ea a lucrat demult. Dacă n'am amintit decât romanele lui Dostoevski și ar fi suficient pentru a ilustra contribuția literaturii. Căci arta prin subtilitatea ei, pătrunde acolo unde știința ajunge adeseori mai târziu, din cauza instrumentelor complicate cu

care trebuie să pornească totdeauna la drum. Nuanțele le sesizează de altfel mai repede artistul.

Cartea d-lui Nicolae Mărgineanu, intitulată *Psihologia Persoanei*, tocmai din acest motiv prezintă un interes viu, nu numai pentru oamenii de știință, ci și pentru artiști. Ceva mai mult: ea prezintă interes pentru fiecare dintre noi, căci toți suntem „persoane” și toți ne reflectăm în această ogină, apărând așa cum suntem în realitate și nu cum ne-ar plăcea să fim. Lucrarea este o uriașă sinteză despre persoana umană, cu tot răul și binele ce-l cuprinde această noțiune. Subiectul este tratat cu deosebită competență de omul de știință; dar acest om de știință nu este străin de artă. Foarte de aceea, cu tot spiritul științific din lucrare, s'ar putea spune că ea este o lucrare de artă. Adevărul este că în orizontul ei larg, care îmbrățișează ambele perspective, poate privi și psihologul și artistul. Astfel Psi-

hologia Persoanei este cât se poate de utilă pentru acesta din urmă, deoarece lucrează și el cu material reductibil la persoană, iar cunoașterea persoanei îi este necesară. Se va răspunde poate: acolo unde pătrunde cunoașterea științifică, arta nu are ce căuta. Nu este tocmai adevărat. Sunt mulți artiști care au creat opere nemuritoare datorită unei intuiții geniale; sunt și mai mulți însă aceia care din lipsă de cunoaștere și-au compromis opera. E bine deci ca înainte de a-și deschide aripile pentru zbor, artiștii să scruteze mai întâi terenul.

Sunt numeroase teoriile în jurul problemei persoanei. Filosofia, arta, știința, psihologia și sociologia și-au spus de mult cuvântul în această privință. D-l Nicolae Mărgineanu ne înfățișează toate aceste teorii înainte de a lua poziție. Care este punctul d-sale de vedere? S'ar putea răspunde: unitate în multiplicitate. Persoana nu este un produs singular al factorilor biologici, psihologici sau sociali, ci al tuturor acestora. Unilateralitatea acestor științe revendică fiecare pentru sine persoana, nesocotind faptul că realitatea este complexă și că explicația trebuie căutată tocmai în această complexitate. Monopolul pus de singuratecele discipline cade, având în vedere că chiar ceea ce se petrece în interiorul persoanei prezintă o diversitate care vizează mai multe științe. Motivația biologică nu corespunde totdeauna manifestărilor ulterioare, care își pot avea o altă origine. De sigur, Freud, pentru a da un sistem unitar, ar dori ca trebuințele libidinale să constituie baza oricărui comportament, precedând acele de orice natură, care ar apărea ca o sublimare a formelor inferioare biologice. Omul nu este numai *libido* ci și conștiință superioară. Tendințele mari ale spiritului nu pot avea rădăcini în trebuințele primare organice. Este unilaterală interpretarea biologică, dar nu mai puțin unilaterală e și cea sociologică, care privește totul în funcție de fenomen social. Mai există un soi de influențe, care sunt de natură pur psihologică. Fiecare din aceste influențe contribuie mai mult sau mai puțin la determinarea persoanei, fiind când una, când alta pe primul plan. Persoana este deci un rezultat ce ia consistență proprie în urma motorului pus în funcțiune de factorii amintiți.

Persoana poate avea diferite aspecte: social, diferențial, evolutiv, abisal etc. Felul cum tratează autorul aceste laturi ale persoanei denotă o cunoaștere adâncă a problemelor și o mănuire perfectă a materialului.

Pentru noi oamenii așa ziși normali, atracția cea mare o constituie partea ce tratează psihologia anormală și patologică. O privire indiscretă aruncată în domeniul acesta turbure te îngrozește, dar te și fascinează, căci e interesant să vezi ce forme poate lua persoana căreia i se atribuie supraviețuire după moarte și care înainte de a lua calea nemuririi se descompletează, spulberându-ți toate iluziile.

Psihologia Persoanei este folositoare mai ales în orientarea profesională. Iată ce spune d-l Nicolae Mărgineanu: „Orientarea profesională este o operă demnă numai atunci când persoana candidatului este judecată în întregime, ca unitate în raport cu mediul din care face parte. Testele și fișele unilaterale aplicate fac ca lumea să-și piardă încrederea nu numai în ele, ci chiar în studiul psihologiei”.

Pentru pregătirea tinerii generații este nevoie deci de aprofundare serioasă, de o muncă continuă și conștientă, având privirea mereu îndreptată spre realizările mai nouă în psihologie. Persoana trebuie luată ca unitate. Fiecare individ luat în parte, după ce l-ai trecut prin aparatul complexitate a măsurătoareii și a testelor, trebuie judecat și în ansamblul său. Pedagogia, care are marea sarcină de a făuri oameni și caractere, va trebui să-și schimbe metoda, acordând mai multă atenție psihologiei persoanei.

Apariția lucrării de vaste proporții științifice a d-lui Nicolae Mărgineanu constituie un eveniment cultural important. Înălțuirea strânsă a problemelor tratate, pregnanța formulelor, atitudinea personală a autorului care prezintă originalitate și bun simț, spiritul sintetic ce străbate opera, care posedă un amplu suflu de viață, respirând prin toți porii investigației științifice, fac ca această lucrare să fie unanim apreciată. Ea a fost așteptată demult, nu numai de specialiști, ci și de profani. Căci fiecare este dator să-și cunoască individualitatea și acest lucru nu-l poate face numai prin introspecțiune, ci bazat pe o cunoaștere reală.

Stilul lucrării este subtil și viguros, de o concizie și claritate cu care rar ne întâlnim în literatura filosofică. O îmbrăcăminte mulată pe talia unui subiect destul de greu pentru a-l prezenta sub o formă atât de atractivă. La aceasta contribuie de sigur și înfățișarea externă, lucrarea fiind tipărită în condiții elegante, cuprinzând aproape 600 pagini pe hârtie velină. Ea se oferă deci și sub acest aspect grafic publicului

IONEL NEAMTU

Onisifor Ghibu: Prolegomena la o educație românească¹⁾

Despre ultima lucrare a d-lui prof. univ. O. Ghibu nu s'a scris până acum nici bine, nici rău. E dureros a constata acest lucru despre o carte a cărei miez constituie crezul și rostul vieții acestui dascăl, care a avut și are tot Ardealul în inima sa, iar datele privind dezvoltarea spirituală a provinciei le are în degetul cel mic. Recunoaștem prin aceasta că d-l O. G. a avut un rol preponderent în viața culturală a Transilvaniei, chiar și atunci când indeplina funcțiunii, prin circumstanță, confesionale. Căci, să fim sinceri, din dragoste pentru adevăr, era singurul om, pe acele vremi, ostentând zi și noapte, uneori și în chestiuni care nu intrau în țărul preocupărilor sale, pentru biserică și școala neamului. Și-a iubit prea mult năzuințele ca să nu lupte pentru ele. Așa l-au găsit zorile României Mari, la

implinirea căreia a contribuit atât de mult. Cu ce a contribuit? De când? În ce împrejurări? La ce rezultate a ajuns? Iată întrebări ale căror răspunsuri se găsesc în „Prolegomena la o educație românească”.

Dar să nu fim înțeleși greșit. S'ar părea că e vorba de o cercetare retrospectivă. Nu. Cartea aceasta, sau mai bine spus mănușchiul de idei cuprinse în ea, are numai rădăcinile în anii premergători *unirii*; corpul lor se dezvoltă ulterior evenimentului istoric. După ce ai citit-o, vezi cum se desprinde personalitatea autorului, bine conturată, din conglomeratul de fapte și idei nu departe de fondul genetic al concepțiilor sale, de care toți și perfect diferențiat. Dânsul niciodată n'a căutat să fie ceea ce se cheamă un „pedagog”, ci un *educator*, un educator al timpului românesc.

¹⁾ Editura Cultura Românească, București, 1941.

Că a putut să fie, o știm. Dacă a fost sau nu, asta va aprecia-o cititorul Nouă ni se pare că elanul și intelectualitatea d-lui O. G. au fost depășite de alți cărturari gălăgioși „produși” ai *miticismului* românesc (Vă rog să dați importanță acestui termen). Titularul catedrei de Pedagogie dela Universitatea din Cluj, dintr'o modestie exagerată, n'a purces decât foarte târziu la acțiuni și întreprinderi — cum au făcut alții — pe care, în bună parte, numai titlul le-a justificat. Însă, nu e mai puțin adevărat că într'o țară a tuturor libertăților, avea și d-sa libertatea de a da ceva mare. Căci, anii ne sunt martori, din inteligența și vioiciunea sufletului său, literatura a reținut prea puțin, până la prezenta lucrare. Atâția găngavi și semidocti dela catedrele de pedagogie din țară, care au vorbit și au scris în acest sens, încă nu ne-au dat o *pedagogie românească* serioasă, completă, măcar în forma de repertoriu bibliografic. Dar nu este rostul nostru, aici, a indica ce s'ar fi putut și încă se poate lucra cu mult folos pe tărâmul pedagogiei naționale. Ni-e teamă de un lucru: să nu vină vr'un strein să ne-o scrie pedagogia românească, așa cum s'a întâmplat în alte domenii ale culturii...

Pedagogia pentru care militează d-l O. G., e într'adevăr românească, *simțită*, fără alambicări științifice: o ureche aplecată spre respirația neamului pentru a-i cunoaște rănilile și durerile; o apropiere de nație, de duhul morților, de visul lor fără aripi și de strigătul țarinei strămoșești.

E adevărat că d-sa e îndrumătorul „Institutului de pedagogie și educația națiunii”, o instituție de dată recentă, a cărei utilitate de mult se simțea și astăzi rostul ei, coroborat cu străduințele și a celorlalte de pe lângă Universitatea clujană, e extrem de important.

Din ea se precizează, spre amurgul activității dascălești a d-lui O. G., că d-sa, prin tot ce a intenționat și a realizat într'un sfert și mai bine de veac, se integrează în șirul marilor dascăli ardeleni obârșit în luminatul apostol dela Avrîg.

Că n'a scris o pedagogie generală sau alta de acest fel, cărți care „sunt de cele mai multeori roadele unor abstracțiuni și influențe streine și nu ale unor experiențe și trăiri proprii în cadrul nostru etnic, al istoriei noastre, al destinului nostru”, bine a făcut. S'a convins orice dascăl că o pedagogie cu „metode și curente noi” — așa cum a fost a noastră până acum — e mai mult decât inutilă: e primejdioasă. A creat atâtea confuzii în programele analitice, mai ales ale școlii primare. Un învățământ steril, dibuitor, iată rezultatul. Asemenea „ produse”, neplăcând dela noi, dela felul nostru de a fi și trăi sufletește și material, ignorând nevoile noastre concrete și idealurile noastre specifice, au putut, ba au și contribuit la o deformare a sufletului românesc. Din aceste motive, pe deplin întemeiate, d-l O. G. și-a impus o rezervă față de orice pedagogie cu preocupări de peste hotare, combătându-le, uneori, pentru puțina utilitate a lor.

În spațiul trândav de viață românească din ultimii 22 de ani, articolele d-lui O. G. apărute în presa românească din Ardeal și Basarabia, constituiau tot atâtea avertismente date celor sus puși. Cine era să-l asculte? Toți eram grăbiți, superficiali, haotici. Rezultatul, se vede acum. Podmolul Țării la răsărit, în mâini streine, leagănul Neamului — Ardelul și Bucovina — răpîl, iar fantomele voevozilor și a marilor Căpitani ctitori de țară, privind cu dispreț asupra noastră...

Cartea ce o prezentăm, după spusa autorului, „e o spovedanie”. După noi, e un inventar, un memorial, dacă vreți, în care sunt notate toate bătăliile la care a luat parte un ostaș viteaz; paginile unui combataut al gândului matur, chibzuit, clar, consecvent și elevat:

„Pedagogia pe care o înfățișează, fragmentar, volumul prezent, este o idee și o acțiune trăită cu o intensitate maximă, din fragedele mele tinerețe și până astăzi în plină bărbăție, — ideea care pleacă dela o mare realitate și tunde necontenit spre o culme înaltă. Marea realitate este sbuciumul vieții mele însăși, încadrat organic și determinat de însăși ființa neamului meu, iar culmea este misiunea pe care sunt incredințat că acesta o are în istorie” (Prefața). Problema educației la d-l G. pornește din convingerea că „existența individuală are sens și e posibilă numai în funcție de neamul al cărui fiu sunt și a cărui creștere și înălțare trebuie s'o servesc din toate puterile mele”. Spuse de altcineva, aceste cuvinte ar părea o simplă frază frumoasă. Însă, fiind vorba de d-l Ghibu, ea are un fond etic de temeinică veracitate, d-sa legitimând prin atitudine și conduită aceste sentimente.

Convinși că numai o scrișere a materialului cuprins în cele 900 pagini este posibilă, invităm pe cetitor a ne urma în trecerea grăbită prin sumedenia de capite și titluri, reținând doar pe cele mai importante. Menționăm că o bună parte din chestiunile debătute, care nu mai au priză cu actualitatea, le vom trece sub tăcere.

În capitolul: „*Puncte de plecare, cadre și perspective, culmi și abisuri*”, cuprinzând o serie de articole publicate în ziarul „Lupta” din Budapesta, pe vremea când d-l G era student (1907—1908), sunt probleme care, dureros pentru noi, au devenit de actualitate. Astfel e un subcapitol intitulat „O fatalitate istorică: Românii și Ungurii”. Parcă l-ar fi scris pe ranele proaspete ale țării. Vorbind despre ecoul pe care l-au avut în presa din străinătate răscoalele țărănești din V. Regat, miaciunilor enorme pe care le debitau aceste ziare — cele mai multe în solda Evreilor, Ungurilor și Sașilor — le răspunde prompt, încreștând un adevăr că despre soarta evreimei (din Moldova) su luat notă, dar „despre soarta și viața Românilor ardeleni nu ajunge în urechile Apusului aproape nimic (pg 43), fiindcă Apusul era astfel inclinat să vadă. În fața presiunilor și asupririlor tot mai mari, propune „O nouă adunare pe Câmpia Libertății”.

Un alt capitol, „*În împărăția pajurei cu două capete*”, e important prin originalitatea și varietatea ideilor cuprinse în el, valabile și astăzi pentru școala primară și secundară Țișând seama de timpul în care au apărut articolele despre învățământ, cartea și învățătorul în școala populară, e de admirat cu rajul cu care amenința fostul inspector al școlilor ortodoxe din Ardeal pe învățătorii prea zelosi față de mașterul Stat: „trădători sunt toți acei învățători care fac în limba streină mai mult decât îi silește legea, oricât de curate sentimente ar avea ei, căci astfel ei păgubesc sufletul național”. Din același capitol: „Limba maternă ca părgăhie a culturii naționale”, sau „Din peripețiile primului Anuar Pedagogic românesc” (scos de d-l Ghibu la 1913 și interzis de guvern a fi editat pe mai departe), reamintesc câteva lupte în care a bravat curajul și pregătirea autorului în beneficiul graiului și neamului românesc.

„*În așteptarea isbăvirii*” (1915—1916). Prin acest capitol intrăm în domenii mai vaste pe care autorul, refugiat fiind în București, are libertatea de a le debata. De aci înainte abordează probleme care privesc pe toți Românii: Neces-

tatea înființării unui institut *privatoare* (?) la Români din afară de Regat". „Ce trebuie să fie Muzeul Pedagogic al României", „O bibliografie a literaturii didactice românești" și „Necesitatea studierii evoluției poeziei didactice".

Capitolul III: „*Resurectio*" — „Învierea Românismlului dela Bug și până la Tisa (1917—1918). Aici credem că e cazul să deschidem o mică paranteză. Dacă Basarabia prin „Statul Tării" a proclamat alipirea la Patria Mamă", apoi lucrurile, evenimentele care au precedat această hotărâre, n'au fost așa de plăcute ca să entuziasmeze pe un strein al provinciei. Câte adunări, câte articole de gazetă și manifeste bilingue n'au trebuit răspândite prin casele și satele contaminate — prin Evrei — de virusul comunist! Iată-l pe dascălul Ghibu dela Sibiu, la Chișinău, Soroca, Orhei, Bălți, organizând, prin vederea învățătorilor naționaliști, adunări la care tot el lua cuvântul, convingând poporul pentru unire.

Primele cursuri pentru învățători — singurii colaboratori sinceri — tot dânsul le organizează, ajutat de alți dascăli, ardeleni pribegi sau proaspăt veniți din fundurile Siberiei sau Caucazului.)

Cu capitolul IV — „*Durăm o țară nouă*" (1 Dec 1918) — ne apropiem de timpurile noastre. Însărcinat de către Consiliul Dirigent — Resortul instrucțiunii și cultelor — cu funcțiunea de Secretar general, spre a organiza învățământul primar și secundar în Ardeal, îl vedem alergând, consultându-se fie cu învățătorimea, fie cu alți dascăli vrednici din vechea țară (Ion Paul), numai pentru o cât mai bună așezare și orânduire a primei instituții naționale de bază: Școala. În ordinea importanței lor, reținem din acest capitol: „Relațiile culturale româno-italiene. — „Conversații cu B. Croce". — „O pagină din istoria învățământului nostru". — „Cuvinte către tineretul intelectual basarabean". — „Două porunci ale vremii: naționalizarea orașelor și ridicarea satelor". — „Influențe italiene asupra pedagogiei românești". — „Măsuri în vederea unei bune îndrumări a lit. didactice".

Cap. V: *Alma Mater* — Universitatea Daciei Superioare, organizarea și naționalizarea ei. Universitatea Daciei Superioare și Pedagogia românească", lecție inaugurală la catedra de Pedagogie — pătrunsă de un cald patriotism și intuiție socială: „Noi suntem gloriosul invalid întors biruirilor de pe cele mai înfricoșate câmpuri de bătaie, dar cu forțele slăbite și având nevoie nu numai de o relaxare radicală, ci de o adevărată a doua renaștere, spre a fi ceea ce trebuie să fie" (pag. 547). Enunță o *pedagogie națională proprie*. Se ridică împotriva unei pedagogii streine, care „nu ne-a fost nici pe departe de un folos atât de mare pe cât se crede" (pg. 551). Părerea d-lui O. G. poate fi discutată. Sunt atâtea lucruri și date în cultura noastră care ar putea-o infirma. În același articol (aproape toate capitolele cuprind articole publicate în diferite ziare și reviste), face un aspru, dar obiectiv, rechizitor culturii și civilizației maghiare. Întâlnim apoi, anunțată, o luminoasă cale, pe care d-l O. G. n'a prea bătătorit-o în cei 22 de ani la catedra d-sale: „pedagogia românească va căuta izvorul inspirațiilor sale, pe cât numai se poate de mult, în comoara de idei și de simțiri a țărănimii" (pg. 571).

Capitolul VI și poate cel mai frumos din cartea d-lui O. G. e dedicat câtorva „*Luceferi ce strălucesc pe firmamentul neamului*": Gh. Lazăr, Damaschin Bojincă, Const.

) Despre rolul pe care l-a avut d-l O. G. în organizarea primei vieți românești în părțile răsăritene ale pământului românesc, mai pe larg a se vedea cartea: „Dela Basarabia Rușească la Basarabia Românească".

Diaconovici-Loga, eppul Dionisie Romano, Regina Elisabeta, Al. Roman, Ion M. Moldovan, Virgil Onițiu, Petre Pipoș, Gavril Trifu, Aurel Vlaicu, Gh. Coșbuc (amintiri despre el), Dr. Vasile Lucaciu, Vasile Stroescu, Gh. Dima, Ion Paul, eppul Roman Ciorogariu, Vasile Săcără și Teodosie Mălai, ultimii doi, învățători vrednici din provincia de peste Prut.

Cap. VII, intitulat: „*Câmpuri de luptă, de glorie și înfrângeri*", cuprinde popasuri în diferite orașe ardeleni și bănățene, din prilejul cărora împărtășește impresii nu lipsite de interes, conținând date prețioase în legătură cu trecutul istoric și cultural al orașului sau regiunii respective.

Cap. VIII: „*Infiltrațiuni streine în corpul nostru național: minoritățile etnice*". Raportul dintre Statul român și minorități — Politica școlară față de acestea etc. Nu mai numărăm alte titluri și subtitluri. E un capitol pe care citindu-l, te întrebi: indulgența e o calitate la un popor? Evenimentele din toamnă ar trebui să ne facă sau o nație beteagă, sau una agresiv-revanșardă. Capitolul se citește cu pumnii strănși...

Cap. IX: „*Spre desăvârșirea unității spirituale a poporului și a Statului român și spre integrarea lor în latinitate și în creștinismul universal*", deși foarte interesant dintr'un anumit punct de vedere (religios), nu vom stărui asupra lui. Să ajungem din nou la unitatea teritorială, pe urmă va fi binevenită, din nou pusă, problema unirii celor două biserici românești.

După ce am trecut prin fața cititorului ce am crezut demn de relevat din „*Prolegomena*" și ne-am trudit a prezenta, ideologic, firul conducător în jurul căruia se plasează tot materialul cărții d-lui O. G., am putea, într'o sieteză îngustă, să precizăm naționalismul conceptual al autorului, așa cum se desprinde din paginile acestei lucrări: curat, robust, nu totdeauna egal susținut. Atitudinea în problema evreiască: a evitat să se pronunțe până acum.

„*Prolegomena*" e un preambul la o vieată de Stat *pur românească*, pe care, în actualele condițiuni psihologice, nu o credem posibilă.

Cartea e scrisă într'un stil ușor, ales, de alură gazetară.

Și acum, câteva obiecțiuni: suntem ardeleni și nu ne plac tămiările; cu atât mai mult a ne lăuda cu strădania noastră. N'am înțeles ce caută — reproduse — o serie de scrisori și păreri, despre d-sa, ale unor învățători din jurul revistei „*Vremea Nouă*" fie că-i cheamă Mihalache, Toni, Iacobescu etc. La fel, în ce privește legăturile d-lui O. G. cu G. Tolan și alți bucovineni care se întreceau în a-l lăuda pe d-sa. Nu știm de ce ține d-l Ghibu să cunoaștem ecourile în presa de peste munți despre eforturile d-sale, nu tot atât de rodnice pe cât au fost de mari. E bine să restituim adevărului atributele...

Cartea fiind o culegere de articole — cea mai mare parte — apărute în reviste și ziare (1907—1940 '1) se cerea o mai severă selecționare a materialului și o mai scrupuloasă observare a limbii spre a nu mai figura termeni ca aceștia: crudelitate, rami etc. sau dese coincidențe cacofonice: „ca consilier" (164), „ca colaborator" (166). O informație inexactă: „Căci, cum spunea odinioară *cronicarul*: „mult este a fi Român" (pg. 450). Vorbele citate sună cam așa: „Mult iaste a fi Român" și se găsec în prefața la „*Elementa linguae*" a lui Samuil Clain, care nu știm de când figurează între *cronicari*...

Expoziția pictorului N. Brana

Frământatele vremuri de astăzi — când pe primul plan al preocupărilor stă pâinea, iar necesitățile sufletești se reduc la emoțiile produse de marile matchuri jucate pe largă arenă a continentelor și oceanelor — nu prea sunt de așa natură încât să încurajeze manifestările artistice.

Ca'n sbuciumata epocă a Renașterii, — când artiști ca Cellini, între două bătălii sau două dueluri găseau timp pentru a dăruii omenirii capodopere mărețe — tot astfel pictorul Brana, între două concentrări, deschide cea mai bună expoziție a sa și poate cea mai bogată de până acum.

L-am cunoscut pe Brana la Cluj prin 1929, în ajunul plecării lui la Paris; imprumuta dela un prieten un mic dicționar român-francez, din care cu greu reușia să pronunțe cuvintele.

Acum, după ce înțeleg că tot bagajul său spiritual de atunci, pentru viața nouă ce începea la Paris, era acel dicționar, că nimic comun nu exista între rafinamentul și civilizația Parisului și între primitivismul acestui fecior al Ardealului, lăptul acesta îmi amintește călătoria lui Horia la Viena și mă face să-i dau dreptate d-lui V. Beneș care, într'un prea frumos și avântat articol din Chemarea Vremii, găsește o „desăvârșită comunitate între stilul lui Horia și stilul lui Brana”.

Plecuse și Horia la Viena cu singurul bagaj: credința în dreptate; s'a ales doar cu puțința ca, întors acasă, să spună iobagilor „am fost și la Impăratul”.

Brana, chiar cu acel drum la Paris, rămâne același autentic ardelean dela țară, harnic și dărz, lipsit de orice subtilitate morbidă, iar pictura lui neinfluențată de nimeni, isbucnică proaspăt din străfundurile primitivismului său nealterat.

Predomină în expoziție peisajul. Munți posomorâți cu ceruri inourate dar cu păduri de un verde sănătos, brutal de sănătos, văile cu ape intunecate și neliniștitoare, căsuțe tupilate prin grădini, căutând parcă protecție contra furtunei ce se presimte. Pensula lui așterne pe pânză însăși viața sa, viața care nu mai vrea să știe de Parisul cu catedrale mărețe, cu palatele pline de comorile civilizației. Intră numai în căsuțele dragi lui și ne face să simțim — în acele foarte reușite interioare țărănești — toată căldura căminului, toate fibrele nevăzute ce leagă pe părinți, pe copii, pe bunici.

Munți, văi, căsuțe, toate așteaptă furtuna ce se simte în aer, dar stau neclintite, cu credința tare în veșnicia duratei lor.

În compoziții, atât în pictură cât și în gravură, preocuparea permanentă este pornită din ființa lui de român și creștin, în care s'a altoit recenta mare durere a Ardealului: Este credința care mână pe om, în clipele tragice ale existenței, în jurul troițelor și crucilor de morminte — simboluri ale suferinței izbăvitoare — cum și credința în eroismul tradițional, rămas moștenire dela marile figuri revoluționare, între care domină cel mai autentic țaran ardelean: Horia.

Scenele eroice, cu măiestrie compuse, în culori calde, gesturi cam patetice, sunt lipsite de sobrietatea cu care ne-a obișnuit în peisajii. Realizează însă o măreț și echilibrată compoziție în tabloul intitulat „Ardealul sub ocupație”, în care doar dramatismul scenei nu mi se pare îndejuns susținut de culoare.

Ca pure mărturii ale paletei sale de colorist și ale științei de pictor, găsim în expoziție multe flori și naturi moarte.

Între ele remarcabila lucrare: „natura moartă din fe-reastră” ne arată felul ingenios în care Brana știe să transforme o problemă plastică mai mult de lumină și umbră, într'una numai de culoare și marea sa calitate ca, printr'un ansamblu de culori reci, să ne dea totuși calde vibrații venite de dincolo de pânză, de dincolo de mijloacele lui de exprimare, isbucnite, ca un isvor cald, fără nicio logică, din miraculoasa lui putere de inspirat.

Un perete întreg al expoziției este acoperit de gravuri în lemn și pe sticlă. Activitatea lui Brana nu s'a mărginit la pictură, el se simte foarte bine și în lumea contrastelor de alb și negru care-i permite să pășească pe drumul începuturilor, pornit în vechi chilii de mănăstiri, de către modeștii călugări gravori, i'ustratori ai Psaltirilor și Evangheliilor noastre, în care fiecare inițială, fiecare gravură a fost precedată de post, de rugăciune și de umile mătănii. Cu aceeași cucernicie, Brana reușește să ne evoace, în gravurile lui, lăcașuri de rugăciune rămase „dincolo”, figuri eroice sau compoziții ce ne adăncesc mai mult durerile ce le purtăm cu toții în suflet ..

Plecând din expoziție avem sentimentul clar că pictorul Brana este un talentat și vrednic interpret al sufletului românesc și în special al celui de dincoace de Carpați.

Dacă într'o expoziție atât de reușită vedem așa puține lucrări reținute, o parte din vină o poartă timpurile de azi, iar cea mai mare parte, majoritatea intelectualilor noștri care n'au ajuns încă să-și formeze o veritabilă cultură sufletească. Majoritatea clasei intelectualilor, fiind de origină recentă, abia a reușit să-și creeze cariera de intelectual, n'a avut încă timp și pentru câștigarea atributelor necesare intelectualului.

Să sperăm însă că vom ajunge vremea când acești proaspeți intelectuali își vor curăți pereții de toate zarzaturile și peltelele achiziționate dela diletanții voiajori, cari li le-au servit acasă cu prețuri de multe ori egale cu ale lucrărilor bune. Vor mătura din case „tablourile în ulei” cumpărate dela expozițiile diletanților lipsiți de cele mai elementare noțiuni de pictură, cu simțul de culoare inexistent, care își pun firma de „artist” și plătesc onorarii pentru umflatele reclame din micile ziare de suburbii. Atunci va fi loc pe pereți și pentru lucrări bune care nu vor face rușine interioarelor cu covoare de preț, cu mobile luxoase și aranjate, adeseori, cu mult gust.

CORIOAN MUNTEANU

INSEMNAȚI ȘI RECENZII

Pe drumul desrobirii

Profesorul Manoil Haivas ne-a pus la dispoziție o serie de articole asupra pământului românesc al Bucovinei căzute în robie în vara anului trecut. Tipărirea lor începe în numărul de față al revistei.

D-l M. Haivas este bucovinean. Lucru' acesta se simte din scrisul d-sale, care totuși este pus la adăpostul unei documentări științifice, d-sa năzuind să convingă prin puterea argumentelor obiective, istorice și etnografice. Cum aceste dovezi sunt în favorul nostru, este firesc să recurgem la ele cu toată seninătatea.

Dar d-l Haivas știe tot atât de bine că argumentele teoretice nu ajung pentru valorificarea deplină a drepturilor etnice și istorice asupra unui teritoriu. Ne-o dovedește precis când afirmă că „chestiunea se poate rezolva numai pe altă cale”, ceea ce înseamnă calea armelor.

În momentul în care scriem, armata noastră a pornit să împlinescă această sentință, în care credem cu toții. Armata română a purces la desrobirea pământului strămoșesc al Basarabiei și Bucovinei, la desrobirea fraților de pe acest pământ udat cu sângele strămoșilor veacuri de-a rândul. Este un început de împlinire a dreptății, a dreptății depline care trebuie să vină și pentru neamul românesc! L.

Concertul societății „Gh. Dima”

Sâmbătă în 7 lunie a avut loc la Teatrul Municipal noul concert al societății corale Gh. Dima, sub conducerea d-lui prof. P. Gherman, dela Academia Teologică.

Concertul a fost o ocazie de entuziasm și selectă manifestare românească. Sala teatrului însăși devenise mai amplă, ca o incintă în care toți aleargă spre a se împărtași din suflul înălțător al artei. Valoarea deosebită a compozițiilor noastre naționale, frumusețea și structura latină ce respiră din poezia lor, au putut fi încă odată apreciate de o asistență din care au făcut parte cele mai distinse personalități ale acestui oraș. Am remarcat și un grup de ofițeri ai armatei germane.

Programul a fost alcătuit, ca de obicei, de-o parte din cântece religioase, de alta din cântece naționale corale și pentru ansamblu de cor, orchestră și soliști. Punctul întâi a fost „Hristos a înviat” de P. Gherman, o piesă de bun efect într-o catedrală, prin fermitatea ei armonică. Au urmat „Fericiți sunt cei gonțiți pentru dreptate” de Gh. Dima și „Cântec de leagăn” de I. D. Chirescu. Asemănătoare ca tempo, diferite ca conținut, cele două cântări au răsunat ca în continuare. Am putut constata încă odată că corul „Gh. Dima” este o formație aproape perfectă și din punct de vedere muzical; ceea ce ni s'a părut susceptibil de perfecționare este cântul, debitarea vocală cultivată și dicțiunea perfectă, care să nu influențeze partea muzicală. O cât mai frecventă manifestare în sala de concert nu ar putea decât să promoveze această perfecționare, care reclamă un cadru mai vast decât cel al catedralei. Nu vrem să scădem cu nimic meritul, spunând că debitul corului ni s'a părut puțin deficient în primele bucăți, ținând seamă de numărul mare al membrilor (183).

Cântecul următor, „Cătălina” de N. Oancea, este o subtilă compoziție, un cântec de dor și de veselie. Partea de solo-sopran (Cătălina, mireasa) a fost frumos redată de d-na Lucia Cosma, cu glasul d-sale timbrat liric și foarte

muzical. Ceea ce nu s'a putut câștiga până în prezent este — în general — o rutină solistică, care să permită o căutare mai „în forte”, suficient de reliefată în mijlocul unui ansamblu vast. Mișcarea de horă care încheie „Cătălina” este de bun gust. A urmat o „Hațegană” plină de avânt și ritm, una din acele piese care rămân întotdeauna de efect într'un program de cor. Cântece de leagăn — numirea aceasta ne-a scăpat, fără să fie nepotrivită; textul sună: dormi ușor — adică „Serenadă” de C. Porumbescu, este o bucată plină de leagănare, ca o barcarolă, pătrunsă de cea mai autentică poezie națională. Ne-a amintit de poezia lui Eminescu: „Mai am un singur dor”, cu care are o identitate de notă.

Partea întâi a concertului a fost încheiată cu „Ardealul” de P. Gherman, pe versuri de Mircea D. Rădulescu. „Pământ din vechiu pământ și sânge din latinul nostru sânge”... Muzica, un „cantus firmus” bisericesc, întrecește potrivit un imn de afirmare în care conținutul culminează cu strigătul: *Al nostru e de veci!* Asistența a aplaudat viu acest imn, care a mișcat profund cu sensul lui unanim simțit. Cântarea a fost bisată.

Partea a doua a concertului, compusă din piese cu acompaniament de orchestră, a debutat cu un „Imn religios” de A. Castaldi, pe versuri de V. Alexandri. Ampla orchestră simfonică, alcătuită din civili și militari, a fost ca o încercare pentru corul societății și pentru soliști. „Imnul” de Castaldi este o compoziție melodică reușită, care imbină corul cu factura instrumentală. Mai vast și de caracter apusean, apropiat de oratoriu și de operă ca orchestrația și plan, a fost poemul dramatic-muzical „Mama lui Ștefan cel Mare” de Gh. Dima, după poema lui V. Bolintineanu. Simțul aritmetic al construcției, folosirea orchestrei în sens dramatic, toată solida cultură apuseană a lui Gh. Dima, se regăsesc și în această piesă de proporții mai mici decât celebra „Cântată”. Povestirea este cântată de cor până la întoarcerea lui Ștefan. Urmează solo de bariton (cererea de a se deschide porțile) și răspunsul sopranei (Mama lui Ștefan), care refuză intrarea fără glorie a fiului. Părțile de solo sunt încadrate de orchestră și se evidențiază dramatic la sfârșit, efectul este augmenat de „fermata”, care prin extinderea ei marchează tot dramatismul poemei. Bucățile acestea sunt de un caracter ferm — vorbim de compozițiile lui Dima — și reclamă un aparat muzical amplu și perfect. De aceea vocea de soprană a d-nei Dr. Vilt a fost o plăcută surpriză, prin volumul cu care a reușit să se facă auzită și prin timbrul său liric-dramatic. Marcant a fost și d-l N. Constantin, cu o voce melodic-fermă.

Ultima piesă executată a fost „Închinare M. S. Regelui Mihai” de A. Stoia. Este vorba de o reușită pre-lucrare contrapunctică a melodiei *Imnului Regelui*, fapt care a făcut să fie ascultată în picioare de întreaga sală.

Cadrul festiv deosebit al acestui concert precum și perfectă ținută muzicală a dirijorului, d-l prof. P. Gherman, au fost apreciate așa cum se cuvenea de o asistență nu numai selectă, dar unită într'un adevărat praznic spiritual.

G. Nadir

Biograful lui Ilarie Chendi

Fragmentele biografice asupra lui Ilarie Chendi, publicate în primul și în prezentul număr al revistei noastre, fac parte dintr'o vastă monografie pe care d-l Vasile Netea

o are terminată, așteptând numai ocazia pentru a o putea tipări. Este aproape de neînțeles cum această figură vioaie a istoriei noastre literare, care s'a cheltuit în întinse activități publicistice, iar în calitate de critic a avut un rol atât de important în mișcarea literară dela începutul veacului, nu a ispitit mai de mult pe cercetători, de nu cumva tocmai această simpatică vioiciune — semn de inteligență și de curaj — a constituit principalul obstacol pentru un biograf virtual. Căci personalitatea lui Ilarie Chendi cu greu poate fi redusă la o singură formulă teoretică, din care componente psihologice să poată fi desprinse cu suficiență comoditate, printr'un fel de proces logic și „firesc”. Ne aflăm mai de grabă în fața unei structuri complexe, cu reacțiuni pe cât de violente tot pe atâta și de puțin conformiste, al căror resort principal a fost, precum s'a spus cu drept cuvânt, un „gust” înăscut și un spirit critic ciastit și cultivat, pururea treaz.

De această figură d-l Vasile Netea s'a apropiat cu tot curajul, am putea spune cu pasiune, și dacă este să judecăm după fragmentele tipărite până acum, aici sau în alte publicații periodice, d-se se pare că a reușit să descifreze toate tainele personalității lui Ilarie Chendi, punând în lumină activitatea lui variată de scriitor și întreagă semnificația acestei activități. La acest rezultat a putut ajunge, de sigur, numai în urma unor îndelungate cercetări, care au răscolit deopotrivă și dovezile tipărite și pe cele păstrate în texte și acrisori manuscrise, după cea mai bună metodă de investigație în asemenea domenii. De aceea credem că este îndreptățită dorința noastră de a vedea cât mai curând tipărită în volum această lucrare necesară.

D. Vasile Netea nu este însă numai un om de bibliotecă și de arhive. O agerime spirituală și o putere de muncă ce iese din comun, îl determină să profeseze cu aceeași pasiune și publicistica. Numele d-sale se întâlnește adeseori în periodicele literare sau de altă natură, însoțind un scris totdeauna substanțial, totdeauna interesant. În accesași ordine de idei trebuie să fie amintite și Bronșurile de popularizare ce le publică în colecția de „Cunoștințe folositoare” editată de „Cartea Românească” din București, printre care predomină schițele bio-bibliografice asupra scriitorilor ardeleni.

În răstimp de câteva luni a tipărit trei broșuri de natura aceasta. Întâia despre criticul și istoricul literar George Bogdan-Duică, a doua despre harnicul și talentatul învățător și scriitor Ion Pop-Reteganul; și alta despre delicatul poet Ștefan Octavian Iosif. Nici aici nu se mulțumește însă să fie informativ, utilizând numai cunoștințele stabilite și devenite bunuri comune, ci aduce contribuții biografice inedite sau chiar puncte de vedere noi. Iată, de exemplu, broșura despre Ion Pop-Reteganul, o figură pe care a îndrăgit-o mai demult și care de asemenea mai stă încă umbrată în analele istoriei literare.

Împreună cu alții, am semnalat și noi înainte cu câțiva ani¹⁾ nedreptatea ce i se face acestui scriitor reprezentativ pentru atmosfera culturală a Ardealului de odinioară, amintit numai întâmplător sau cu date absolut insuficiente. În broșura de care vorbim, d-l Vasile Netea, tot în urma cercetărilor făcute în colecția de manuscrise a Academiei Române și a unor informații culese din alte părți, reușește să ne dea o bio-bibliografie completă a lui Ion Pop-Reteganul, care ar putea fi socotită drept schiță a unei viitoare monografii.

Toate acestea credem că dovedesc în deajuns că istoria noastră literară de astăzi are în d l V. Netea pe unul dintre cei mai pricepuți și devotați slujitori ai ei.

Dăinuiri

A doua oară ne-a sosit la redacție revista *Indrumătorul Nostru*, cea mai tânără dintre publicațiile periodice dedicate literaturii și problemelor culturale, din cele cari apar în capitală. Și am întâlnit din nou scrisul cald al unor frați mutați de acolo din cel mai îndepărtat colț al Ardealului.

Înainte cu câțiva ani, ei au aprins în Sătmăr făclia unei reviste literare. În Sătmăr, care nu era numai punctul cel mai îndepărtat al Ardealului, ci în același timp cel mai expus, cel mai amenințat de valul instriăinării. Revistei i-au zis „Afirmarea”, pentru că acolo prima dată era aceea a afirmării spiritualității românești cu orice preț. Și acțiunea lor era un punct de plecare, un curajos și strălucit punct de plecare, care îndreptățește cele mai frumoase nădejdi.

Scriitorii grupați în jurul „Afirmării” și-au sporit cu timpul rânduile și au atras atenția asupra lor. Ei au organizat șezători literare, cu concursul tovarășilor de ideal din celelalte orașe ardeleni și spiritul românesc a triumfat între zidurile Sătmăruului, prin puterea cuvântului românesc.

A venit apoi vijelia din pragul toamnei trecute și a răvășit cuibul dela „Afirmarea”, cum a răvășit toate cuiburile similare din orașele Ardealului de Nord. Gând curat și trudă de două decenii spulberate de o pală de vânt venită parcă din împărăția necuratului Lovitura a avut un indoiț efect: căci ea a izbit deopotrivă în rosturile materiale ale oamenilor și în cetățile de ideal clădite de avântul sufletelor lor. Dar a urmat curând reculegerea, reculegerea dătătoare de noi nădejdi.

Rând pe rând, pe meleagurile refugiului, s'au aprins din nou făcliiile vechilor altare. Vijelia a răvășit cuiburile, dar cei ce le-au clădit n'au uitat meșteșugul și nici puterile nu le-au fost cu totul istovite. După amărăciunea de-o clipă, ei și-au înfrânt restriștea, au pus din nou mâna pe unele și au reluat munca. Vezuște țara de munca lor și începem să vedem cu toții în acest vuet preludiul unor fapte viitoare, cari vor schimba cursul istoriei. Scriitorii sunt înainte-mergătorii, cei ce vestesc plinirea vremurilor. După ei vor veni aceia cari prin jertfa supremă, de carne și de sânge, vor intruchipa noua înălțare a dreptății.

Rând pe rând, făcliiile vechilor altare ale spiritualității românești s'au aprins din nou, pe întinsul comprimat al țării de astăzi. Iată-i, în sfârșit, și pe Sătmăreni, căci pe ei îi simțim mai întâi în paginile revistei „Indrumătorul Nostru”. De-acum rânduile sunt încheiate.

Olimpiu Boitog

Mihail Șerban: Sanda

D-l Mihail Șerban, scriitor moldovean, aduce în scrisul său toate calitățile și defectele caracteristice scriitorului moldovean: lirismul care abundă în fiecare pagină, o limbă sobră, spontană, lipsa de atitudine socială a eroilor, inadaptabilitatea lor la mediu.

Dacă scrisul unui Agărbiceanu din Ardeal, L. Rebreanu ori Pavel Dan, — al cărui talent nu s'a putut realiza complet, fiind răpit de o moarte prematură — descinde din proza lui Ioan Slavici, având ceva comun în scrisul lor cu proza acestui mare scriitor, care aduce prima dată în literatură țărănul și satul ardelean; tot așa Mihail Șerban, și o mare cohortă de scriitori tineri moldoveni, au înrudi

1) v. *Periodice ardeleni în răstimp de o sută de ani*, Cluj, 1938.

in scrisul lor cu proza lui Mihail Sadoveanu și Cezar Petrescu.

Mihail Șerban este la al șaselea volum, și este unul dintre tinerii scriitori cari apără nuvela, într-o vreme când vitrina literară, editorul român, scot avalanșă de romane diluate. Este chiar unul dintre cei mai reprezentativi nuvelisti ai generației tinere.

Sanda este o carte a adolescenței, un jurnal de dragoste, un poem în proză.

Sanda Viforeanu, Fifi: două nume cari pentru Kiki, — adolescentul cărții d-lui M Șerban — sunt două arderi incandescente până 'o adâncurile întunecoase ale ființei sale. *Sanda* e pentru Kiki dragostea ideală, platonice, în care se refugiază ca într-o oază în nopțile de chin și insomnie; pe când *Fifi*, prietena din copilărie și vecina lui, e aceea care dă conturul carnal, concret, terestru al dragostei — biruind. La rândul ei, *Sanda* se căsătorește cu un bătrân avocat, deputatul Arcadie Ștefănescu, dar nu poate suporta această căsătorie, care e o afacere negustorească a familiei; și pleacă la țară și se sinucide.

D-l M Șerban atacă cu multă îndemănare problema dualismului în dragoste.

Sanda e un roman cu acțiune, intriga și caracterele neadâncite, necomplicate, neconturate: e mai mult o nuvelă lungă. Scrisă într-un stil vioiu, cu o limbă plastică, *Sanda* este totuși o carte a cărei lectură nu plictisește.

Mihail Spiridonici

Revista „Gândirea”

Scriu despre „Gândirea” fără un prilej anumit. Pentru a vorbi de lucrurile bune nu trebuie să aștepti ocazie. Cred că toată lumea e de acord.

Am avut și avem o mulțime de reviste. Personal, m'am bucurat de orice apariție nouă, chiar dacă viața revistei era dinainte condamnată. O experiență în plus nu strică. Am fost însă pentru controlul publicațiilor. Căci otrava se poate distila și servi în cele mai aromatice capsule. Precizez deci: control în ceea ce privește rădăcinile prin care presa, chiar cea literară, își hrănește lanurile. Să aibă, adică, aderențe cu Nația și solul său, cu trecutul și mormintele sale... Literatura unui popor e cu atât mai interesantă și mai valoroasă, cu cât e mai specifică. Valoare universală nu înseamnă internaționalizare și cosmopolitism, ci din contră specific încadrat în universal. Și literatura se încadrează în covorul de valori universale, tocmai cu specificul național, aducând tonul de culoare deosebită, necesară unei cât mai variate armonii... Închipuiți-vă că toate păsările ar cânta aceeași melodie. Ce valoare ar mai avea cântecul de priveghetare?

În țara noastră a fost o epocă în care se dorea să cântăm ca alții, nu ca noi înșine. Și am imitat Maimuțărean, crezând că devenim universal, și ne strămbam, nemai fiind nimic.

Între revistele românești, *Gândirea* este, fără îndoială, cea mai valoroasă, căci este cea mai românească.

Mai ales de când a intrat sub conducerea domnului Nichifor Crainic, al cărui nume, singur, este un program, revista *Gândirea* a devenit o adevărată podoabă. Cred că nu exagerez afirmând că nici între revistele literare streine, nu există vreuna care să o întrecă.

Unii au găsit că revista *Gândirea* are un program „arierat”. Menționez că revistele n'au program decât în articolul de fond al primului număr...

Alții au găsit, din contră, că paginile de înaltă gândire filosofică, sau de rafinată și subtilă poezie, scrise de Lucian Blaga, nu se încadrează în program, ci anulează ambițiile de autohtonism și naționalism, ale revistei. Fiindcă aceștia nu au înțeles în ce imensă măsură, atât filosofia, cât și poezia lui Lucian Blaga sunt, cu adevărat, ridicarea pe înălțimi universale a specificului național, plămădit în opere de mare artă.

Gruparea revistei *Gândirea* cuprinde pe cele mai reprezentative figuri ale literaturii române contemporane. Este un fel de Areopag în care cine nu e, dorește să ajungă.

A scrie la *Gândirea* a fost și viza tinerității mele. Și, de sigur, al oricărui scriitor tânăr... „Pe vremea mea” era însă cu mult mai greu decât azi, când paginile revistei stau deschise oricărui scriitor tânăr, cu talent. *Gândirea* are renumele acesta: consacră pe poeți. Cine a publicat în paginile ei, simte cum i se conturează blazonul artistic.

Dela hârtie până la poezie, revista *Gândirea* e distincție. Existența ei este o biruință și mândrie pur românească. Cine ne-ar cântări valorile culturale, ar verifica greutatea incomparabilă a *Gândirii* — intrată în al XX-lea an de apariție... și, s'ar putea zice, odată cu Nichifor Crainic, la Academia Română. *Gherghinescu Vania*

Alexandru Roșca: Copiii superior inzeștrați

Editura Institutului Psihologic al Universității din Cluj la Sibiu, 1941. Un volum de 205 pag.

Domnul Roșca pune în literatura românească o problemă relativ nouă: aceea a copiilor superior inzeștrați. Spre deosebire de copiii debili mentali, cari au preocupat pe educatori încă demult, atât din cauza dificultăților create de prezența lor în școală, cât și de fireasca grijă a părinților față de niște fapte dezarmate în lupta vieții, copiii superior inzeștrați, cu ușurința lor de înțelegere și cu posibilitățile lor de realizare, nu numai că nu constituiesc o problemă pentru pedagogi, dar dimpotrivă erau socotiți ca un ajutor didactic și educativ de primul ordin. Azi acești copii nu pot fi lăsați să tânjească într'un mediu neprielnic, în care energia lor să se irosească, ci trebuie selecționați și puși în situația ca să poată da acele realizări și creațiuni superioare, singurele care constituiesc demnitatea unei societăți conștiente de valoarea ei.

Istoriceste problema a fost pusă de Galton, în studiul său despre omul de geniu. Galton a arătat că între omul mijlociu și omul de geniu nu e deosebire de natură, ci de grad. Chestiunea copiilor superior inzeștrați n'a găsit un temelie științific decât după descoperirea testelor de inteligență.

Lucrarea d-lui Roșca e sistematizată în șapte capitole, în cari se examinează toate aspectele problemei, dintre cari cel mai important e fără îndoială cel privitor la diagnosticul unui copil superior inzeștrat. Aci autorul arată toate mijloacele tehnice moderne întru depistarea lor. Autorul mai încolo insistă asupra educației copiilor superior inzeștrați, asupra posibilităților lor de realizare și creație, și scoate în evidență factorii psiho-fiziologici și pe cei sociali cari determină inzeștrarea superioară.

Ceeace caracterizează lucrarea d-lui Roșca este în primul rând competența autorului, competență bazată pe erudiție, documentare și experiență proprie. Lucrarea este susținută de numeroase exemple, unele extrase din literatura străină, altele din cercetările personale ale autorului, făcute în școlile din Cluj.

Prezentată într-o formă concisă dar de o claritate remarcabilă, ca orice lucrare bine concepută, cartea d-lui A. Roșca începe prin a te fura și sfârșește prin a te convinge.

Premioții noștri

Nu intră în obiceiul nostru de a elogia dela acest colț al revistei, și în fugă, pe proprii noștri colaboratori. Activitatea lor este supusă fără deosebire aceleiași obiective cenzuri a criticei revistei. Dar totuși nu putem duce obiectivitatea până la indiferență sau nepăsare.

Trei dintre colaboratorii noștri, dintre cei mai vrednici colaboratori, Domnii: Olimpiu Boitoș, Al. Dima și Gherghinescu Vania au fost premiați de Academia Română în actuala sesiune. Momentul este semnificativ pentru evoluția scrisului în Transilvania și e foarte prețios pentru noi, atât ca Asociație a Scriitorilor, cât și ca grupare a revistei *Lucașfărul*. Fiindcă acești trei colaboratori s'au devotat din capul locului mișcării de organizare, de stimulare și de afirmare a scrisului românesc în Ardeal, fiecare potrivit aplicațiilor firești ale propriului său talent.

D-l Olimpiu Boitoș este eruditul istoric cu o vastă activitate publicistică, în domeniul teatrului, al istoriei și al istoriei literare, a cărui erudiție poate fi întrecută doar de marea sa corectitudine. Autor a numeroase studii asupra lui Slavici, Ghica, Edgar Quinet etc., Domnia sa stă de veghe la întreaga mișcare culturală din Ardeal.

Al. Dima, criticul de mari perspective, a examinat criza culturii românești de după războiu, a studiat critic valorile directe ale cultura noastră și a pus cu competență problema „localismului creator”.

Domnul Gherghinescu Vania este — o spun fără nicio ezitare — unul din cei mai mari poeți ai noștri. Cunoscut de puțin, din cauza extremei sale modestii, talentul Domnului Gherghinescu Vania este foarte elevat și foarte pur. Fără nimic afectat, fără nimic contra făcut în arta sa, Domnul Gherghinescu Vania nu se joacă de-a imaginile, nu trișează cu simbolurile și nu ne sperie cu efecte livrești. Căci totul în poezia Domniei Sale este sinceritate..... sinceritate în sentimente, sinceritate în cânt, sinceritate în expresii.

Noi îi felicităm ca părtași la editarea revistei *Lucașfărul* și îi iadrăgim și mai mult ca prieteni.

Victor Papilian

Revista revistelor

Tribuna Literară, an. I, Nr. 1, Iunie 1941. Apărută de curând la Brașov, această nouă revistă de literatură e de sigur un moment de bucurie pentru cei ce urmăresc rapidul proces de realinare a presei ardelenice. Diresția *Tribunei Literare* o asumă un nume de autoritate al lui Octav Șuluțiu, care și deschide acest prim număr cu un articol intitulat „Romănesc și universal”. Deși noi nu suntem de acord în întregime cu ideile afirmate aici de criticul dela Brașov, totuși trebuie să recunoaștem că în mare parte D-l Octav Șuluțiu susține o teză de a cărei temeinicie ar fi bine să se sesizeze tinerii artiști. E plină de adevăr afirmația că, în mod necesar, orice operă, de caracter oricât de pur, e expresia unui etnos prea bine stabilit. Sumarul mai conține un fragment din studiul despre „Gândirea magică” al lui Lucian Blaga, traduceri din Leopold von Ranke și Alberto Moravia și o inteligentă cronică literară, semnată de D-l Mihail Chirnoagă. Poeziile cele mai bune din numărul acesta al *Tribunei Literare* sunt cele scrise de Romeo Dăscălescu și Ștefan Stănescu. Să mai amintim pe Lucian Valea și I. V. Spiridon. Ceea ce ne-a nemulțumit la această revistă a fost partea tehnică. E păcat de unele poezii să fie tipărite în chip așa de barbar!

Revista Fundațiilor Regale, an. VIII, Nr. 4, Aprilie 1941. Suntem foarte fericiți să constatăm că revista, la care de sigur fiecare intelectual român ține cu o dragoste nepărtinitoare, continuă să apară. Nu există număr al acestei reviste care să nu aducă interesante contribuții la tânăra matcă de cultură românească. Bogăția și seriozitatea sumarului suplinesc acel elan de frondă, care de atâtea ori i s'a cerut, înlocuindu-l cu elanul integral al spiritului. Toate talentele literelor românești și-au dat mâna aici, unde nu mai era vorba de o simplă bisericuță literară, ci de un adevărat templu de cultură. În numărul de Aprilie, actualitatea e prezentă prin comemorarea lui Nicolae Iorga (D-l Gheorghe Brătianu) și a lui Octavian Goga (D-l D. Caracostea). Marele Tudor Arghezi își continuă seria poeziilor de maturitate cu admirabili „Letopisești”. Un foarte bun poem scrie D-l Cicerone Theodorescu, inspirat din durerea țării și intitulat sugestiv „Tulnic din Nord”. Pentru epoca noastră e cu deosebire semnificativ că poezia s'a intrupat brusc din durerea țării și a reușit să-și mențină linia egală. D-l Ion Sân-Giorgiu, a cărui „Duducă Sevastița” s'a bucurat de un răsunător succes pe scenele germane, continuă cercetările asupra „Spiritului german în literatura română”. De sigur că o plăcută surpriză a provocat peste tot „Miorița” din Timoc, pe care D-l Caracostea o publică acum. E nou pentru noi să știm că există o Mioriță și în Timoc și mai ales să aflăm că aceasta este poezia preferată a uitaților noștri frați.

Ioan Negoiescu

Redacționale

Din mulțimea scrisorilor primite la redacție, desprindem una care ne-a produs o îndoită bucurie: prin româneștile sentimente exprimate și prin aprecierea încurajatoare a acțiunii noastre:

București, 8 Iunie 1941.

Domnule Director,

Am răsoit, la un prieten, revista *Du „Lucașfărul”*. Mi-a tresărit inima de bucurie, căci de paginile ei mă leagă amintirile unei tinereți de idealuri, dinainte de 1914. — „Lucașfărul” generației Goga—Lucaci—Agărbiceanu — iar acum, în plinul de maturitate al vieții, mă leagă voința dărză de reîntregire a neamului nostru, — voința ce v-brează, atât de strălucit, în paginile „Lucașfărului” *Du*, cu același ideal!

Vă rog trimiteți-l și la mine, să-l pot ceti regulat, socotindu-mă printre abonații *Du*, în care scop, prin osebuit mandat, vă trimet costul abonamentului de lei una mie.

Vă urez izbândă din plin și D-zeu să ne ajute pentru Ardealul nostru și pentru țară, cât mai neîntârziat.

Cu osebile simțăminte

Mitiță Constantinescu.

Folosim acest prilej ca să le aducem aminte cetitorilor noștri de istoria de a-și plăti abonamentul pe anul în curs. Mulți n'au așteptat acest indemo, pe care am dorit să nu fim nevoiți să-l facem, dar după patru luni de apariție credem că nu ni se va lua în nume de rău dacă atragem atenția tuturor asupra unei elementare obligații.

Odinioară, pe vremea vechiului „Lucașfăr”, abonamentul se plătea înainte și revista nu se trimitea decât celor ce nu aveau nici o restanță la plata abonamentului. Nu ne-am făcut iluzia că reapariția revistei va reinvia și acest bun obicei al vremurilor de demult, dar avem datoria să le spunem cetitorilor noștri că plata abonamentului este o condiție de existență a revistei.

Numărul de față al „Lucașfărului” apare cu pagini sporite, servind în același timp pentru lunile Iulie și August. Aceasta va fi singura formă a vacanței noastre, iar numărul următor al revistei va apare la 1 Septembrie.

Bibliografie

- Ion Vlasiu**, *Poveste cu năluci*. Coperta de A. Demian. Editura autorului. Tip. „Frăția Românească”, București.
- Iulian Popa**, *Femeia vinovată*. Dramă în 4 acte. 1941. Tipografia „Astra”, Brașov.
- George Gh. Pâslaru**, 1918—1940. *România așa cum a fost*. Ed. „Muguri”, București.
- Vasile Netea**, *Ion Pop-Reteganul*. Bio-bibliografie. Col. „Cunoștințe folositoare”. Editura „Cartea Românească”, București.
- Vasile Netea**, *Șt. O. Iosif*. Viața și opera lui. Col. „Cunoștințe folositoare”. Editura „Cartea Românească”, București.
- Anuarul XVII, 1940—1941**, *Academia Teologică „Andreiană” ortodoxă-română din Sibiu*. Publicat de Dr. Dumitru Stăniloae, rector. Tip. Tipografiei Arhidiecezane.
- Meșterul Manole**. Revistă lunară de literatură și artă. București. Anul III, Nr. 1—4 (Ianuarie—Aprilie 1941).
- Contrapunct**. Timișoara. Anul I, Nr. 3 (Iunie 1941).
- Ardealul**. Organ liber de luptă și afirmare românească. București. Anul I, Nr. 16—19 (1—22 Iunie 1941).
- Vremea**. București. Anul XIII, Nr. 604—606 (8—22 Iunie 1941).
- Transilvania**. Sibiu. Anul 72, Nr. 3 (Mai 1941).
- Indrumătorul Nostru**. București. Anul I, Nr. 2—3 (Iunie 1941).
- Biserica și Școala**. Arad. Anul 65, Nr. 23—25 (8—22 Iunie 1941).
- Statul Românesc**. Fost „Parlamentul Românesc”. Revista vieții publice. București. Director: N. Russu Ardeleanu.
- Carpații**. Sibiu. Anul IX, Nr. 6 (Iunie 1941).
- Timpul Transilvaniei**. Arad. Anul V, Nr. 88—89 (15 Iunie 1941).
- Revista Teologică**. Sibiu. Anul XXXI, Nr. 6 (Iunie 1941).
- Dacia**. București. Anul I, Nr. 4 (15 Iunie 1941).

LUCEAFĂRUL

REVISTĂ LUNARĂ DE LITERATURĂ, ARTĂ ȘI CULTURĂ GENERALĂ

ANUL I, Nr. 4-5.

IULIE-AUGUST 1941.

SUMARUL

Gherghinescu Vania: Oastea cea nebiruită (versuri)	Pag.	121
D. Stăniloae: Țara	"	122
Iuștin Salanțiu: Svon de primăvară (versuri)	"	128
Ion Agârbiceanu: Mitologie	"	130
Victor Papilian: Coriolan Munteanu	"	134
Coriolan Munteanu: Icoană	"	135
Constantin Sudeșeanu: Civilizația și Cultura	"	136
Al. Negură: Vrem vechile hotare'n țară nouă. — Cresc lumă- nare grea (poeme)	"	140
V. Papilian: Poveste de toamnă, IV (nuvelă)	"	142
Petre Paulescu: Lăpușului (versuri)	"	147
Vasile Netea: Anii de student ai lui Ilarie Chendi	"	148

TEXTE ȘI SCRISORI

Olimpju Boitoș: Din istoria raporturilor lui Iosif Vulcan cu Andrei Bârseanu	"	153
---	---	-----

GÂND ȘI FAPTĂ

Manoil Halvas: Bucovina pământ românesc	"	157
Nicolae Balca: Nostalgia Paradisului sau Atitudinea teologiei ortodoxe față de criza culturii contemporane	"	160

CRONICI

Ioan Negoitescu: Esența poeziei lui Mihai Beniuc	"	164
P. Drăghici: Iulian Popa: Femeia vinovată	"	167
Ionel Neamtzu: Nicolae Mărgineanu: Psihologia persoanei	"	168
Nicolae Albu: Onisifor Ghibu: Prolegomena la o educație ro- mânească	"	169
Coriolan Munteanu: Expoziția pictorului N. Brana	"	172

INSEMĂNĂRI ȘI RECENZII

Pe drumul desrobirii (L.); Concertul societății „Gh. Dima” (G. Nadir); Biograful lui Ilarie Chendi; Dăinuiri (O. Boitoș); Mihail Șerban: Sanda (Mihail Spiridonici); Revista „Gândirea” (Gherghinescu Vania); Alexandru Roșca: Copiii superior înzestrați; Premiații noștri (V. Papilian); Revista re-
vistelor (Ioan Negoitescu); Redacționale.